

Âsitâne

3

Mart 2010

Mevlevî Kùltür Dergisi





4

Celâleddin Bâkır Çelebi
Mêvlânâ ve İnsan



6

Cemalnur Sargut
İnsan-ı Kâmil



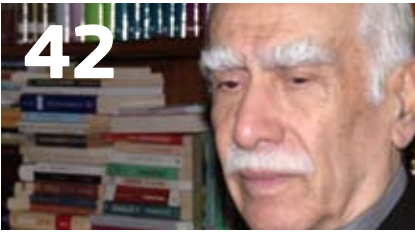
26

Ömer Tuğrul İnancıer
İnsan



32

Sezai Küçük
Hz. Mevlânâ'nın Semâi



42

Emin Işık
"İman, aşk ve sevdâ
haline gelmelidir"



48

Savaş B. Barkçın
A. Avni Konuk



98

Hasan Hüseyin Adalıoğlu
Eskişehir Mevlevîhânesi



106

Kağan Ulaş
Tanbur



Âsitâne

Mevlevî Kültür Dergisi

Yıl 1 Sayı 3

Mart 2010

Yayın Tarihi: 15 Mart 2010

Semazen Yayın Grubu Adına

İmtiyaz Sahibi ve

Genel Yayın Yönetmeni

Mehmet Emin Holat

Yazı İşlerinden Sorumlu

Selin Turan McCallum

Dergi Tasarımı



Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Fotoğrafi

Semazen Arşiv

Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi

www.semazen.net

Semazen Yayın Grubu E-Dergisidir.



Aziz ve muhterem Mevlânâ bendeleri,

Vakt-i şerifleriniz hayrolsun.

*'Hoşça bak zâtına kim zübde -i âlemsin sen
Merdüm - i dîde - i ekvân olan âdemsin sen . '*

'Kendine hoşça bak; sen alemin özüsün, varlıkların gözbebeği olan insansın' buyuruyor Şeyh Gâlib Hazretleri. Cenâb-ı Hakk "Kün" emri ile nasiplendirdiği cümle varlıklar içerisinde en çok insanı sevmektedir. Bir imtihan üzere Âyân-ı sâbite âleminden ayrılıp bu beşeriyet'e gönderildiğimizden beridir, kullukta bulunmak vazîfesiyle memur kılındık. Zira erenlerin de buyurdıkları üzere hafıza-ı beşer nisyan ile malûl... Merhameti bol olan Rabbimiz, kullarına unutmamayı hatırlatmak üzere Peygamberlerini ve âyetlerini göndermiş, Hazret-i Kur'ân'ın mübarek vücûd bulmuş hali olan Fahr-i Kâinat Efendimizle de bizleri en kutlu örnek ve ahlâk ile nasiplendirmiştir. Şu cihan telaşında, zübde-i kainat olan kalbimiz sedasını nicedir unutarak, başka sedalara kulak verdiğimiz, sükût'a vardığımızda ise her an tesbihi ile yüzleştığımız hiç bir vakit unutmamız gereken varlık hakikatimizi, kulluğumuzu Hz. Pir'imizin buyurdıkları "Bi'şnev" 'Dinle' tavsiyesine uyarak, Efendimizin ahlâkından feyz almış büyüklerimizin dillerinden, yüce gönüllerinden tekrar hatırlamak istedik. Yüce Mevlâmızdan "Bizi doğru yolda ilerlet"mesini ve her dem bizi bize unutturmamasını niyâz ederiz.

Gayret bizden , Tevfik Allah'tandır.

İllâ Hûûû, Dâim Hûûû

*Bir imtihan üzere Âyân-ı sâbite âleminden
ayrılıp bu beşeriyet'e gönderildiğimizden beridir,
kullukta bulunmak vazîfesiyle memur kılındık. Zira
erenlerin de buyurdıkları üzere hafıza-ı beşer
nisyan ile malûl...*



Mevlânâ ve insan



»Dr. Celâleddin Bâkır Çelebi

Hazret-i Mevlânâ'nın nazarında insan son derece değerli bir varlıktır. İnsan: Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak yaratılmış, meleklerin vakıf olamadığı ilimlere sahip edilmiş, melekler Hazret-i Adem'e secde ile emrolunmuştur. "Andolsun ki biz insanoğlunu üstün kıldık" ayetiyle Cenab-ı Hak; insanın diğer bütün varlıklardan üstünlüğünü, şan ve şerefini ilan etmiştir. İnsan "ahsen-i takvim" üzerine yani en güzel kıvamda yaratılmıştır, madden ve manen pek çok meziyetlerle donatılmıştır. Hazret-i Mevlânâ; eserlerinde insanı, bu üstünlüğünü vurgulayarak ele alır:

«Alemden maksat insandır." "İnsanın bir soluğu, bir cana değer; Ondan düşen bir kıl, bir madene değer. (Rubailer,78)

«"Zayıfım, arığim, çaresizim ama; değil mi ki 'biz Ademoğullarını üstün ettik' sesi ulaştı, o sesin inayet eserlerini duydum; ne zayıfım ne arığim, ne de çaresizim, dünyanın çaresini bulurum ben. Okluğumu senin oklarınla doldurdum mu, Kaf Dağ'ının bile belini çeker, bükerim." (Mecalis-i Sab'a, 12)

«"Kimi olur, temizliğimizi melekler bile kıskanırlar; Kimi de olur, şeytan bile korkusuzluğumuzu görür de kaçır bizden. Şu toprak bedenimiz, Tanrı emanetini yüklenmiş, Maşallah çevikliğimize, nazar değmesin gücümüze kuvvetimize." (Rubailer,19)

Ancak insan kendisindeki bu değerleri idrak ettiği, varlığındaki cevheri keşfettiği zaman insan olma özelliğini taşır:

«"Canında bir can var, o canı ara... Beden dağında bir mücevher var, o mücevherin madenini ara... A yürüyüp giden sufi, gücün yeterse ara; Ama dışarıda değil, aradığını kendinde ara." (Rubailer, 22)

Allah'ın yeryüzünde halifesi olan insan, ilahi tecellilerin vücut bulduğu bir varlıktır. Önce kuru bir çamurdan yaratılan insana Cenab-ı Hak kendi ruhundan üfürmüş, insan bu ilâhi nefesle adeta suret-i Rahman olmuştur.

«"Sen su değilsin, toprak değilsin, başka bir şeysin sen... Balçık dünyadan dışarıdasın, yolculuktasın sen. Kalıp bir arktır, can o arka akan bengisu; Fakat sen, senliğinde kaldıkça ikisinden de haberin yoktur." (Rubailer, 205)

«"Dışa bakarsan insan şeklini görür; Rum ülkesinden, Horasan ülkesinden bir bölük şaşılacak halk seyredersin... Rab'bine dön buyurdu ya;

“Canında bir can var, o canı ara... Beden dağında bir mücevher var, o mücevherin madenini ara... A yürüyüp giden sûfî, gücün yeterse ara; ama dışarıda değil, aradığını kendinde ara”

dönmek şudur, şu demektir: İçine bak da insandan başkasını gör.” (Rubailer, 218)

İnsan yalnız bedenden ibaret değildir. Ona hayat veren, Hak nuruna dost olan ruhtur. Bu gerçeği bilen ve ruhunu dosta yöneltenler gerçek insandır ve bunlar melekten üstündür. Hazret-i Peygamberin: “Akıllı daima şehvetine galip gelen kimse meleklerden daha yüksek, şehveti aklına galip gelen kimse ise hayvanlardan daha aşağıdadır” hadisine dayanarak Mevlânâ yaratıkları üçe ayırır; Birincisi meleklerdir. Bunlar yalnızca akıldır. İbadet ve kulluk onların yaratılışında mevcuttur, ibadetsiz yaşayamazlar. İkinci sınıf hayvanlardır. Bunlarda yalnız şehvet vardır, kendilerini kötülüklerden alıkoyan akılları yoktur. Üçüncü grup ise insanlardır. İnsan akıl ve şehvetin karışımından oluşur. İbadet ve kulluk sorumluluğunu taşır. İnsanın yarısı melek, yarısı hayvan; ya da yarısı yılan yarısı balıktır. Her unsur insanı kendi tarafına çeker. Balık yönü onu suya, yılan tarafı toprağa sürükler. Akıl veya şehvet, hangi unsur galip gelirse; insan o gruba dahil olur. Nitekim Peygamberler bilgi ve akıl sayesinde meleklerden üstün varlıklar olmuştur. (Fîhî Mafih, 122-123 ; Mesnevî, IV/ 1518-40)

﴿﴾ "Sende bir hayvan, bir şeytan, bir Rahman sıfatı var.

﴿﴾ Hangisinden sayılırsan, sayı günü ona katılırsın." (Mecalis-i Sab'a, 73)

﴿﴾ "Sen 'Ademoğullarını yücelttik' ayetinin padişahısın; hem karaya ayak basarsın, hem denize. Canla; 'Onları denize taşıdık' sözünü, 'Karada taşıdık'tan öne sür; yürü denize. (İsra Suresi, 17/70)

﴿﴾ Karada meleklerin yeri yoktur, hayvanların ise denizden haberleri yoktur. Sen vücut yönünden hayvan, ruh bakımından meleksin. Makamın hem yeryüzü olmalı, hem de gökler. İnsan gibi olanları ayırt etmek için , kamilin kalbinde İlâhi vahyin eseri vardır. Toprağa

mensup olan vücut yerde kalır. Ruh ise yüce göklerin süsüdür. " (Mesnevî, II/3811-16)

İnsan ruhunun meyli, Cenab-ı Hakka yakınlık olmalıdır. Çünkü insan kısa bir süre için dünyaya gelmiş, vücut elbisesini giymiştir. Asıl vatanı bu alem değildir. Bu yüzden Mevlânâ ruhtan; kara kargalar arasına sürülmüş bir doğan, ya da çevresi kuzgunlarla dolu bir bülbül veya eşek ahırındaki ceylan gibi söz eder. Fakat insan nerede olursa olsun, görünüşü neye benzerse benzesin; Allah aşkına sahipse , onun değeri göklerden yücedir.

﴿﴾ "Doğan bembeyaz ve eşsiz olsa da fare avlıyorsa o; hor ve hakirdir. Fakat baykuş da olsa, padişaha meyli varsa o, yüce bir doğandır, görünüşe bakma. İnsanın boyu bir hamur teknesi boyundadır ama o, gökyüzünden de üstündür. Gökyüzü hiç 'Biz onu üstün kıldık' hitabını duydu mu? Ama bunu yücelik sahibi insan işitti." (Mesnevî, VI/136-139)

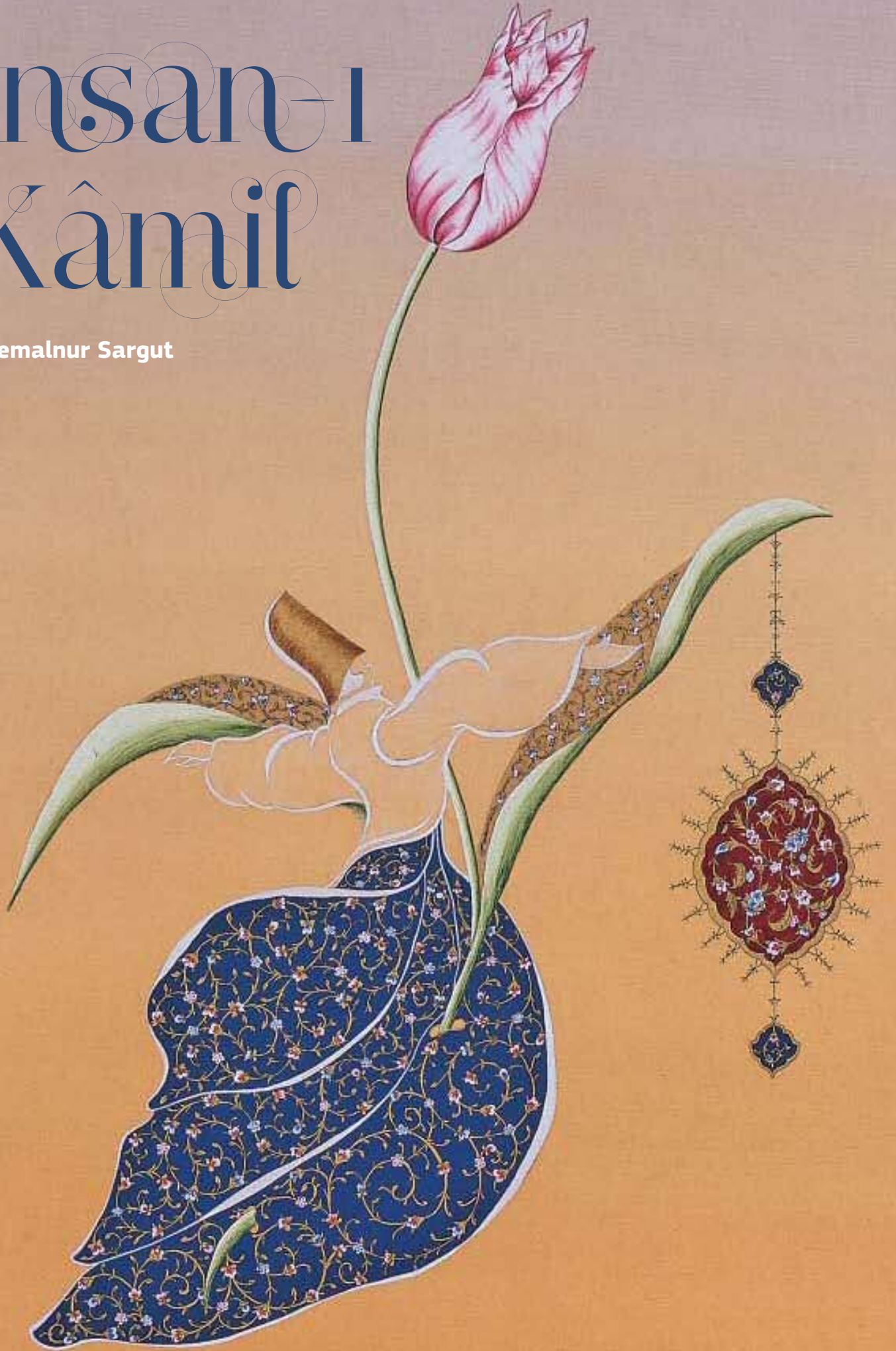
Ancak insan kendisine bağışlanan bu üstünlüğe ulaşmak için dört vasıftan kurtulmalıdır. İnsana ayak bağı olan bu dört huy, dört kuşa aittir. Tavus kuşu gibi azametli, kaz gibi hırslı, horoz gibi şehvete düşkün olmak ve karga gibi olmayacak ümitlere düşüp, uzun ömre tamah etmek. (Mesnevî, V/31-52) Suret-i Rahman olan insana bu hayvani vasıflar yakışmaz. Mevlânâ'nın deyişiyle "akılın çarmıhı" olan huylar insanlık şuuruna yükselmeye manidir. Mevlânâ'nın insanla ilgili olarak üzerinde durduğu bir noktada insana yaratılışında bahşedilen üstünlük ve bunca meziyetlerin verilme sebebinin Hakka kulluk etme amacına dayanmasıdır.

Sonuç olarak şunu belirtmeliyiz ki; Mevlânâ'nın insana verdiği değer, onun zamanına ulaşan diğer mutasavvıflara nazaran en üstün seviyededir. Mevlânâ; insanlık şuurunu Kuran-ı Kerim ayetlerinin ışığı altında düşünmüş, insan olmanın faziletini en özlü biçimde dile getirmiştir.



İnsan-ı Kâmil

» Cemalnur Sargut



Tasavvuf her insanın kâmil olmaya meyili olduğunu söyler. Ama ne yazık ki altın tencere gibi olan beşer vücudunda pislikli bez kaynatmaktadır. Kabul etmelidir ki kâmilin ekmeli Hz. Muhammed'dir. Bütün âlem onun mübarek varlığından oluşmuştur.

Insan yaradılışın en yüce gayesi ya da bu gayenin gerçekleşmesine sebeptir. Zira Allah âlemi bilinmek için yaratmış, sırf bu nedenle tenezzül etmiş ve sadece insan, idrakli ve kâmil bilgiyle Allah'ı bilmiştir. Allah'ın bilinmesini istediği ve sadece hakiki insanın hakkıyla bilebileceği ilâhi kemal bu âlemde ve kâmil insanın varlığında idrak olunabilir. Zira kâmil insan vücudu dolayısıyla hadis, yani sonradan yaratılmış, eksik; Allah'la ilişkisi yönünden yani ruhuyla ve gönlüyle ebedi ve ezelidir. O halde kâmil insanda halk içinde Hak tecelli eder. Bu yüzden insan-ı kâmil ahsen-i takvim sırrına mazhardır. (Tin Suresi, 4. Ayet). Yani en mükemmel şekilde yaratılmıştır. Zira Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellileri onda aşikâr gözüktür. Ama aynı zamanda vücuduyla eksik ve beşerdir. Allah, sevgilisi olan gerçek insanı meleklerle hitap ederek şöyle yüceltmıştır: “Onu düzenleyip insan şekline koydum. Ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secde edin. (Hicr 15:29, Sad 38:72) ve “Allah sizi yeryüzüne de halife yaptı” (Enam 6:165). “Gerçekten insanoğlunu şerefli ve kerim kıldık.” (İsra 17:70)

Beşerde Allah'ın isim ve sıfatları aksetse de bu isim ve sıfatların zâtını taşıyan kâmil insan Allah'ın sonsuz zâti tecellisini idrak edebilmemiz için en doğru aynadır. Onun bir ismi de berzah olup Rahman suresinde bahsedilen iki denizin karışmaması için araya yerleşen orta makamdır. İnsan-ı kâmil Süveyş kanalı gibidir. Vücudu küçük olsa da okyanusları birbirine bağlar. Hak onun aynasında kendini aşikâr eder. Halk gene onun aynasında kendindeki hakikati idrak eder. Onu en güzel anlatan hikâye Mevlânâ'nın Mesnevî'de anlattığı resim yarışmasıdır. Ortaya perde gerilmiş iki duvardan bir tanesine Çinliler akıl almaz güzellikte rengârenk bir resim yaparlar. Resim o kadar güzel ve renkler o kadar uyumludur ki sanki Allah'ın sonsuz güzelliğinin aksidir. Diğer tarafta ise Türkler duvarlarını yontup dururlar. Tertemiz cilalı üzerinde hiçbir şey olmayan putsuz gönüle

benzetirler. Perde açıldığında Çinlilerin yaptığı o inanılmaz güzellikteki resim, yontulmuş duvara aksedince, tıpkı Allah'ın Peygamberin gönlünde aksedişi gibi ortaya bir şaheser çıkar ve yarışmayı kazanır. İşte insan-ı kâmil hiç olmayı bilmiş bir ney gibi sazlıktan (ruhlar âleminden) koparıldıktan sonra geldiği yerin özlemiyle ve ayrılık ateşiyle cayır cayır yanmış, içi oyulmuş temizlenmiş kendine ait zerrece bir varlık kalmamış, üzerine yedi delik açılarak her tür insana seslenebilmiş ve üflendiğinde kendi sesi olmadığından üfleyen sesinin duyulduğu yokluğun varlığıdır. Neyin ebced hesabı ile 60 a karşılık geldiğini ve 60'ında 'Sin' harfine tekabül ettiği düşünülürse, Yasin'in yani Hz. Muhammed'in yani kâmil insanın ney ile temsil edildiği daha iyi anlaşılır.

Tasavvuf her insanın kâmil olmaya meyili olduğunu söyler. Ama ne yazık ki altın tencere gibi olan beşer vücudunda pislikli bez kaynatmaktadır. Kabul etmelidir ki kâmilin ekmeli Hz. Muhammed'dir. Bütün âlem onun mübarek varlığından oluşmuştur. Zira “Kun fe yekun” olan yalnız odur. Mevlânâ Mesnevî'de “Allah bütün saçları ona saçtı. Sen bir şeye ihtiyaç duyarsan git ona yalvar” derken kemâlin, Hakikat-i Muhammediye'ye ait olduğunu bildirmiştir. Gene Mevlânâ Peygamberimiz için şöyle der:

“O (miraçta) Tanrı ululuğu ile, Tanrı celâliyle öyle dolmuştu ki, bu dereceye, bu makama Tanrı ehli bile yol bulamaz.”

“Bizim makamımıza ne bir şariat sahibi peygamber erişebilir, ne melek, ne de ruh” dedi artık düşünün anlayın.

“Göz Tanrı'dan başka bir yere şaşmadı, meyletmedi” sırrına mazhar, karga değiliz âlemi renk renk boyayan Tanrı sarhoşuyuz; bağı bahçenin sarhoşu değil” buyurdu.

“O iyi işlerde imama olan, keremlere kerametlere düzen verendir.”



“Gözümüze bak da Hakkın cemalini gör.
Çünkü bu gerçeğin kendisi ve katıksız bilginin ışığıdır.
Hak da kendi güzelliğini bizde seyreder.
Sakin bu sırrı açıklama. Kanını yerlere dökerler.”

“Ona benzer ne gelmiştir, ne gelecek.”

“O olmasaydı gökyüzü olmazdı, dönmezdi nurlanmazdı, melekler yurt kesilmezdi. O olmasaydı denizler olmaz, denizlerdeki heybet vücud bulmaz, balıklar ve padişahlara layık inciler meydana gelmezdi. Yine o olmasaydı yeryüzü olmaz yeryüzünün içinde defneler, dışında yaseminler yaratılmazdı.”

“Taze baht dostumuz, can vermek işimiz-gücümüz; kervanbaşımızda dünyanın övündüğü Mustafa bizim.”

“O aşk madeni, O kerem denizi. Âlemin de ademin de en başı, en büyüğü, en iyisi, insanlarla cinlerin peygamberi, iki âlemin güneşi, âlemin rahmeti, ademoğullarının övüncü...”

Maddeler halinde özetlersek tasavvuftaki kâmil insan anlayışında hiçbir insan Allah mertebesine çıkamaz. Peygamberin hakikati Allah'ın ahadiyetinde var olsa da zuhur edince yaratılmış mertebesine iner. Peygamber, kemâlin kullukla olduğunu vurgulayarak hangi seviyeye erişirse erişsin insanın ibadeti bırakmaması gerektiğinden bahsetmiştir. Kâmil insan tevazu da en üst noktadır. Ayrıca, “Onlar için korku ve hüznün yoktur.” ayetinin tam tecellisidir. O bütün hastalıkların devasıdır. Kâmil insan, vücudu içindeki bütün makamların aşikâr olduğu, Peygamberin ahlâkı ile ahlâklanmış kâmil mü'mindir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, insan bedeniyle pek küçük ve değersiz ama mana cihetiyle âlemin en kıymetli unsurudur. İnsanın beşerlikten insanlığa tekâmülünü yani kemal noktasına erişmesini Mevlânâ'nın şu üç kelimesi açıklar: “Hamdım, piştım, yandım!”. İnsan nefesine kulken hamdır. Nefse hâkim olunca pişer ve Allah aşkıyla yanar ve tamamlanır. Sonuçta kâmil insanı en güzel anlatan Mevlânâ'ya kulak verelim.

“Gözümüze bak da Hakkın cemalini gör. Çünkü bu gerçeğin kendisi ve katıksız bilginin ışığıdır. Hak da kendi güzelliğini bizde seyreder. Sakin bu sırrı açıklama. Kanını yerlere dökerler.”

“Murat sensin. Neden oraya buraya koşuyorsun? O sen demektir. Ama sen sakın ben deme, hep sen diye söyle. Senlik O'luk şaşkınlıktan ileri gelir. Göz dürüst gelirse sen O olursun, O da sen olur.”

“Ey Tanrı kitabının örneği insanoğlu! Ey şahlık güzelliğinin aynası mutlu varlık! Her şey sensin. Âlemde ne varsa, senden dışarıda değil. Sen her ne ararsan kendinde ara, çünkü her varlık sende.”

“İnsan yücelik, üstünlük vasıflarının ölçüsüdür, mi'yâridir. İnsanın vasfı Hakk'ın ayetlerine mazhar olmuştur.”

“Ben padişahın cinsinden değilim, böyle bir düşünce



benden uzak olsun. Fakat O'nun tecellisiyle O'nun nûruna sahibim."

"Mîraca ağın, hepiniz peygamber soyusunuz."

"Her devirde peygamber makamında bir veli vardır ve bu kıyamete kadar sürüp gider. Dirî ve faal önder ve velidir. İster Ömer soyundan olsun, ister Ali soyundan, Mehdi de odur. Hidayete erdirende hem gizlidir o, hem aşikârdır. O, nûra benzer, akıl onun Cebrail'idir. Ondaki aşığın mertebesinde olan veli de onun kandili durumundadır."

"Ahmed, böyle beti benzi sararmış halde beni görsen gözlerimi öper, ben de ayaklarına kapanırım onun. Bugün Ahmed benim. Ama dünkü Ahmed değil... Bugün Zümrüdüanka benim, yemsiz kalmış kuşcağzı değilim. Bir padişah var ki bütün padişahlar kattırcı kesilmiş ona; bugün benim o padişah, geçen günün padişahı değilim ben. Allahlık şerbetinden, Enel Hak şarabından herkes kadehle içti, bense küplerle içtim. Ben canlar kıblesiyim, arşın mescidiyim ben, Cuma mescidi değilim. Saf aynayım ben, kararmış, sırtı dökülmüş ayna değilim... Tur-i Sina'nın gönlüyüm ben, kinlerle dolu gönül değilim..."

Ebedî sarhoşum. Üzümlün bağı sarhoşu değil.... Tarhana çorbası içmem ben, can lokması yerim."

"Her susamış gönlü denize götürürler."

"Herşey sensin, her şeyden öte ne varsa o da sensin, o da senden ibaret"

"Andolsun biz ademoğullarına izzet ve şeref verdik" (İsra 17:70) âyet-i kerimesi mucibince vücûd-i âdemi Hakk'ın usturlabıdır (teleskopudur).

Tekrar Mesnevî'ye kulak verirken Mevlânâ, "Sakın benim o yüksekliklere çıkmak için gücüm yok deme. Kerem sahibi seni götürecektir" derken kâmil insanı ne güzel anlatır ve'sselâm.



Mevlânâ'da insan

» Prof. Dr. Mehmet Demirci

Zevk ve arzuların hepsi bir merdivene benzer. Merdiven basamakları, oturup kalmağa elverişli değildir; üzerine basıp yükselmek için yapılmıştır.

İnsan, gerek maddî gerek mânevi yönü itibarıyla yaratılmışların en mükemmeli sayılır. Bu tebliğimizde, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin sohbetlerinden meydana gelen **Fîhi Mâ Fih**^[1] adlı eserine dayanarak, onun "insan" konusundaki görüşlerini açıklamaya çalışacağız.

Hz. Mevlânâ yaratıkları üçe ayırır:

- 1 – Melekler, sırf akıldan ibâret olup sorumlulukları yoktur.
- 2 – Hayvanlar, sırf şehvet yani arzu ve istek sahibidirler. Akılları da yok sorumlulukları da yok.
- 3 – İnsan ise, kendisine akıl ve aşırı isteklerin beraberce verildiği varlıktır. Onun yarısı şehvet yarısı melek, yarısı yılan yarısı balıktır. Dolayısıyla insan, zıt kuvvetlerin mücadele sahnesi durumundadır. Aklı daima şehvetine galip gelen meleklerden daha yüksek, şehveti aklına galip gelen ise hayvanlardan daha aşağıdır. Melek, bilgisi ile; hayvan bilgisizliği ile kurtulur. İnsan oğlu ise bu ikisi arasında bocalar durur. Bir kısım insanlar o kadar akla uyarlar ki, adeta tamamen melekleşirler, sırf nûr olurlar. Bunlar nebîler ve velîlerdir. Ümit ve korkudan azad olmuşlardır. "İyi bilin ki Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir" (Yunus 10/62). Şehvetleri akıllarına galip gelenler ise tamamen hayvanlaşırlar (s. 103 - 104).

Bu dünyâ ve her türlü nimeti insanın hayvanlık tarafının nasibidir, o yönünü kuvvetlendirir. Sırf dünya peşinde koşulursa, asıl olan insanlık tarafı günden güne eksilir. "İnsan konuşan hayvandır" derler. Demek ki onda hem insanlık hem hayvanlık birlikte bulunuyor. Her türlü arzu ve istekler hayvan tarafını geliştirir. Onun asıl özü olan insan tarafının gıdâsı ise ilim, hikmet ve İlâhî Cemâl'dir. İnsanın hayvan tarafı ön plana çıkarsa Hak'tan, insan tarafı ön plana çıkarsa dünyadan kaçtığı görülür. Demek ki, insan varlığında iki şahsiyet daima çatışmaktadır. Bakalım talih kimin yüzüne gülecek ve kime yâr olacaktır! (s. 76).

Madde-mânâ, beden-ruh karışımından meydana gelen insan varlığında maddî unsur tamamen değersiz zannedilebilir. Hz. Mevlânâ bunun böyle olmadığını belirtir. Ona göre sûretin de büyük itibarı vardır. İtibar ne demek! Hattâ o, öz ile, mânâ ile beraberdir. Nasıl ki kafatası olmadan beyin bir işe yaramazsa, kabuksuz meyve de yetişmez. Mesela bir çekirdeği kabuksuz olarak yere ekersen göğemez, çimlenmez. Fakat onu kabuklu hâlde toprağa gömdüğün zaman çimlenir ve büyük bir ağaç olur. O hâlde insan varlığında sûretin yani vücûdun da rolü önemlidir (s. 25).

Bununla birlikte maddî vücûd her şey demek değildir. Mânevî yön ihmâl edilip sadece maddî vücûdun beslenmesiyle yetinilirse maksat hâsıl olmaz. Bir köpeğe altından tasma taksan, bundan dolayı ona av köpeği demezler. Av köpeği ayrı ve belli bir cinstir. Nitekim cübbe ve sarık ile insan âlim olmaz. Âlimlik, insanın özünde bulunan bir hünerdir. Bu hüner ister ipekli kabâ, ister yünden abâ içinde olsun fark etmez. (s. 113). Ayrıca zevk ve arzuların hepsi bir merdivene benzer. Merdiven basamakları, oturup kalmağa elverişli değildir; üzerine basıp yükselmek için yapılmıştır (s. 84).

Mânâyâ yönelmek, rûhî zevkler peşinde olmak, insana başlangıçta o kadar hoş gelmezse de, gittikçe daha çok tatlılaşır. Maddî arzuların tatmininde ise durum tamamen tersinedir. Bunun başlangıcı hoş ve latiftir, fakat sürekli maddî zevk insanı bıktırır ve kendinden soğutur. Sûretle mânâ farkı bakımından Kur'ân'la insan arasında ne büyük fark vardır! İnsan da öyle. Eğer insanın sûretinin mânâsı giderse, yani rûhu bedenden ayrılırsa, cesedi bir an bile evde bırakılmak istenmez (s.112).

İnsan vücûdu bir çöplüğe benzer, gübre yığını gibidir. Fakat bu gübre yığını değerlidir, çünkü onda padişah yüzüğü bulunuyor. Bir başka benzetmeyle, insan vücûdu tıpkı buğday çuvalı gibidir. Padişah: "O buğdayı nereye

İnsanda bulunan kötü huy, nefis ve uğursuzluklar, ondaki gizli cevhere perde olmuşlardır. Cevher ne kadar değerli olursa, perdesi o kadar muhkem olur.

götürüyorsun ki, benim kıymetli ölçeğim onun içindedir!” diye bağıyor. Onu taşıyan kimse ise, içindeki ölçekten habersiz buğdaya batmıştır. Eğer o değerli ölçekten haberi olsa buğdaya nasıl iltifat eder? Seni ulvî âleme çeken ve süflî âlemden soğutup ayıran her düşünce o ölçeğin nûrunun dışarı vuran aksidir (s. 260).

İnsan nefsinin sırasında, vahşi ve yırtıcı hayvanlardan daha bayağı olduğu söylenegeler. Mevlânâ Celâleddin, bunun bizzat insanın kötü olduğu anlamına gelmediğini belirtir: İnsanda bulunan kötü huy, nefis ve uğursuzluklar, ondaki gizli cevher yüzündendir. Bir bakıma söz konusu huylar, o cevherin perdesi olmuştur. Cevher ne kadar değerli olursa, perdesi o kadar muhkem olur. Perdenin kalkması ise pek çok mücadeleyi gerektirir. Her nereye büyük kilit asarlarsa bu, orada kıymetli bir şey bulunduğunu gösterir. Mesela yılan defînenin üzerinde bulunur. Fakat sen yılanın çirkinliğine bakma. Defînedeki şeylere bak (s. 303).

Demek ki mânevi değerinden habersiz olan insan, özündeki cevherin farkında olmayan kimse demektir. Mevlânâ şu meşhur misalle bu bilgisizliğin gülünçlüğünü gözler önüne serer: Rivayet ederler ki, padişahın biri oğlunu, esrarengiz ilimlerle meşgul olan hüner sahibi bir topluluğa teslim eder. Çocuk son derece aptal yaratılışlı olmasına rağmen, becerikli hocaları onu çok iyi yetiştirirler ve gerekli olan bilgileri fazlasıyla öğretirler. Sonunda çocuk o sahada tamamen üstad

olarak babasının yanına döner. Bir gün padişah avucuna bir yüzük saklar ve oğlunu imtihan etmek ister: “Söyle bakalım avucumda ne var?” diye sorar. Çocuk: “Avucundaki yuvarlak içi boş bir şeydir” der. Padişah sevinerek: “Özelliklerini bildir, şimdi ne olduğunu söyle!” deyince çocuk: “Avucundakinin kalbur olması lazım” der. Padişah: “Akıllı hayretler içinde bırakan bu kadar özelliği bilgi ve tahsil sayesinde söyledin, fakat kalburun avuca sığmayacağına nasıl akıl erdiremedin a oğlum?” demekten kendini alamaz.

Mevlânâ şöyle ilave eder: Bunun gibi, zamanımızdaki bilginler de kılı kırk yarıyorlar. Kendileriyle ilgili olmayan şeyleri pek iyi biliyorlar. Fakat önemli olanı ve kendilerine her şeyden daha yakın bulunanı, yani kendi kendilerini bilmiyorlar. Onlara herşeyden daha yakın olan bir şey var ki, bu da onların benliğidir (s. 23).

Biz hepimiz toprak cinsinden değil miyiz? Fakat Ulu Tanrı bizde bir kuvvet meydana getirmiştir ki, onunla varlıklar arasında temâyüz ettik. O kuvvet ruhtur. İnsanın rûhu, içinde bulunduğu her hâl ve durumda Hak ile meşguldür. Onun zâhirî meşguliyeti içinin meşguliyetine mâni değildir. Mesela hamile bir kadının çalışmak, yemek yemek, uyumak gibi bütün hâllerinde, karnındaki çocuk büyümeğe devam eder, kuvvet ve duygu kazanır. Halbuki annenin çok defa bundan haberi bile yoktur. İşte insandaki ruh da böyledir (s. 244).



Kur'ân'da insanla ilgili meşhur âyetlerden biri şudur: “Biz emâneti göklere, yere, dağlara teklif ettik. Onlar bunu yüklenmekten çekindiler, ona hıyânet etmekten korktular. İnsan onu yükledi, o pek zâlim ve câhildir” (Ahzab 33/224). Mevlânâ'nın bu ayete getirdiği yorum şöyledir:

Yer yüzü taneleri kabul ediyor, ürün veriyor, ayıpları örtüyor ve daha anlatılamayacak kadar çok, yüz binlerce tuhaf şeyleri içine alıyor ve meydana getiriyor. Dağlar da türlü madenler ortaya çıkarıyor. Bütün bunlara rağmen ellerinden iş gelmiyor. İnsanın üstünlüğü burada kendini gösteriyor. Esâsen Allah: “Andolsun ki biz âdemoğullarını şerefli kıldık” (İsra 17/70) buyuruyor. Göğü ve yeri şerefliendirdik, demiyor. Göğün ve yerin değil de yalnız insanın elinden iş geldiğine göre, bunu iyiye kullanmayan veya tembellik eden insan gerçekten çok kötü ve bilgisizdir, zâlim ve cahildir. “Elimden geldiği halde yapamıyorum” demek mâzeret değildir (s. 19–20).

İnsan olarak bunca değerine ve seçilmişliğine rağmen, zâlimlik ve cahillik edip yaradılış gayesine uygun hareket etmeyenlere Mevlânâ'nın ikazları çarpıcıdır: Padişahın hazinesindeki gayet kıymetli kılıcı kokmuş eti doğramak için satır olarak kullanırsan, altından yapılmış bir tencerede şalgam pişirirsen, mücevherli bir bacağı kırık kabağı asmak için çivi niyetine kullanırsan ve “Ben bunları faal hâlde tutuyorum” dersin yazık olmaz mı ve buna gülünmez mi? (s. 205).

“Sen değerinde ve düşüncende iki âleme bedelsin. Ama ne yapayım ki kendi değerini bilmiyorsun!”

Kendini ucuza satma, çünkü değerinde yüksektir. Ulu tanrı buyuruyor ki: Ben sizi, vaktinizi, nefsinizi, mallarınızı satın aldım. Eğer bunları benim için harcar, bana verirsiniz, bunun karşılığı ölümsüz cennettir.^[2] Senin, benim yanımdaki değerinde budur. Eğer kendini cehennem karşılığında satarsan, kendine kötülük etmiş olursun. Tıpkı

o adamın yüz dinarlık bıçağı duvara çakıp, ona bir testi veya kabak astığı gibi (s. 20 - 21).

Her insan çok büyük bir âlemdir. Halkın delilere karşı temayülü olduğunu görmüyor musun? Onların ziyaretine gider ve "Belki de o büyük bir adamdır!" derler (s. 205).

İç temizliği ile ilgili meşhur bir hadisin Mevlânâ'da güzel bir yorumuna rastlıyoruz. Hz. Yusuf'a uzaklardan bir arkadaşı geldi. Ona: "Bana ne armağan getirdin?" diye sordu. Gelen zat: "Sende olmayan ne var ki ve senin neye ihtiyacın olabilir? Yalnız, senden daha güzel bir kimse olmadığından, her an kendi yüzümü seyretmen, incelemen için sana bir ayna getirdim" dedi. Allah'ta olmayan ne vardır ve O'nun neye ihtiyacı olabilir. O hâlde Allah'ın huzûruna, onda kendisini görmesi için parlak bir ayna götürmelidir. Nitekim, Hz. Peygamber öyle buyurmuyor mu: "Allah sizin cesetlerinize ve sûretlerinize bakmaz, fakat O sizin kalblerinize bakar"^[3] (s. 243).

İnsan-Allah münasebetiyle ilgili şu misaller dikkat çekicidir: İnsan tıpkı kepçeye veya bir attar dükkanına benzer. Dükkandaki tablalara veya kutulara, bu dünyadan uygun gelen bir ticaret yapmak üzere; işitmekten bir parça, konuşmaktan bir parça, akıldan bir parça, bilgi ve cömertlikten bir parça konulmuştur. Bu sûretle bir kazanç elde etmesi hedeflenmiş, ilâhî sıfatların hazinelerinden avuç avuç veya azar azar verilmiştir. O hâlde insanlar Allah'ın seyyar satıcılarıdır. Ticaret yapıyor, gece gündüz tablaları dolduruyorlar. Sen ise bu yolla kazanç elde edeceğim yerde, bekliyor ve kaybediyorsun (s. 82).

İnsan Tanrı'nın usturlabıdır (bir nevi teleskop). Yalnız usturlabdan anlayan bir müneccim (astronomi bilgini) lâzımdır. Terecinin veya bakkalın usturlabı olsa bile, bunun onlara ne faydası vardır ve usturlapla feleklerin ahvalinden, burçlardan ne anlarlar? Şu hâlde usturlab müneccim için faydalıdır. Çünkü kendini bilen Rabbini bilir. Bu bakımdan usturlab nasıl feleklerin aynası ise,

insanın vücûdu da Tanrı'nın usturlabıdır. Çünkü Kur'ân'da: "Andolsun ki biz âdem oğullarını şerefli kıldık." (İsrâ 17/70) buyrulmuştur (s. 13).

İnsanlar içinde elbette olgunlar da bulunmaktadır. Yüce Allah'ın hikmet, mârifet ve kerâmet elbiseleri giydirdiği kulları vardır. Her ne kadar halkın bunları görebilecek basîretleri yoksa da, Allah onları pek çok kıskandığı için onlar da kendilerini hikmet, mârifet ve kerâmet elbiseleriyle örterler. Tıpkı Mütenebbî'nin (ö.354/955): "Kadınlar ipekli elbiseleri süslenmek için değil, güzelliklerini korumak için giydiler" dediği gibi (s. 14).

Velîler ve nebîler insana olgunluk yolunu gösteren örneklerdir: Nasıl ki temiz bir su dipteki taşları, tuğlaları, kiremitleri ve daha başka mevcut her şeyi gösterirse, insan rûhu da insanın tabiatıyla birlikte yoğrulmuş olan bütün bilgileri ve göze görünmeyen şeyleri gösterir. Böyle altında ve üstünde olan nesneleri, onlara bir şey ilave etmeden göstermek suyun yaradılışında vardır. Fakat o su, eğer toprakla veya başka renklerle karışıp bulanırsa bu özelliği kaybolur.

Yüce Allah'ın gönderdiği velîler ve nebîler büyük ve temiz sular gibidirler. Allah'ın bundan maksadı her bulanık ve ufakık suyun, ârizî olan renginden ve bulanıklığından kurtulması, sonunda kendini temiz görünce de: "Benim aslım böyle temizmiş!" diye hatırlaması, bulanıklığın ârizî olduğunu bilmesidir. İşte velîler ve nebîler insana eski hâllerini hatırlatırlar, onun cevherine bir şey ilave etmezler (s. 43 - 43).

[1] Bkz. Mevlânâ, Fîhi Mâ Fih, çev. Meliha Ülker Tarıkkahya, Maârif Basımevi, İstanbul 1958. Metin içindeki sayfa numaraları bu esere aittir.

[2] "Allah mü'minlerin mallarını ve canlarını onlara (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve öldürülürler." (Tevbe 11/9).

[3] Müslim, K. birr, 32. hadis.

*İnsanlık yolunun her tarafı kanla ıslanmış;
dikkat et de kayma!
bu zamanda insan çalanlar altın
çalanlardan daha fazla.
duyarsın; hırsızlar sadece malı değil, akli
da çalarlar.
tamam, kendini önemseme;
ama dikkat et, kendini de çaldırma!
ey Hak yolcusu!
kendinde bir şey yoksa, düşmanı da yok
sanma!
hırsızlar altın peşinde koşuyor;
sen de altın madenisin kendinden habersiz
olma!
ey insanoğlu!
hazine bulursun, ama ömür bulamazsın.
sen uğraş da kendini bul;
kendindeki gizli hazineyi araştır!
kendini bul;
bul, ama dikkatli ol, kendini çaldırma!
bu Hak yolunda açığöz bir hırsız pusu
kurmuş, seni bekliyor.
bu hırsıza dikkat et de kendini çaldırma!
(Divân-ı Kebîr, Gazel, I, 409)*



Fâsîh Ahmed Dede

» Mustafa Çıpan

Fasîh Ahmed Dede, Fatih Sultan Mehmed zamanında Arnavutluk'un fethedilmesiyle müslümanlığı kabul eden bir aileye mensuptu. Dukaginzâdeler, devlet adamı, âlim, şâir ve mutasavvıflar yetiştiren bir aile idi.

17. yüzyılda yetişen ve Mevlevî şâirler arasında mümtaz bir yere sahip olan Fasîh Ahmed Dede, Fâtih Sultan Mehmet zamanında Arnavutluk'un fethedilmesiyle müslümanlığı kabul eden, devlet adamı, âlîm, şâir ve mutasavvıflar yetiştiren bir aileye mensuptur.

Dukagin-zâde ismiyle şöhet kazanan Dedemiz velûd bir şâir-münşî olup mükemmel ve müretteb Dîvân'ı, Farsça'ya vukûfunu gösteren Dîvânçe'si ve inşâ vadisindeki üstün kabiliyetinin mahsulü Münşe'ât'ı ile dikkatleri çekmiştir. Bunlardan başka farklı konulardaki bilgi, görgü ve düşüncelerini Gül ü Mül, Rûz u Şeb münazaraları, Kalem makalesi ve Tenbâkû-nâme'sinde dile getirmiştir. Fasîh Dede, kaynaklarda varlığı haber verilmekle birlikte, kütüphanelerde maalesef henüz nüshaları tespit edilemeyen Hüsrev ü Şîrîn, Mahmûd u Ayâz mesnevîleri ve Behîşt- Âbâd adlı üç eserin de sahibidir.

Fasîh Dede, şiir ve inşâ vadisinde gösterdiği muvaffakiyet yanında hat san'atındaki "meşk-i aklâmda sahib-i yed-i tûlâ" ifadesiyle belirtilen mahareti, kendisinden sonra yetişenlerin taklîd ettiği "hurde-ta' lîk" türünü icadı; resim sahasında "Fenn-i ressâmlıkda mânend-i Mânî ve nakkâş-çîn-i sâni olup" şeklinde değerlendirilen ustalığı ve mûsikî ile alâkası sebebiyle bu yüzyılda edebiyatımızın gösterdiği gelişme çizgisine hakkıyla ayak uydurmuş usta, zarîf ve renkli bir şahsiyettir.

Mevlevî şâirler arasında mümtaz bir yere sahip olan Ahmed Dede'nin mahlası Fasîh'dir. Adı tezkirelerde "Nâmı Ahmeddir", "Nâm-ı ser-âmedleri Ahmeddir", "Nâm-ı âlîleri Ahmeddir", "İsmi Ahmed" şeklinde açıkça belirtilmekte olup, şâire Fasîh mahlasının ne zaman ve kim tarafından verildiği ve bu mahlayı nasıl kullanmaya başladığı hakkında bir açıklama bulunulmamıştır. Ancak, dili mahlasının ifade ettiği anlamda fevkalâde fevkalâde açık ve güzel kullanmasının bu hususta önemli rol oynadığı muhakkaktır. Türk edebiyatında Fasîh Ahmed Dede'den başka aynı mahlası taşıyan bir şâir daha yoktur.

Tezkirelerde doğum tarihi hakkında bilgi bulunmayan Fasîh Ahmed'in, Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın (sadâreti 1661-1676) hazîne kâtipliğinden muhtemelen 1660'lı yılların sonlarında ayrılarak tasavvufa intisabı; Kâhire kadısı iken vefat eden (H. 1083- M. 1672) İshak-zâde Mehmed Sâlih Efendi'den (Zuhûrî) iyilik görmesi, şahsına ve şâirliğine hürmet duyması ve genç yaşta ölen (H. 1081- M. 1670), Nedîm-i Kadîm'den üstâd olarak bahsetmesi dikkate alındığında, 17. yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında doğmuş olduğu söylenebilir.

"Kevbeb-i vücûdî 'ufk-ı İstanbul'da tulû' idüp" ifadesinden anlaşılacağı üzere İstanbullu olan Fasîh Ahmed'in şöhet, baba ve dedesi (soyu) hakkındaki bilgileri karşılaştırmaya esas aldığımız nüshaların istinsah kayıtlarıyla, düşülen notlardan : Fasîh merhûmun hatt-ı destiyle şöyle görülmüştür: Fasîh Ahmed bin Mehmed bin Ahmed bin Mehmed el-meşhûr be-Mîr Dukagin-zâde", "Dervîş Fasîh Ahmed bin Mehmed bin Ahmed Beg el- meşhûr be- Mîr Dukagin-zâde", "Dervîş Fasîh bin Ahmed bin Ahmed" ve tezkirelerden "Dukagin-zâde dinmekle şöhe-mend olup", "Dukagin-zâde ismiyle şöhet kazanmıştır.", "Ceddi Dukagin-zâde vüzerâdandır" şeklinde elde etmemize rağmen Abdûlbaki Gölpınarlı, Fasîh Dede'nin "Dukagin-zâde"liğine dair bir kayıt olmadığını belirtmektedir.



Dukagin-zâde şöhretiyle anılan Fasîh Ahmed'in mensubu olduğu sülâle aslen Norman, Fransız yahut Alman olup, büyük dedeleri Le Duk Jean İşkodra cihetini zabtetmiş, zamanla Arnavutlaşan bu sülâleye Duk Jean isminin tahrifinden ortaya çıkan Dukagin denmiştir.

Arnavut tarihinde meşhur olan Dukagin sülalesi, o bölgenin Osmanlılar tarafından 1478'de fethedilmesinden sonra - aile fertlerinden bir kısmı İtalya'ya kaçmakla birlikte- İslâmiyeti kabul etmiş, Şemseddin Sâmî'nin ifadesince de: "Dukagin efrâd-ı hânedânı şeref-i İslam ile müşerref olup içlerinde menâsıb-ı âliye-i Devlet-i Osmâniyyeye nâil olmuş bazı ricâl ile ulûm u edebiyât-ı Osmâniyyede şöhret bulmuş bazı zevât yetişmiştir.

Devlet adamı, âlîm, şâir ve mutasavvıflar yetiştiren bir aileden gelen Fasîh Ahmed'in kimlerden ve ne kadar tahsil gördüğü kaynaklarda açıkça ifade

edilmemekle birlikte "Evâ'il-i hâlinde kesb-i kemâl-i ma'rifete iştigâl idüp" cümlesinden; Türkçe, Farsça ve Arapça'ya vukûfundan, şiir ve inşâdaki ustalığıyla hat ve resimdeki maharetinden ve hazîne kâtipliği görevinde bulunmasından iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır.

Tezkirelerin hepsinin ortak ifadelerine göre bir müddet Dîvan-ı Hümâyûn kâtipliği yapan; Esrâr Dede ve Ali Enver'e göre de "Hâcegân-ı Dîvan-ı Hümâyûndan olan Fasîh Ahmed, "Ol gürûhun miyânesinde hayli şöhret ü şân hasıl eyleyüp" -Köprülü Mehmed Paşa'nın: "Rahat yaşamak isterseniz ben ölünce sadâret makâmını Halep valise oğlum Fâzıl Ahmed Paşa'ya veriniz" tavsiyesini muvafık bulan Sultan IV. Mehmed'in hatt-ı humâyûnla daveti ve babasının vefatı üzerine H. 1071- M. 1661 tarihinde sadrâzam olan- Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya intisabla hazîne kâtipliğini yapmış, takdirini kazanarak büyük iyiliklerini görmüştür.

Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'ya hazine kâtipliği yapan, rahat bir hayat süren ve irfân sahipleri arasında iyi bir mevkisi bulunan Fasîh Ahmed, hazîne kâtipliği görevini terkederek Mevlevîliğe intisâb etmiştir.

Fasîh Ahmed'in, Köprülüzâde'nin "kâtib-i hazînesi ve nedîm-i leyl ü nehârı olduğu" dönemde, üstâd Dervîş Ali'den sülûs ve nesih tahsil ettiğini, kendisinin de hurde ta'lîk bir yazı türünü icadla, sonradan gelenlerin bu yazıyı taklîd eylediklerini Müstakim-zâde, Tuhfe-i Hattâtîn'de "Dervîş-i merhûmdan tahsîl-i sülûs ve nesh ve ol kuvvetle müselsel hurde ta'lîk tedârik ü ihtirâ idüp..." şeklinde belirtmektedir.

Dervîş Ali'nin rahle-i tadrîsinden geçtikten sonra daha çok geliştirdiği hattâtıktaki mahareti kaynaklarda "Meşk-i aklâmda sahib-i yed-i tûlâ", "her hatda nâzûkâne kitâbet itmeğe kudreti olup" gibi ifadelerle övülmüş; özellikle ta'lîk hattında ihtirâ sahibi oluşu, bu türün büyük üstadı 'îmâd'a benzetilerek "Tâ'lîk hattında sâîn-i 'îmâd olmağla ârzû-keşâna ta'lîm ederek ta'ayyüş ider" denilmiş, geçimini hat talim ederek ve kıymet bilenlerin arzuları üzerine Dîvân'ını yazarak kazandığı ücretle sağladığı kaydedilmiştir. Bu geçim tarzı daha ziyade Köprülüzâde'nin hazîne kâtipliğinden ayrıldıktan sonraki dönemle ilgili olmalıdır.

Bu bilgileri göre meslek hayatının ilk yıllarında önce dîvân, sonra da Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'ya hazîne kâtipliği yapan, "Devlet-i 'aliyye-i veliyyü'n-ni'amı ile muğtenem, erbâb-ı irfân miyânesinde mükerrerem ü muhterem iken Köprülüzâde'nin meclis-i şerîflerine vâsil ve iltifât-ı bînihayelerine nâ'îl" gibi ifadelerden anlaşılacağı üzere rahat bir hayat süren, irfân sahipleri arasında iyi bir mevki bulunan Fasîh Ahmed'in hazîne kâtipliği görevini terkle Mevlevîliğe intisâbı şöyle anlatılmaktadır; "Bir gün cezbe-i ilâhî kendüye gâlib ve fakr u fenâ mesleğin tâlib ü râgıb olup devlet-hâne-i sadr-ı a'zâmîden rücû ve küfûl eyleyüp...", "Galata Mevlevî-hânesi şeyhi Gavsî Dede'ye instisâbla Mevlevî, tarîk-ı fakr u fenânun rehberi olmuştur."

"Meczûb Muhammed Dede nutkuyla:

*Tecerrüd zevkin itdi cümle der-pîş
Soyındı mâsivâdan oldu dervîş*

meâlince bir külâh ve bir hırka ittihâz ve dergâh-ı Mevlevîyyeyi melâz" eyleyen Fasîh Ahmed Dede'nin, Dîvân ve hazîne görevlerine başlayışı, bu görevden ayrılarak Gavsî Dede'ye intisâbı tarihleri kaynaklarda belirlenmemekle birlikte; Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın sadâretinin 1661-1676; Galata Mevlevîhânesi'nin -müdürlükten gelen- onun şeyhi Gavsî Dede'nin de meşîhat süresinin 1668-1697 tarihleri arasında olduğu ve bir müddet hazine kâtipliği görevinde bulunduktan sonra Mevlevîliğe sülûku düşünüldüğünde bu intisâbın 1660'lı yılların sonu ile 1670'li yılların başında gerçekleşmiş olması gerekir.

Mevlevîhâneye yerleştikten sonra bin bir gün çilesini doldurarak "Dede" ünvanını alan Fasîh Ahmed, ömrünün kalan kısmını- takrîben yirmi beş seneden fazla- burada geçirmiştir.

Melâmî-Hamzavî, rind-meşreb, gönlü yanık bir Mevlevî dervîşi olarak kendi nefsiyle uğraşan, başkalarının noksanlarını araştırmayan, halini melâmetle tesettür etmeye çalışmasına rağmen çevresinden büyük hürmet gören Fasîh Dede hakkında Safâî'nin Tezkiretü's- Şu'arâ'sında şu ifadeler yer almaktadır: "Meslek-i fukarâ-yı Mevlevîyye'ye sâlik olup Galata Mevlevîhânesi'nde gûşe-nişîn ü 'uzlet-güzîn olmağla serv-i âzâd gibi devlet-i hâkîde bir çîde-dâmen bir dervîş-i melâmiyyûn-sûret ve bir 'âşık-ı dil-rîş-i pâk-sîret ve bir suhandân-ı sûtûde-hasletdür". Yine Sâlim'in tezkiresinde kendilerinden "Zâhîrde harâbâtî bâtında ma'mur ve sûret-i fakr u fenâda kadri bilinmiş bir gencûr idi" diye bahsedilmekte, Muallim Nâci'de Fasîh Ahmed Dede'yi Osmanlı şâirleri adlı eserinde şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: "Boş vakit buldukça- tabiatındaki kararsızlığın sevkıyla- istediği yerlere gider,

lâubâlî şekilde gezerdi. Hareketlerine dikkat edenler her an sema etmeğe hazır şûrîde-meşreb bir Mevlevî olduğunu hissederlerdi. Hazret-i Mevlânâ'nın-meâlen-'Onun çalgıcıları def'in içinden çalışıyorlar.' nutku ile tariff ettiği tabîî şevk ehlinin büyüklerindendir."

Zarif, hoş sohbet ve nükteden bir zat olan Fasîh Ahmed Dede'nin melâmeti, hakkında bazı menkabelerin söylenmesine sebep olmuştur.

Abdûlbâkî Gölpinarlı'nın "Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik" adlı eserinde, başkaları tarafından görülen rüyaların Fasîh Dede'ye malum olmasıyla ilgili olarak anlatılan menkabelerden birisi melâmeti sebebiyle Fasîh Dede'yi hoş görmeyen, Halvetiyye'nin Nasûhîyye kolunu kuran Nasûhî Dede ile ilgilidir. Nasûhî Dede bir gece rüyasında yolda bulunan herkesin niyâz vaziyetine geçtiğini, Hz. Mevlânâ'nın kır bir ata bindiğini ve atı da Fasîh Dede'nin çektiğini görmüş. Ertesi gün Mevlevîhâne'ye gidip, mukabeleden sonra Fasîh'in hücrelerine giren Nasûhî'ye Fasîh Dede ilk olarak: "Nasûhî Efendi, yedekçiyi görmeden gelmediniz!" demiş ve bu rüyadan sonra araları pek iyi olmuştur.

Ailesi hakkında (evlenip evlenmediği, çocukları vs.) kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlanmayan Fasîh Ahmed Dede, Gavsî Dede'ye intisâbindan sonra Galata Mevlevîhânesindeki teng ü târîk hücrelerinde:

*"Berg ü bârından biz el çekdük bu fânî gülşenün
Mîve-i maksûd ister olsun ister olmasun"*

beyti medlûlünce, "tavr-ı sâbıkını tağyîr ve vaz'-ı melâmetini tebdîl etmeyip" yaşamış, hâl ehli olduğunu bir defa daha göstererek, Sâlim tezkiresindeki rivâyete göre: Fasîh Ahmed Dede vefatından bir iki gün önce hukuku olduğu ahababı dolaşmış, alıp vereceklerini halletmiş, Galata Mevlevîhânesi'nde hücre hücre gezip,

"Fasîh'le alacağı olan gelsin!" demiş, dervişlerin hepsiyle vedalaşarak kendi hücrelerine çekilmiş ve dâr-ı bekâyâ intikâl eylemiştir.

Vefat tarihi, Devhatü'l Küttâb'da sene belirtilmeden II. Mustafa Han zamanından, Sâfâyî Tezkiresi'nde Hicri 1112- Miladi 1700 hududu olarak belirtilmiş, Sefîne ve Sâlim Tezkiresinde tarih verilmemiş, diğer kaynaklarda ittifakla H. 1111- M. 1699 olarak: "Bin yüz on bir tarihinde tûtî-i cânı kafes-i bedenden tayarân itdi.", "Bin yüz on bir tarihinde 'âlem-i ervâha hırâm eyledi." gibi ifadelerle tespit edilmiştir.

Fasîh Ahmed Dede'nin nâşını- vasiyeti üzerine- Üsküdarlı Nasûhî Dede yıkamıştır, bu konuyla ilgili olarak Gölpinarlı'nın Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik adlı eserinde: Nasûhî'ye, Fasîh'in vasiyetini bildirmeye ve nâşı yıkamak üzere Nasûhî'yi çağırma yollanan dede, Doğancılar yokuşunun başında erenlere rastlıyor. Boyundan uzun asâsını yere vura vura inen Nasûhî, niyâza duran dede'ye bakıp: - Emri aldık, geliyoruz, diyor." diye bir menkabe'de anlatılmıştır. Cenâzesine katı çok kimse hâzır olup cem'iyet-i azîm" ifadesine göre cenazesinde büyük bir kalabalık hazır bulunmuş ve Mevlevîhâne'nin hâmûşânına defnedilmiştir.

Vefatı üzerine mersiyye ve tarihler yazılmış olup, Şâir Nihâdî Muhammed Efendi:

"Cilve-gâh ola Fasîha gülşen-i Dârü'n-Na'îm"

Şâir Şehdî:

"Meskenin cennet-i 'Adn ide Fasîhün Mevlâ"

Hacı Selim Giray-zâde Şâhî-mahlas Şâhîn Girây da:

"Göçdi bâkî mülkine Dervîş Fasîh-i Mevlevî"

mısralarını söylemişlerdir.

Mübârek kabirlerine, önce Nihâdî'nin tarih mısraı yazılı

Yazdığı eserlerin manzum, mensur, manzum-mensur karışık oluşları, muhtevaları ve dilleri dikkate alındığında Fasîh Dede'nin kendisini iyi yetiştirmiş velûd bir şair ve münşî olduğunu söylemek mümkündür.

baş taşı dikilmiş, daha sonra Şâhîn Girây'ın da, tarih mısraını yazdırarak gönderdiği taşın teberrüken dikilmesi suretiyle iki baş taşıyla diğerlerinden mümtaz olmuştur.

Kaynaklarda Fasîh Dede'nin kedilere düşkün olduğu, nerede zayıf bir kedi gorse onu hırkasının altına koyduğu, kendi nafakasından kesip onlara infak ettiği, her birine münâsib bir lâkab ve şâirâne bir mahlas verdiği, muayyen mahaller tespit ettiği, öldüklerinde techiz ve defneylediği yolunda geniş bilgi bulunmakta olup, kendisiyle birlikte vefat eden son kendisinin de ayak ucuna gömüldüğü belirtilmektedir.

Fasîh Dede'nin kabrinin yanına,
"Gulâm-ı kemterün Esrâr-ı bî-nevâ gelmiş
Kapunda eyleme me'yûs ayâ cenâb-ı Fasîh"

Niyâzında bulunan ve Surûri'nin:

"Hayflar göz yumup Esrâr Dede sırroldı"

tarihinin gösterdiği H.1211-M. 1796-97'de vefât eden Esrâr Dede gömülmüş, Şeyh Gâlib, bu sebeple yazdığı tamamı 5 bendli olan mersiyesinin son vasıta beytinde:

"Olsun visâl-i hazret-i pîrânla kâm-yâb
Kıldı karîn-i kabri fasîh-i felek-cenâb"

diyerek bu hadiseyi işaretle bulunmuştur.

Mevlevîhâne'nin girişinde solda bulunan Şeyh Gâlib ve Hâlet Said Efendi türbeleri ve aynı sırada iç kısımda yer alan hâmûşânın onarım ve tecdidleri esnasında muhtemelen Nihâdî'nin tarih mısraı yer alan baş taşı kaldırılmış ve zamanla tahrib olmuş olacak ki, bu gün Şâhîn Girây'ın gönderdiği ve üzerinde:

"Hazret-i Monlâ-yı Rûmun hâk-râh-ı devleti
Pertevi şems-i hidâyet pertevinün pertevi
Okıyasın rûhına bu mısraî tarîhdür

Göçdi Bâkî mülkine dervîş Fasîh-i Mevlevî"

yazılı baş taşı bulunmaktadır. Yeniden tenzim edilen bu iki mezarın çevresine duvar çekilerek üzerine:

Şeyh Gâlib Dede Hazretlerinin devr-i senevî-yi irtihâline müsâdif günde ba'zı erbâb-ı cem'iyet tarafından medfen-i mübâreki o günde icrâ edilen ihtifâl münâsebetiyle Fasîh ve Esrâr Dedelerin bu makbereleri de tecdîd kılınmıştır. 27 Receb 1330 Cum'a- 29 Haziran 1328" yazılı bir kitabe yerleştirilmiştir.

Geçmişte âşıkların niyazgâhı, sâdıkların da sığınma yeri olan Fasîh Dede'nin nurlu merkadleri bugün de Mevlevîhâne'ye gelen kadirbilir kimseler tarafından ziyaret edilmektedir.

Fasîh Ahmed Dede'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynakların hemen hepsinde ya isimleri verilmek, ya da genel ifadelerle atıfta bulunulmak suretiyle eserlerinden bahsedilmiştir.

Kaynaklarda verilen bilgilerin değerlendirilmesi ve araştırmalarımız sonucunda: Türkçe **Dîvân**, Farsça **Dîvançe, Münşe'ât, Tenbâkû-nâme, Münâzara-i Gül ü Mül, Münâzara-i Rûz u Şeb** ve **Kalem Makâlesi** olmak üzere nüshaları tespit edilebilen yedi; kendisine ait olduğu ifade edilmekle birlikte –şimdilik kaydıyla- çalışmalarımız esnasında nüshalarını tespit edemediğimiz **Husrev ü Şîrîn, Mahmûd u Ayâz** ve **Behişt-âbâd** adlı üç eseri vardır.

Bu eserlerin manzum, mensur, manzum-mensur karışık oluşları, muhtevaları ve dilleri dikkate alındığında, Fasîh Dede'nin kendisini iyi yetiştirmiş, pek çok sahada kalem oynatmış velûd bir şâir ve münşî olduğunu söylemek mümkündür.



Sultan Veled'e {k.s.} göre insan

» Hülya Küçük, Doç. Dr.

Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
hhckucuk@gmail.com



Sultan Veled, insandaki melekî ve hayvânî hâssaları bâzen nûr ve zulmet olarak ifâde eder. İnsanda bu nûr ve zulmetten hangisi gâlib olursa o sıfatlarla bilinir.

Sultan Veled'in insana bakışı tarzı babasının bakış tarzından çok farklı değilse de, yorumlarında kısmen ayrılmaktadır. Ona göre yaratılmış olan canlılar üç nev'dir: Melek, hayvan ve insan. Melekler tamâmen ulvî, hayvanlar bunun tam zıddı bir şekilde kâmil olan süflî, insanlar ise yarısı ulvî yarısı süflîdir. Süflî olan yarısı, ki vücûdudur, ferşîdir (dünyevîdir). Bu, hayvanların gıdâlarıyla beslenir ve onunla kâimdir. Ulvî olan yarısı, aklî ve arşîdir (ma'nevîdir). Bu yarı, meleklerin gıdâlarıyla beslenir: Zikir gibi, fikir gibi, ilim ve basîret gibi. Âkil olan insan, vücûdun gıdâsını mütemâdiyen azaltarak cânın gıdâsını artırır. Böylece melekî olan aklı kendi cinsinden kuvvet bulur. Zarûret olmadıkça uyku ve yemekle sınırlı olmaz. Zîrâ onda nefis hayvanı ne kadar zayıf düşerse, akıl melekî de o nisbette kuvvetlenir. Bu şekilde devam ettiği sürece melekîyet gâlib, hayvaniyet mağlûb olur. Mağlûb ise yok hükmündedir. Çünkü itibâr gâlibedir. İnsanda hangi sıfat gâlib olursa ona o isim verilir.

در تو شیطانى و روحانى و رحمانى موجودست
از شمار هر که باش آن بوى روز شما

"Sende şeytânîlik, rûhânîlik ve rahmânîlik her üçü de mevcuttur.

Hangisinden ma'dûd isen, kıyâmette o olursun"

beytinin de belirttiği gibi,² bu hâli kıyâmette de hangi sınıftan olacağını belirler.

¹ Bu makale, yazarın, *Sultan Veled'in İntihâ'-Nâme'si. Küpten Sızan Harfler ve Halka Açılan İlâhî Sırlar*, adlı basılmak üzere olan çalışmasından küçük bir kesittir.

² Sultan Veled, *İntihâ'-nâme*, ed. Muhammed Ali Haznedârlu, Tahrân: İntişârât-ı Ravzane, Çâbhâne-i Leylâ, 1376 (Şemsî), 142 / Sultan Veled, *İntihâ'-nâme*, tr. Hakkı Eroğlu, SÜSAM, no. 103 (Buradan sonra Tercüme), 102 (Başlık). Bu sözleri krş. Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII, 434; Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, haz. B. Firûzanfer, Tahrân, 1342, 77-78/tr. A. A. Konuk, haz. Selçuk Eraydın, İstanbul, 1994, 73-74.

Sultan Veled, insandaki bu melekî ve hayvânî hâssaları bâzen nûr ve zulmet olarak ifâde eder. İnsanda bu nûr ve zulmetten hangisi gâlib olursa o sıfatlarla bilinir. Daha önce de belirttiği gibi, insanda zikir ve tâat gâlib olursa melekler sırasına girer. Yemek, uyumak gibi şehevât ve dünyâ gâlib olursa hayvanâtta ma'dûd olur. Sevâbı ağır gelenler cennete, nefislerine esîr olanlar cehennemde girerler.

فمن ثقلت موازنه فأولئك هم المفلحون.

فمن خفت موازنه فأولئك الذين خسروا أنفسهم في جهنم خالدون

"Mîzânda sevâbı ağır gelenler, felâh bulurlar. Hafif gelenlerse nefislerini zarara dûçar edenlerdir ki cehennemde muhalled/dâimî kalırlar" (el- A'râf 7/8).³

Sultan Veled, bu zulmânî ve nûrânî güçleri tanımlarken bazen farklı motifler kullanır:

Sende hem şeytan, hem Süleymân var. Yarın küfür, yarın imandır

Kurân'da: "Her ikisi de senin gönlündedir. Küfür de iman da senden baş göstermiştir, der.

Her ikisi de yağ ve ekmek gibi birbiri içindedir. Yağ, ekmeğin içine işlemiştir

derken⁴ şeytanı zulmetin, Hz. Süleymanı da nûrun sembolü olarak sunmaktadır.

Sultan Veled'e göre, Allah yolunu taleb edenler (tâlibler), bu yolda yürüyen insanlar (sâlikler) ve maksada erenler (vâsıllar) de üç nev'dir. Bir kısmı burada, yâni dünyâda iken istediklerine eremezler; istedikleri ölümden sonra hâsıl olur. Zîrâ dünyâ ekin ekme yeridir. Dünyâda

³ Sultan Veled, *İntihâ'-nâme* (1376) 87 / (Tercüme), 58 (Başlık)

⁴ Sultan Veled, *Mesnevî-i Veledî Be Bahr-i Hafîf, Ma'rûf Be Velednâme* (buradan sonra *İbtidâ'-nâme*), haz. Celâl Hümâî, Tahrân, 1355/1936, 319.

ektiklerinin mahsûlünü âhirette elbette alacaklardır. Bunun delîli: *فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره* “Zerre ağırlığınca da olsa hayır işleyen mükâfâtını görür” (ez-Zilzâl 99/7-8) âyet-i kerîmesidir. İkinci kısmı, bu dünyâda iken istediklerine erenlerdir. Onlar burada hayır amellerinin mükâfâtını bulurlar. Üçüncü kısım da zâten ervâh/rûhlar âleminden bu dünyâyâ kâmil olarak gelmişlerdir ki kendi mülk ve velâyetleri olan dünyâyı temâşa etsinler/seyretsinler, sâliklerle tâliblerin işlerini tanzîm etsinler ve onlara yardım eylesinler. Tâlib olmayanlara da isti’dâd ve kâbiliyetleri derecesinde iyilikleri dokunsun. Nitekim bahar, her ağaca, her ota, kâbiliyetlerine göre meyve ve yaprak bahşeder. Allah Taâlâ bunları âlemlere rahmet olarak göndermektedir.⁵

Sultan Veled’e göre, velâyetin aslı, Hak’tan haberdâr olmaktır ve haberdâr olan ya nebîdir yâda velîdir: “O kimseyi ki Cenâb-ı Hak kendinden haberdâr etti, o habîr/haberdâr olan herkesten mümtâz oldu, o onların cinsinden değildir. O mümtâz/seçkin şahıs, ya nebîdir veya velîdir.”⁶ Velîler, mü’minlerin vâsıllarıdır, yâni Hakk’a ermiş olanlarıdır. Zîrâ, her ne kadar da bütün mü’minler Hakk’ın dostları ise de Hakk’a vâsıl olmak açısından “Mü’minler ve tâlibler [cennetteki makâmları açısından] üç nev’dir. Bir kısmı dünyâda الدنيا مزرعة الآخرة “Dünya, âhiretin tarlasıdır” [hadîsi]⁷ fehvâsınca amel ve ibâdete sa’y ederler/çalışırlar. Dünyâda her kimin ibâdeti daha ziyâde ise âhirette de onun lâıyk olduğu makâm yüksektir.⁸

⁵ İntihânâme (1376), 144/ (Tercüme), 104 (Başlık).

⁶ İntihânâme (1376), 10/ (Tercüme), 4 (Başlık).

⁷ Sehâvî, Mekâsîd’da: “İhyâ’da zikredilmesine rağmen ona (bir yerde) rastlayamadım” demiş, Aliyyu’l-Kârî ise manâsının: “Sizden kim âhiret tarlasını (kazancını) istiyorsa, onun tarlasını (kazancını) artırırız” âyetine [Şurâ 42/20] dayanarak sahîh olduğunu söylemiştir. Hâkim de sahîh olduğunu söylemiştir: İsmâîl b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ’, 2 c. , Beyrut, 1351 h. , I, 412.

⁸ İntihânâme (1376), 144/ (Tercüme), 104 (Başlık).

Sultan Veled, cennetteki makâmları anlatırken, sırasıyla cennet ehli, ebdâl, vâsıl olan velî (âşık), kutb tâbirleriyle konuyu îzâh eder ve bu sıraya göre cennetteki makâmlarının belirlendiğini söyler. Mü’minlerden bâzıları ibâdetlerinin çokluğu ile cennete nâil olmuşlardır. Onlar Hak ile kâimdirler. Kendilerine mev’ûd olan her şeyi burada peşin olarak bulmuşlar ve Hakk’ın kullarının işlerini tedbîrde/idârede kullandığı âletleri, yâni vâsıtalar olmuşlardır. Onlardan husûle gelen her şeyi Hak’tan bilmek lâzımdır. Sultan Veled bu görüşlerini pederi Mevlânâ’nın Dîvân’ından aldığı bir beyitle te’yîd eder:

فانى زخود و بدوست باقى

اين طرفه كى نىستند و هستند

“Evliyâ-i kirâm kendilerinden fânî ve Dost [Allah] ile bâkîdirler. Şurası gariptir ki onlar hem yokturlar, hem vardırlar.”⁹

Sultan Veled’in burada kullandığı metaforlarda kimyâ ilminden de yardım alarak der ki: Meselâ bir bakır parçası, kimyâ vâsıtasıyla altına tahavvül ettiği zaman yok olur, çünkü meydanda bakır kalmamıştır. Aynı zamanda vardır da. Çünkü altın olarak mevcûd bulunur. Evliyâyâ bundan dolayı “ebdâl” denilir. Çünkü tebeddül etmektedirler. Bunlarla olan topluluk, Hakk’ın vekilleridir. Onların makâmına erenler, cennet ehlinin fevkindedir. Cennet ehli onlardan uzakta ve onlardan habersizdirler. Onlar cennet ehlinin son pâyesine yükselmişlerdir. O, Hakk’ı görme ve buluşma mertebesidir. Bu makâm, son makâmdır ve bunun fevkinde makâm yoktur. Hallâc-ı Mansûr (v. 309/921) burada أنا الحق , Bâyezid Bistâmî (v. 261/874), الله سبحانى ما أعظم شأنى ve ليس فى جبتى سوى الله demişlerdir. Diğer evliyâ da bu makâmı muhtelif ibârelerle bu meâlde sözler söylemişlerdir. Ve bunların cümlesi de Hak

⁹ Beyit, Mevlânâ’nın Dîvân-ı Kebîr’inde geçmektedir (Bkz. I, 512; Şefik Can (haz.), Dîvân-ı Kebîr’den Seçmeler, İstanbul, I, 97).



âşıkları, hepsi de vâsıl ve kâmillerdir. ¹⁰

Nâdir olan bu muazzam makâmın fevkinde/üstünde Hak Taâlâ Hazretlerinin bir topluluğu daha vardır ki onlar, Sultan Veled'e göre "nâdirin nâdirler"idir. Bunlar Hakk'ın mâşûklarıdır. Nasıl alt basamaktaki cennet ehli, vâsıl olan velîlerin (âşıkların) makâmından uzak ve mahcûb/perdeli iseler, bu kâmil vâsıllar da onların makâm ve mertebelerinden uzak ve mahcupturlar. Hak Taâlâ Hazretleri gayretinden nâşî onları kimseye göstermemektedir. Nasıl ki dünyâda büyük bir pâdişâh, kendisiyle musâhib olan umerâ, vüzerâ ve nâiblerinin her birine derecelerine göre mevki verir ve her arzularını yerine getirir. Fakat bunlardan biri pâdişâhtan, mâşûkunu

kendisine göstermesini ve beraber bulunmasını istese başını tehlikeye sokar. Bundan anlaşılır ki Hak Taâlâ Hazretleri havâssın havâssı/seçkinlerin seçkini olan mâşûklarını bu kâmillere göstermekten sakınır. Çünkü bunlar da onların makâm ve mertebelerinden uzaktırlar. ¹¹

Sultan Veled'e göre, yeryüzünde insanlar var oldukça, velîler de var olacaktır. Bu, "Allah'ın tecellîlerinin devamlı olması" ile ilgilidir. Yerle gök var oldukça velîler de vardır: Zîrâ âlem, bir kimsenin hayâtı için var olmuştur. Nitekim babası Mevlânâ da buyurmuşlardır:

این قدر عقلی نداری که بدانی آخر

گر نه شاهیست پس این بار که سلطان چیست

"Şu kadar şeyi düşünemiyorsun ki eğer pâdişâh yoksa, bu pâdişâh çadırı [da] ne oluyor?) O velîyy-i vâsıl, sûret âleminden çekilince (son velî vefat edince) ve yerine oturacak kimse de kalmayınca, gökyüzü çadırlarıyla zemîn bisâtını dürüp, büküp kaldırırlar." ¹²

Velâyet mertebesine eren insanın iki âlemde de cânı, Hak'tır. O, Hakk'ın tecellî ettiği yer, hatta "Ayn-ı Hak" (Hakk'ın hakîkati, O'na bitişik)'tır. Artık onun görmesi, Hakk'ın görmesi gibi olur. Nitekim Cenâb-ı Hak bir kudsî hadîste: "Benimle görür, benimle işitir. Ben dostlarımdan ayrı değilim" buyurmuştur. (.....) bu demektir ki veliyyi benim Zâtımın mazharı bil. Onu gören, âfillerden (fânilerden) olmaz. O, bâkî kalır/kalıcı olur. Çünkü bâkîyi ele geçirmiştir. Cân şarâbı içir. Çünkü sâkîsi/içkiyi sunan, yanındadır." ¹³

¹¹ İntihânâme (1376), 10 / (Tercüme), 5.

¹² İntihânâme (1376), 224/ (Tercüme), 167 (Başlık).

¹³ İntihânâme (1376), 119, be. 2523-35/ (Tercüme), 84, be. 2310-22.

¹⁰ İntihânâme (1376), 10-12 / (Tercüme), 4-6.

Ö. Tuğrul
İnançer'den
Sohbetler

İnsan

Dinî itikadımız gereği insan "kul"dur. "Kul"un ne olduğunu yeterince anlamıyoruz. "Makâm-ı Abdiyet sahibi" demek olduğunu bilenimiz kaç tane?

Hayri Akıncı: Sayın hocam insan konusu tabîî saatler boyu konuşulabilir ama, özellikle tariflerde ve tanımlamalarda gerek psikolojik olarak gerekse sosyolojik tanımlara baktığımızda hep bir parçacı yaklaşım görünüyor; insan şu'dur... Ama o şu'dur denilen şey insanı tam olarak karşılamıyor. Bir başkası kendi açısından insan şu'dur diyor, o da tam karşılamıyor. Burada belki en mâkûl olarak düşünülebilecek şey, insanı en iyi yine insanı yaratan anlatır, tarif eder denilebilir mi?

Ömer Tuğrul İnançer: Herşeyi... Sadece insan'ı değil, herşeyi en iyi O tarif eder, anlatır. Şimdi, bir yanlış kavrama saplanılıp kalındığında insanı sapıklığa götürür. Maalesef tariflerde de böyle noksanlıklar olduğu için o târiflere saplanıp kalanlar sonuçta sapkınlığa gidiyorlar. Eski bir tâbirle "Tarif etrâfını câmî, ağyarını mânî olmalıdır." Yani bütün ihtiva ettiği kapsadığı bütün özellikler târifin içinde olmalıdır, ama o tarif edilen şey'de... Bakın ben 'şey' kelimesinin herkesin zannettiği gibi laf bulunamayınca, ifade edilmek istenen kavram, bulunamayınca kullanılan bir 'şey' olarak algılamam. Şey, eşya'nın tekilidir ve 'şey' önemli bir 'şey'dir. O lafı bulamayanların '-ee...şey' demeleri benim anlattığım mânâda ki 'şey' değildir.

Hayri Akıncı: Çok hakikatli birşey demek sizin dediğiniz anlamda.

Ömer Tuğrul İnançer: Bir de eşya'yı da, koltuktan, kanepeyi gibi anlıyorlar, hayır! Eşya nesneler demek, şeyler demek. İşte insan tarif edilirken o tarifin içinde kapsadığı bütün özellikler olmuyor, insan'da olmayan yani 'ağyarını mânî' yabancılıklar da insan tarifinin içine giriyor.

Hayri Akıncı: Yani orada, insan ne değildir; etrâfını câmî, ağyarını mânî, insan nedir ne değildir'i hani zaman zaman kullanıyoruz.

Ömer Tuğrul İnançer: Ama bunu bir tarif'le anlatmak lazımdır. Maalesef, buyurduğunuz gibi tek istikamette anlatılıyor. Bunun için de o tek istikameti yegâne doğru tarif kabul edenler insanı tanımıyorlar. Mesela, dinî itikadımız gereği insan kul'dur. Kul'un ne olduğunu yeterince anlamıyoruz. Makâm-ı Abdiyet sahibi demek olduğunu bilenimiz kaç tane?

Hayri Akıncı: Hatta köle mânâsı biraz daha olumsuz bir anlama kaydırılıyor.

Ömer Tuğrul İnançer: 'Abd' yani kul nedir? Peki, günde mutlaka abdest alırken, keza tahiyat'ta, namazda onlarca defa söylediğimiz 'abduhû ve rasûluh'. Ve bunun içinde genellikle sadece yaratılmıştır ve kuldur'u anlatıyorlar. Resûl-i Kibriyâ'nın makâm-ı abdiyet sahibi olduğunu ve en yüce mâkam'ın ne kutbiyyet, ne kurbiyyet değil, Allah'a kul olmak olduğunu kaç kişi biliyor? Onun için Hazret-i Mevlânâ'nın "Bütün köleler, kullar azad edildiği zaman sevinir, ben sana kul olarak kaldığım için seviniyorum" lafını kim anlıyor? İşte bunlar yanlış tariflerden kaynaklanan şeylerdir. Hazret-i insan bila istisna hazret-i insan; kâfir, putperest, şaki, ayyâş, zâni, hırsız, katil ne dersiniz deyin, bütün kötü sıfatlar, o hazret-i insan'dır. Neden? Çünkü halîfetullah'tır. İnsan'ın en önemli bilinmeyen vasfı. Tabîî âlîmlerimiz, meşgul olanlarımız, büyüklerimiz biliyorlar ama efkâr-ı umumiye, kamuoyumuz bilmiyor.

Hayri Akıncı: Yani halîfe-i rûy-i zemin oluşu nazarından çok fazla bakan yok.

Ömer Tuğrul İnançer: O halîfe-i rûy-i zemin daha ziyade halîfe-i müslimîn için kullanılan birşey. Yeryüzünde Allah'ın halîfesi insan. Onun için Türkçemizdeki maalesef artık az kullanılmaya başlanan ama eskiden devamlı karşılıklı konuşmada kullanılan 'zât-ı âliniz' tabiri insanı anlatan en güzel tabirdir. Yüksek zât...çünkü insan zât

Makam-ı abdiyyeti bilmek lazım ve Allah'ın velileri, dostları insan'dandır, melekten değildir, başka birşey'den değildir. Dolayısı ile Allah'ın kendisine dost edindiği insan cinsi, diğer sıfatları da hâiz olsa hazret-i insandır.

İtibâriyle halîfetullah'tır. Ayyaşlık, kâfırlık, şakilik, katillik, zanilik, hırsızlık bunlar sıfatlardır. Bu sıfatlarından tövbe eden kişiler tekrar 'âli' zattır. Zaten zât itibariyle âli'dir, çünkü Allah halîfetullahı insana vermiştir. Tabîî halîfe kelimesinin maalesef yeni Türkçeleştirilmeye çalışıldığı zaman ardıl deniliyor, halîfe ardıl değildir. Yani 'kronolojik olarak daha sonra gelen' değildir. Halîfe müstahlef'in, yani kendisini halîfe tayin edenin, halîfe tayin ettiği mevzuda aynıdır. Onun için Allah u zulcelâl'in sâdece ilahlık, Tanrılık vasfı tek'tir, diğer bütün esmaları insan'da vardır.

Hayri Akıncı: Bu itibarla, yani Esmâ-ül Husnâ'ya ayine olması itibari ile insan...

Ömer Tuğrul İnançer: Sâdece âyine olması değil mazhardır aynı zamanda.

Hayri Akıncı: Oradan bir de tabîî Efendimiz aleyhisselatu vesselam'a yol gidiyor ama onu ayrı bir zamanda ele alabiliriz inşa'Allah

Ömer Tuğrul İnançer: Kâinat'ın züptesi o. İşte Şeyh Gâlib Hazretlerinin "Hoşça bak zâtına, kim zübde-i âlemsin sen" demesindeki nokta budur. Zâtına diyor bakın, kendine demiyor. Sonra, insanın kendi nedir? Maalesef özellikle materyalizm rüzgarlarının etkisiyle biz insanı bu saç telinden ayak tırnağına kadar bu kalıba dökülmüş, bu kalıpla sınırlı yani beden hapsine mahkûm bu şekil olarak görüyoruz.

Hayri Akıncı: Görünen, maddî, cismânî âlemde işgal ettiği yer itibariyle.

Ömer Tuğrul İnançer: Beş duyuyula algılanan madde gibi; tutulur, koklanır, tadılır, görülür, duyulur. Ve ölüm korkusu bu bedenın göreceği zararlarla anlatılıyor. Kabir azabında akrepler, çıyanlar yiyecek, benim canım, sinirim yok ki o zaman akrep yese ne olur, çıyan yese ne olur...

Hayri Akıncı: Veya karanlık bir yere girilecek korkusu gibi...

Ömer Tuğrul İnançer: Niye karanlık? Uyuduğum zamanda da karanlık farkında mıyım? Ama Hazreti Peygamberin "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçedir, ya cehennem çukurlarından bir çukurdur" demesindeki, buyurmasındaki mânâyı anlayanımız kaç tane? Bütün mesele bu. Ben yani kişi beden değildir. Ben mi bedenim, beden mi benim...

Hayri Akıncı: Hep denir ya 'ben diyen ruh'tur' manası belki.

Ömer Tuğrul İnançer: O 'ben' zaten iyi bir söz değildir özellikle...

Hayri Akıncı: Evet, ene - enaniyet noktasına doğru gidiyor.

Ömer Tuğrul İnançer: Benlik, o iyi birşey değil o ayrı mesele, fakat yine de bir nüfûs tekili yani nefis olarak ben varım. Mutlak mânâda yokum ama nisbî mânâda varım. Yani bir sacid, bir mescud var, bir abid bir ma'bud var, bir kul bir Rab var elbette var ama O'nun varlığı kendinde, benim varlığım O'ndan.

Hayri Akıncı: Kayyumiyet sırrı.

Ömer Tuğrul İnançer: Kayyumiyet bende de var. Bırakın kendi yavrunuzu, bir ufak çocuk sokakta ayağı takıldı düşmek üzereyken bir hızlı adım attınız kolundan, koltukaltından yakaladınız düşürmediniz tuttunuz o çocuğu, işte o çocuğa ne yaptınız siz; kayırdınız. İşte buyrun kayyumiyet. Ama kayyum-u mutlak Allah u Zülcelâl'dir. Sizin kayyumluğunuz o çocuğun düşmesini önleyecek gayret ile sınırlı. Peki, 'Bana ne' dediğiniz zaman, Allah'ın size vermiş olduğu halîfetullah sıfatının



FOTOĞRAF: HALİL İBRAHİM DOĞAN

gereği olan esma'yı kullanmadığınız için mesûlsünüz. Bana ne yok. Çünkü insanlar ya din'de kardeştir ya yaradılıştta eştir. Hazret-i Ömer radiallahu anh efendimizi düşünelim; katil Ömer olarak gitti, Hazret-i Ömer olarak döndü Huzur-u Risâlet-Penâhî'de.

Hayri Akıncı: Bu hâli dönüştüren neydi?

Ömer Tuğrul İnançer: Ne farketti? Yine efendim uzun'a yakın orta boylu, zayıf, iri kemikli, yapılı, asabi duruşlu Ömer'de bir değişiklik yok... Ama o asabi duruş katil Ömer'den Hazret-i Ömer'e dönüştüğünde, Hz. Ebubekir efendimizin ifadesiyle, 'O'nun o celali size adalet olarak intikâl eder' haline dönüştü.

Hayri Akıncı: Hakk'a sebata dönüşüyor değil mi?

Ömer Tuğrul İnançer: Çünkü, buğzenillâh, hubbenlillâh'tır. Kızdığımıza da nefsimiz için değil Allah için kızacağız, sevdiğimizi de nefsimiz için değil Allah için seveceğiz. Bu halîfetullah olma meselesinde çok ihmal edilmiş bir bilgi içindeyiz. Halîfetullah çok önemli. Bütün esma'ya sahip ve mazhar olması çok önemli; Rezzâk ismi şerifi. Hani 'kara gece'de kara taşın üstünde kara karıncasından vazgeçmeyen' Allah onun rızkını verir ve Rızâk-ı mutlak Allah u Zülcelâl'dir, ama bana da kulu olarak... Mesela nikâhım altındakinin ve yavrularımın

ve ana-babamın rızkını temin etmek görevi yüklemiş. O zaman ben bakmakla yükümlü olduğum kimselerin rezzâkıyım. Ne kadar? Kendim kadar, yani nisbi. Siz kendiniz kadar, Allah'ın yeryüzündeki bütün kulları'da kendileri kadar... Ama bunun hakiki müsebbibi ve Rezzâk-ı Âlem Allah u Zülcelâl. Dolayısı ile esma-i hüсна'nın taşınması ve mazhar olunması çok önemli, halîfetullah olunması çok önemli. "Herşey'i sizin için yarattım, sizi Kendim için yarattım" sözünü iyi anlamak lazım.

Hayri Akıncı: Tanınmak ve bilinmek üzere...

Ömer Tuğrul İnançer: Tabîî, makam-ı abdiyyeti bilmek lazım ve Allah'ın velileri, dostları insan'dandır, melekten değildir başka birşey'den değildir. Dolayısı ile Allah'ın kendisine dost edindiği insan cinsi, diğer sıfatları da hâiz olsa hazret-i insandır.

Hayri Akıncı: Sohbetin bu noktasında bizi geri götürür mü bilmiyorum, insan deyince kitaplara baktığınızda insan kelimesinin kökeni itibarıyla 'nisyan' ve 'ünsiyet' kelimeleriyle hatırlatılıyor veya bağlantı kuruluyor. Aslında bu ikisi bir bakıma insan'ın iki yönünü de ifade ediyor diyebilir miyiz?

Ömer Tuğrul İnançer: Gayet tabîî ikisi de yanlış değil. İşte demin arzettiğim tariflerdeki noksanlıklar insanı

Kişi halîfetullah olduğu için Allah'ın ahlâk'ı ile ahlâklanmalıdır, salâvat okumakta buna dâhildir. İnsan olmanın gereklerinden biri salâvat okumaktır.

sapıklığa götürür derken, insan kelimesinin kökü olarak kabul edilen ünsiyeti yani Allah ile yakınlığı veya nisyani yani Allah'ı unutmayı, biri sâdece mutlaktır, biri sâdece mutlaktır dendiğinde ikisi de sapıktır. Birleştğinde ve belli oranlarda, belli hadiseler göre kullanıldığında doğru olur. Nisyan malûm unutmak demek, biz ruh halindeyken -yani yaratılmışlığın evreleri var ya o evrelerin biri ruh halî- ruh halindeyken bütün yaratılmışlar malûm bezm-i elest meselesi, toplandık Cenâb-ı Allah sordu "Ben sizin Rabbiniz değil miyim", menfi sualdir, çok enteresandır.

Hayri Akıncı: Elestü'bi-Rabbiküm

Ömer Tuğrul İnançer: Orada bir takım incelikler vardır, tercümelerle bu incelikler anlatılmaz. Yani ben sâdece tercüme okuyayım, anlayayım olmaz ve tercüme üzerine de hüküm bina edildiği zaman bu iş anlaşılmaz. Orada ki hususa ancak şu kadar dikkat çekelim; menfi sualdir yani olumsuz sualdir, cevap olumludur.

Hayri Akıncı: Neam değil belâ...

Ömer Tuğrul İnançer: Evet, çok enteresandır o. Arapça bilmekte buna yetmez. Eğer Arapça bilen herkes Kur'an dilinden anlasaydı, Arabistan'daki milyonlarca gayrimüslim bulunmazdı. Yani sâdece Kur'an okuyayım, öğreneyim anadilinden bile olsa olmaz. Anatomi kitabı okuyup, doktor olmanın mümkün olmadığı gibidir. Şimdi pek moda ya ben Kur'an okurum dinimi öğrenirim. Öğrenemezsin. Namazın kaç rekat olduğunu bile öğrenemezsin çünkü yazmıyor. Rükû'nun eğilmek olduğunu, secde'nin başı yere koymak olduğunu öğrenemezsin çünkü öyle bir tarif yok. 'Secde et' diyor Allah, 'Rükû et' diyor. Rükû kelimesinde zaten eğilmek vardır, fakat ne kadar eğilmek? Başı yere koymak, ne kadar koymak, burun değecek mi? Dolayısı ile öyle anatomi kitabı okuyayım, ben doktor olayım, olamazsın. Kur'an-ı Kerîm'i okuyayım din âlîmi olayım ile bırak din

âlîmi olmayı normal mükellefiyetini dahi kişi yerine getiremez. Veya Türkiye Cumhuriyeti anayasasını okuyayım, Türkiye'nin hukuk sistemini anlayayım, anlayamazsın. Bir dilekçe dahi yazamazsın, çünkü dilekçe şekil şartına tabidir. O şekil şartı anayasa'ya aykırı değildir ama anayasaya'da şekil şartı yazmaz; davalı, davacı, adres olsun açıklama yazmaz. Ama böyle dilekçe yazılmazsa da mahkeme kabul etmez. Dolayısı ile böyle Kur'an-ı Kerîm'in tercümelerinden hüküm üretmek fevkalâde yanlıştır. İnsanın Cenâb-ı Hakk'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" hitabına verdiği "Evet, Rabbimizsin"- tabî bu tercüme yanlıştır, onu söyleyeyim, tercüme edilemez bu, çok uzun konuşmak lazım- bunu unutup nefsimi Rabbim haline getirirsem nisyandan dolayı insan; ama bana hitab etti, beni muhatab kabul etti ruh halinde bile olsam bana hilafet verdi, bana esmasını verdi, diye O'nunla ünsiyetimi yani yakınlığımı hatırlarsam o zaman da insan olurum. Hangisi makbul o ayrı mesele... Bu Resûl-i Kibriyâ Aleyhisselâtu Efendimizin beşîr ve nezîr olması gibidir; mü'mine müjdeci, kabahat yapana ikaz edicidir. İnsan'da nefsinin Rabbi haline getirdiği zaman nisyana düşmüştür, cahildir, nankördür. Öyle Efendimiz "Ya Rabbî benim ümmetim acizdir. Ne olur onları affet, beni affet" böyle konuşurlarken, yani niyâz da bulunurken Rabbine, "Hep böyle söylüyorsun ey Habîbim ama hiç asiliklerinden, Beni unutmalarından, nefse uymalarından bahsetmiyorsun" buyurduğunda, "Ya Rabbî onları zaten biliyorsun, Sen onların acizliklerine bakıver" diyor. Bu Allah'ın huyu aynen insanlarda da vardır. Yalvarana, kabahatlı bile olsa naz edene, niyâz edene, sığınana cevap vermeyene ne derler? Gaddar derler. Affedene aferin derler. Kişi halîfetullah olduğu için Allah'ın ahlâk'ı ile ahlâklanmalıdır, salâvat okumakta buna dâhildir. İnsan olmanın gereklerinden biri salâvat okumaktır.

* Bu söyleşi Dost TV'de Hayri Akıncı'nın sunduğu ve Ö. Tuğrul İnançer'in konuk olduğu "Gönül İkliminde" adlı program'dan deşifre edilmiştir.

“Bize ne irs-ı peder,
ne servet ü ne cah kalmıştır,
Şuûr-ı hikmete karşı
bir eyvallah kalmıştır”

—Sultan Veled





Hız. Mevlânâ'nın Semâi

» Sezai Küçük



Semâ, Arapça semâ' kökünden sama' ve sima' gibi mastar ve isim olup, lügatte dinlemek, işitmek, kulak vermek, işitilen söz, iyi şöhret ve iyi anılma gibi anlamlara gelir.

Mevlânâ ile tanınan ve Mevlânâ'nın vefatından sonra onun adına tesis edilen Mevlevîliğin tamamen tarikat âyinine alem olan semâ'; aslında Arapça semâ' kökünden sama' ve sima' gibi mastar ve isim olup lügatte; dinlemek, işitmek, kulak vermek, işitilen söz, iyi şöhret ve iyi anılma gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; mûsikî nağmelerini dinlemeye, dinlerken vecde gelip harekette bulunmaya, kendinden geçmeye, oynayıp raksetmeye, tasavvuf ehlinin cezbe haliyle ayakta zikretmelerine verilen isim olmuştur.

Müslümanlar arasında mûsikî ve raksın helâl yahut haram olduğuna dair tartışmalar, daha İslam'ın ilk devirleri itibarıyla ortaya çıkmış, bazıları mûsikî ve raksı mekruh hatta haram, bazıları ise; insanı mûsikî ve semâ'ya sevk eden sebepler ile bunların insanda uyandırdığı hislerin mahiyetine göre mubah saymışlardır. Bu iki sanatın bir araya gelmesiyle zuhur eden semâ' da, kimilerine göre mekruh veya haram, kimilerine göre de mubah kabul edilmiştir. Bu sebeple semâ'ın leh veya aleyhinde bir çok sözler söylenmiştir. Semâ' evliya ve âşıklar nezdinde helâl, tarikatla alakası olmayan ulema nazarında ise haram kabul edilmiştir.

Semâ'ı mekruh veya haram sayanlar, onu Kur'ân-ı Kerîm'de oldukça sık geçen la'b ve lahv (oyun ve eğlence) olarak kabul etmiş ve hükümlerini buna göre vermişlerdir.

Sûfîler ise Tasavvuf tarihinin ilk devrinden itibaren semâ'ı, vecdi, mûsikî ve şiir dinlerken kalkıp hareket etmeyi, raksı mubah görmüşlerdir. Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909) semâ' için, zaman, mekan ve ihvanın şart olduğunu söylemiş ve;

"Fukaraya üç yerde rahmet iner:

Birincisi semâ'da; çünkü onlar, sesi Hak'tan duyarlar ve vecdle ayağa kalkarlar.

İkincisi, ilmî konuşmalarda; çünkü onlar ancak hakikati söylerler.

Üçüncüsü ise; yemek yerlerken. Çünkü onlar, ancak ihtiyaç hallerinde yemek yerler"

demiştir. En önemli tasavvuf klasiklerinden biri olan el-Lumâ'ın müellifi Ebu Nasr Serrâc et-Tûsî, eserinde semâ' konusuna yer vermiş ve burada semâ'ın mubah olduğuna dair bir çok sûfînin sözlerinden alıntılar yapmıştır. Tûsî; semâ'ı güzel sesi işitmekle hasıl olan vecd hali olarak görmekte ve; "Allah Teâlâ Kur'ân'da, "Seslerin en çirkini eşek sesidir" (Lukmân, 19) ayetiyle çirkin sesi zemmederken, bir bakıma güzel sesi övmektedir" demektedir.

Yahya b. Muaz der ki; "Güzel ses, içinde Allah sevgisiyle yanan kalbe Allah'tan bir esintidir."

Bundâr b. Hüseyin ise semâ'nın mubah olduğunu şöyle izah etmiştir: "Güzel ses tesir icra eden bir hikmettir. Yumuşak edâsı ile etkili bir alettir. Böyle bir güzel ses, Azîz ve Alîm olan Allah'ın takdiridir."

Ebu Yakub Nehrecî semâ'ı, insanı yakarak iç alemine yönelten bir haldir diye tarif etmiştir. Din uleması ve sûfîler arasında uzun yıllar devam edip giden bir münakaşa konusu olan bu mesele, nihayet İmam Gazâlî (ö. 505/1111) tarafından geniş bir şekilde ele alınmıştır. İhyâü Ulûmu'd-dîn adlı meşhur eserinin bir bölümünde Kitâbü's-semâ' başlığı ile konuyu ele alan Gazâlî, burada kısaca; semâ'ın insan ruhu üzerindeki tesirlerinden bahsettikten sonra, onun kalpte vecd denilen bir hal vücuda getirdiğini, vecdin de vücudun azalarını harekete geçirdiğini, bu hareketin bazen ritimli bazen ritimsiz olduğunu, bunlardan birincisine tesvig ve raks, ikincisine ise idtirâb denildiğini ifade ettikten sonra, semâ'ın haram olduğuna dair fikirleri nakletmektedir. Daha sonra semâ'ın mübahlığı hususunu tartışmakta ve bu konuya



En önemli tasavvuf klasiklerinden biri olan el-Lumâ'ın müellifi Ebu Nasr Serrâc et-Tûsî, semâ'ı güzel sesi işitmekle hasıl olan vecd hali olarak görmekte ve; "Allah Teâlâ Kur'ân'da, "Seslerin en çirkinini eşek sesidir" (Lukmân, 19) ayetiyle çirkin sesi zemmederken, bir bakıma güzel sesi övmektedir" demektedir.

dair muteber hadis kitaplarından ve sûfî sözlerinden deliller arzetmektedir. Neticede semâ'ın, vecd halindeki insanların hareketleri olduğunu ifade etmektedir.

Gazâlî öncesi ve sonra dahil olmak üzere diğer Müslümanlara göre daha hassas bir yaratılışa sahip olan sûfîler, şiir, mûsikî ve raks gibi doğrudan doğruya insan ruhuna tesir eden hususların temsilcileri olmuşlardır. Tasavvuf tarihine göz atıldığında görülür ki, istisnasız bütün tarikatlar semâ'nın insanı Allah'a yaklaştıran ve yükselten bir özelliği bulunduğunu kabul etmişlerdir. Bu bakımdan Rifaîlik, Kadirîlik, Halvetîlik, Kübrevîlik, Mevlevîlik ve Nakşîlik arasında bir fark olmamıştır. Ancak ilk zamanlarda Melâmetîlik daha sonra ise Nakşîlik semâ'ın insanı Allah'a yaklaştıran özelliğini kabul etmekle birlikte, bu hususa kendi seyr u sülûk sistemleri içinde yer vermemişlerdir.

Semâ', hicri V. asrın ilk yarısında büyük bir şöhrete nail olmuş olan Ebu Said Ebu'l-Hayr (ö. 440/1049) ve ondan yaklaşık iki asır sonra gelen Mevlânâ Celaleddin Rûmî zamanında dinî vecd halinde yapılan yarı-dinî bir ziyafet şeklini almıştır. Sofilerin mûsikî eşliğinde yaptıkları semâ'ı sık sık tekrar etmelerini arzulayanlar, dervişlere ziyafetler tertip etmişlerdir. Kaynaklarda bu tür ziyafetli semâ' törenlerine en çok Ebu Said Ebu'l-Hayr döneminde rastlansa da, Mevlânâ'nın semâ'a verdiği ehemmiyet neticesinde, Mevlânâ ile birlikte bu adetin önceki mevcudiyeti tamamıyla unutulup her yönüyle semâ' Mevlânâ'ya mâledilmiştir. Bunda Mevlânâ'nın semâ' vermiş olduğu ehemmiyet ile, ondan sonra gelen Mevlevîlerin bu âyini muntazam hale getirmeleri de mühim bir rol oynamıştır. Aslında Mevlânâ kendinden önceki sûfîlere göre semâ' konusunda hiçbir yenilik yapmamıştır. Mevlânâ, kendisinden önceki sûfîlerce çeşitli şekillerde ifade edilen fikir ve inançları kendisine has bir üslupla ifade etmekten ibaret olmuştur.

Semâ'ı ibadet haline getiren Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî ile buluştuktan sonra semâ' etmeye başladığı nakledilir. Mevlânâ'nın yanında kırk yıla yakın bir süre bulunduğunu eseri Risâle-i Sipahsalar'da ifade eden Ahmed b. Feridun Sipahsalar, Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî ile mülakatından önce semâ' etmediğini, Şems'in talebi üzerine semâ' etmeye başladığını ve bunu ölünceye kadar bırakmadığını, onu yol (tarîk) ve âyin haline getirdiğini nakleder.

Sultan Veled ise İbtidânâme isimli eserinde, Mevlânâ'nın Şems ile tanıştıktan ve ayrıldıktan sonra, gece gündüz bağırıp çağırarak semâ' ettiğini, yerlerde dönerek raksettiğini, mutriblere altın ve gümüş verdiğini, nihayet çalıp söylemekten kavâllarda takat kalmadığını ve bütün şehir halkının ona uyarak semâ'ya dâhil olduğunu kaydetmektedir.

Gece-gündüz, semâ'a düştü; yeryüzünde gök gibi dönüp durmadaydı,

Sesi, ağlayışı Arş'a ağıdı; feryadını büyük de duydu, küçük de,

Gümüşü, altını çalıp söyleyenlere vermekte, neyi varsa hepsini onlara saçıp dökmekteydi,

Bir soluk bile semâ' etmeden durmamakta, gece-gündüz, bir soluk bile dinlenmemekteydi,

Bir derecede ki, neşîdeler söyleyenlerden hiçbir kalmamıştı ki söylemekten dilsiz, sessiz bir hâle düşmesin,

Hepsinin de söylemekten dilleri-damakları kurumuştı; hepsi de paradan-puldan bezmişti,

Hepsi bitmiş, hastalanmıştı; şarapsız mahmurlaşmıştı hepsi,

Mahmurlukları şaraptan olsaydı, elbette gene arı-duru şarapla ayılırlardı,

Fakat söylemekten, çalıp çağırmaktan yorulmuşlar,



*feryâd edip uykusuz kalmaktan perperîşan olmuşlardı,
Eziyetten hepsinin de canı dudağına gelmişti; gönül ateşi
olmaksızın hepsi de zahmetle pişmişti.*
(ibtidânâme, 1130)

*Böyle derde deva olamaz; meğer ki Allah yardım ede,
Şehri bir gürültüdür, kaplamıştı, Şehir de nedir ki? O
gürültüyle zaman da dolmuştu, mekân da,
Böylesine bir kutup, böylesine bir İslâm müftüsü ki iki
âlemde de onun gibi bir şeyh, bir imam yoktu;
Delicesine coşkunkuluklar ediyor, kimi gizli, kimi apaçık
çoşup köpürüyordu,
Halk, onun yüzünden şeriatan, dinden olmuş, herkes
aşka rehin olup gitmişti,
Hafızların hepsi, şiir okumaya başlamıştı; hepsi de çalılıp
çağıranlara koşuyordu,
İhtiyar, genç, herkes sema'a düşmüştü; sevgi burâkına*

*binmişti,
Virdleri beyitti, gazeldi artık; bundan özge ne namazları
kalmıştı, ne ibâdetleri,
Yolları - yordamları âşıklık olmuştu; onlarca aşktan
başka her şey saçmaydı artık,
Yollarında ne küfür vardı, ne İslâm; Tebrizli Şems,
padişahlar padişahı olmuştu.*
(ibtidânâme, 1140)

Mevlânâ'nın semâ'ı hakkında en geniş malumat yine Mevlânâ döneminde yaşamış olan Ahmet Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Ârifin isimli eserinde bulunmaktadır.

Eflâkî'nin naklettiklerine göre: hoşâ giden veya manalı bir ses Mevlânâ'yı semâ' ettirmeye kâfi gelirdi. Sokakta, pazarda, Meram mescidinde, Ilıca'da, değirmende, Konya meydanında Mevlânâ semâ' ederdi.

Eflâkî eserinde Mevlânâ'nın Semâ'ını ikiye taksim etmektedir:

1. Mevlânâ'nın Münferit Semâ'ı
2. Toplu Olarak Yapılan Semâ'

1. Mevlânâ'nın Münferit Semâ'ı

Mevlânâ, Şems-i Tebrizî'nin 642/1245 senesinde ortadan kaybolmasıyla birlikte, müderris elbisesini çıkarıp, derviş külâhını ve elbisesini giymiş ve rebabı altı haneli hale getirmelerini emrederek semâ'ya başlamıştır. Mevlânâ semâ' esnasında aynı zamanda şiirler söylemiş, söylediği şiirlerin etkisiyle vecd içinde raksetmiştir. Hatta Mesnevî'nin bazı beyitlerini söylediği esnada, kavyâller çalılıp tegannîde bulunmuş, o da heyecanla naralar atarak semâ' etmiştir.

Aşk, pek gizlidir ama şaşkınlığı meydanda. .. Padişahların

Tasavvuf tarihine göz atıldığında, istisnasız bütün tarikatların semâ'ın insanı Allah'a yaklaştıran ve yükselten bir özelliği bulunduğunu kabul etmişlerdir.

canları bile ona hasret çekmektedir.

Aşk dini, aşk mezhebi, yetmiş iki şeriat da dışarıdır. Padişahların tahtları, aşka karşı alelade bir tahta parçasından ibarettir.

Aşk çalgıcısı, semâ' vaktinde şunu çalar: Kulluk bir bağıdır, efendilik baş ağrısı

Şu halde aşk nedir? Yokluk deryası! Akim ayağı, orada kırkıtır! Kulluk da malûm sultanlık da... âşıklık bu iki perdeden gizli!

(Mesnevî, III, 4720)

Mevlânâ'ya tabi olan müridleri de aynı şekilde semâ' etmiş, kavvâller sustuktan sonra Mevlânâ bir köşeye çekilmiş, etrafında bulunanlara gözlerindeki Hakk nurunu seyretnmelerini söylemiştir.

Mevlânâ semâ' esnasında büyük bir vecd içinde, her şeyde Allah'ı gördüğünü söylüyor, şevkinden, neşesinden sabahdan gece yarısına kadar semâ' ediyor, bazen bu süre bir haftayı aşıyordu. Bir defasında Ilgın'da kırk gün semâ'a devam etmiştir. Bazen ise uzun müddet semâ'da kaldığında müridleri durması için ricada bulunmuşlardır.

Âşıklardan kaçıp uzaklaşan o hurinin aşkından ah ederim!

Aşkın öldürüşünde, yepyeni bir hayat, bir dirilik vardır; hastalık bile, onun yüzünden bir sıhhat, bir sağlık olmuştur'.

Aklıma; "Ey aklım; neredesin? Seni bulamıyorum." diye sordum! Akıl dedi ki: "Ben, sana artık yol gösterecek değilim; senin dünyaya olan bağlılığım koparmak, seni sarhoş edip aşk yoluna düşürmek için şarap oldum! Bu yüzden, benim özümle hiç bir ilgim kalmadı!

Canını yak, külünü sürme et, gözüne çek de, o can sürmesi yüzünden, artık, iki dünyada da körlük kalmasın, her şeyi açıkça gör!

Cansız canlar, semâ 'a girsinler, canlansınlar da, ezel balının etrafında arılar gibi dönüp dursunlar!

Şems-i Tebrîzî hazretleri de, Allah'ın kudreti ile, bütün kırılmış kalpleri tamir etsin!"

(Mesnevî, VI, 2924)

Eflâkî'nin naklettiğine göre; Mevlânâ bazen semâ' için davet edildiği evlere icabet eder, bütün müridlerini eve aldıktan sonra içeri girer, bazen de medreseye yalın ayak semâ' ederek gider, medresede semâ'a devam eder, bu semâ'a Sivas Kadısı İzzeddin gibi dostlarını da semâ' ederek gider odasından alarak davet eder, onlarla beraber semâ' ederdi.

Cihan padişahının, bizim o canlara can katan padişahımızın devletinde oynayın, raks edin, ey Arifler, ey sûfîler, semâ'

(Dîvân-ı Kebîr, I, 31)

Semâ' esnasında semâ' edenlere sırtını çevirmeyi saygısızlık kabul eder, semâ' esnasında suallere cevap verir, fetva isteyenlere fetva yazardı. Kendisine takdim edilen heyecanlı konuşmalar veya güzel gülleri semâ'a vesile kabul ederek, kalkar, naralar atarak semâ'a girer, semâ' esnasında gûyendelere ve halka bahşişler dağıtır, semâ' esnasında semâ' edenlerin kendisine çarpmalarını bazen hoş görür bazen onlara kızardı.

Yine bazı zamanlar sabah dostlarının yanına gelmesiyle kavvâllere çalmaya başlamalarını söyler, semâ'a başlar, semâ' esnasında mest olduğu vakit salavatlar getirir, semâ' esnasında gûyendelere cebinden çıkardığı paraları deflerinin üzerine atmak suretiyle bahşişte bulunur, semâ'dan sonra göğsünü oğdurtur, zaman zaman fazla semâ'dan hastalandığı da olurdu.

Semâ' Hakk aşkı ile diri olan kişilerin canlarına rahatlık



verir, huzur verir. Arif olan, canında can bulunan yani hayvani ruhu değil de insanî ruhu taşıyan, bunu, bu hakikati bilir...

Gül bahçesinde yatıp uyuyan kişi, gül kokusu duymak için uyanmayı arzu eder. Fakat zindanda uyumuş kalmış kimse, uyanırsa hoş bir şey olmaz, ziyana düşmüş olur.

Semâ' düğün evinde olur, düğün olan yerde olur. Yas olan yerde semâ' olmaz. Çünkü yas yeri feryat, figan yeridir.

Kendinde bulunan cevherden, ilahî emanetten habersiz olan o eşsiz ayı gönül gözü ile göremeyen kişi var ya; Öyle kişiye semâ' da gerekmez, def, yani mûsikî de gerekmez. Semâ' aşıklar içindir. Gönüller alan, o eşsiz, görünmez sevgiliye manen kavuşmak içindir.

Yüzlerini kibleye çevirmiş kişiler, manen mi'râc edenler, bu dünyada da, öteki dünyada da semâ' dadır.

(Dîvân-ı Kebîr, I, 339)

Eflâkî'nin naklettiği bu rivayetler içinde en meşhur olanı; Mevlânâ'nın Selahaddin Zerkûbî'nin dükkanından gelen çekiç seslerine ayak uydurarak semâ' etmesidir. Bir başka nakilde ise; bir meyhanenin önünden geçerken içeriden gelen rebab seslerine ayak uydurarak da Mevlânâ semâ' etmiştir.

Eflâkî, Mevlânâ'nın yalnız semâ' ettiği meclislerde defçi gûyendelerin ve neyzenlerin bulunduğunu, bazen bunların bir kısmının kadın olduğunu da nakletmektedir.

Mevlânâ uzun süre yemek yemeden de semâ' etmiş, "el-cû", el-cû" sümme rucû" (açlık, açlık, sonra Allah'a dönüş) diyerek semâ'a devam etmiştir. Nadir hallerde semâ' esnasında kendini kaybetmiş, üzerinde ne varsa çıkarıp kavvâllere vermiş, etrafında bulunanlar Mevlânâ'nın üzerine yanlarında ne kadar kıymetli elbiseleri varsa atmışlardır. Mevlânâ bazen devrin ileri gelenlerinin hanımlarının semâ' davetlerine icabet etmiş, gûyende, defçi ve neyzenlerin çalgı ve şarkıları refakatinde semâ' etmiştir.

Semâ' nedir? Gönüldeki gizli erlerden haberler almaktır. Onların mektupları gelince garip gönül, dinçelir, rahata kavuşur. Bu haberler rüzgarıyla, akıl ağacının dalları

açılır, uykudan uyanır. Bu sarsılışla beden, darlıktan kurtulur, genişler, huzura kavuşur.

Bedende tuhaf, görülmemiş bir tatlılık başlar. Ney sesinden, mutribin, çalgıcının dudaklarından dile, damağa hoş, manevî zevkler gelir.

Dikkatle bak da gör, şu anda sema edenlerin ayakları altında binlerce gam akrebi ezilmede, kırılıp ölmeye. Binlerce ferahlık ve neşe hali aramızda kadehsiz dolaşmada, bize mâna şarabı sunmadadır.

Her taraftan bir Yakub, kararsız bir halde, neşeyle kalkar, sıçrar. Çünkü, burnuna Yusuf'un gömleğinin kokusu gelmededir.

Canımız da; "Ona ruhumdan ruh üfürülmüştür" sırrıyla dirilmiştir. Bu ruh üfürülüştünü, yemeye, içmeye benzetmek doğru değildir. Çünkü, bunun bedenle ilgisi yoktur.

Mademki bütün yaratılmış varlıklar, surun üfürülmesiyle haşır olacaklar, surun üfürülmesinin zevkiyle ölümler uykularından uyanacaklar, sıçrayıp kalkacaklardır; sen de "ney"i feryadıyla uyan, kalk, kendine gel!

Semâ' musikisinin tesirine kapılmayan, dönüp, buz kesilen, ölüp yok olanlardan da aşağı olan kişinin toprak başına olsun! Çünkü o, gerçek bir insan değildir. Gezip dolasan bir ölüdür.

Semâ' in kadehsiz verilen bu helal şarabını içen beden, bu şarapla mest olan gönül, ayrılık ateşinde kavrulur, pişer, tam olgunlaşır.

Gayb aleminin güzelliği, söze sığmaz, anlatılamaz, övülemez. Onu görebilmek için ödünç olarak binlerce göz al, binlerce göz!

Senin içinde öyle parlak bir ay vardır ki, gökyüzündeki güneş bile ona; "Ben sana kulum, köleyim" diye seslenip duruyor.

(Dîvân-ı Kebîr, IV, 1734)

2. Toplu Olarak Yapılan Semâ'

Tasavvuf geleneği içinde başlangıçtan beri varolagelen semâ', Mevlânâ ile yaygınlık kazanmış, Mevlânâ devrinde büyük bir rağbete mazhar olmuş ve devrin ileri gelenlerinin, bir nevî yarı dinî eğlence ziyafeti halini almıştır. Toplu halde icra edilen semâ' âyinleri bazen Mevlânâ'nın medresesinde, Hüsameddin Çelebi'nin evinde ve bağında, bazen de devrin ileri gelenlerinin evlerinde veya Sadreddin Konevî'nin medresesinde tertip edilmiştir.

Başlangıçta semâ' zamanları Mevlânâ'nın vecde geliş anlarına bağlı olduğu görülmektedir. Onun herhangi bir heyecan uyandıran hali, bir sözü veya nüktesi veyahut bir kerameti başta kendisi olmak üzere toplu halde semâ' âyininin yapılmasına vesile oluyordu.

Biz, savaşta yüzümüze kalkan tutmayız! Yani, biz âşıklar, nefisle savaşırken korkmadan, kahramanca savaşırız!

Semâ' ederken de kendimizden geçeriz ne neyden, ne de deften haberimiz olur!

Biz, zaten, Hakk'ın aşkı ile yok olmuşuz, aşkının ayakları altına serilmişiz.

Biz, kat kat aşkız; biz kel değiliz, biz sağır da değiliz!..

(Mesnevî, VI, 2942)

Bazen Mevlânâ'ya aşık bir gencin Mevlânâ'ya bağlanması için bu gencin babası tarafından, ticarete daima zarar eden bir tacirin bir daha zarar etmemesi için, Sultan ve Muînüddin Pervane gibi ileri gelen devlet ricali, Mevlânâ'nın kerametlerine mülâki olan halktan biri, devrin devlet ricalinin hanımları, tacirler veya Mevlânâ'yı seven halktan bir kadın tarafından Mevlânâ'nın da iştirak ettiği semâ' meclisleri tertip edildiği görülmektedir. Ayrıca Mevlânâ düğünlerde ve sünnet merasimlerinde, ileri gelenlerin iştirak ettiği medresede, kendi mürîdlerinin

Semâ', hicri V. asrın ilk yarısında büyük bir şöhrete nail olmuş olan Ebu Said Ebu'l-Hayr ve ondan yaklaşık iki asır sonra gelen Mevlânâ Celaleddin Rûmî zamanında dinî vecd halinde yapılan yarı-dinî bir ziyafet şeklini almıştır. Sofilerin mûsikî eşliğinde yaptıkları semâ'ı sık sık tekrar etmelerini arzulayanlar, dervişlere ziyafetler tertip etmişlerdir.



de muhtelif vesilelerle tertip ettikleri toplu semâ' merasimlerine iştirak etmiştir.

Bazen felek gibi dönerim, bazen melek gibi uçarım.

Dönüşüm de, oynayışım da Hakk içindir.

Ben O'nunum, O'nunla ortak olmuş değilim ama..

O güzellik madeni beni gördü, satın aldı.

Ben de o yüzden böyle sevimliyim.

Can ormanında gerçekten de bir iman arslanı var. Benim şüphe dağarcığımı muhakkak o yırttı.

Padişahım, hükme razı olanı bir gün kadı (hakim) yapar.

(Mesnevî, III, 1549)

Bu tür semâ' meclislerinde önce Kur'ân okunup, sonra semâ' icra edilip daha sonra da yemekler yenildiğine dair rivayetler mevcuttur. Mevcut kayıtlarda semâ'

Mevlânâ zamanında semâ', bir dost toplantısı, bir yemek meclisi evvelinde veya sonunda, kulağa gelen hoş ve mânâlı bir ses veya heyecanlı bir hadise neticesinde ortaya çıkan vecd hali idi.

merasimine kimlerin katıldığına dair de bilgiler bulunmaktadır. Bu tür toplu semâ' merasimlerinde; mutribân, semâzenler ve seyirciler olmak üzere üç grup bulunmaktadır. Mutribân grubunda en çok adı geçenler; kavvâller, gûyendeler ve neyzenlerdir. Bunlardan başka bu grupta adı geçenler; defçiler ve rebab meşk edenlerdir. Semâ' yapılan yer birden fazla insanın beraberce semâ' yapabileceği genişlikte olduğu gibi gûyendeler içinde yüksekçe bir yer (taht) bulunduğu Eflâkî'nin kayıtlardan anlaşılmaktadır. Toplu semâ' merasimleri de, gündüz başlayıp gece yarısına hatta sabahlara kadar devam ettiği, hatta gece yapılan semâ'lara katılanların yanlarında mumlar götürdüğü de aktarılmaktadır. Eflâkî eserinde, semâ'dan sonra yenen yemeklere merasime iştirak eden herkesin katıldığını ve bu yemeklerde, pilav, helva ve hutâbın ikram edildiğini nakletmektedir.

Semâ'nın Son Halini Alması

Mevlevîliğin en önemli esası semâ'dır. Yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi Mevlânâ zamanında semâ', bir dost toplantısı, bir yemek meclisi evvelinde veya sonunda, kulağa gelen hoş ve manalı bir ses veya heyecanlı bir hadise neticesinde ortaya çıkan vecd hali idi. Bu dönem semâ' âyinlerinde; semâ' yapan Mevlevîler, semâ'da sıçrar, ayak vurur, kol açar, vecdi sebebiyle birini kucaklar, halkı semâ'ya teşvik ederdi. Bu devirlerde muhtelif hadiselerin tesirleri ile semâ'nın yanında, bir mûsikî heyetinin de refakati ile toplu halde ve çoğu zamanda tesadüfe bağlı semâ' da yapılırdı. Kaynaklarda bu şekilde icra edilen semâ'nın teferuatına rastlanmaz. Ancak bazı kayıtlardan bilhassa Mevlânâ'nın medresesinde yapılan semâ'da mûsikî heyetine ayrılan yüksekçe bir yer bulunduğu Mevlânâ'nın tamamen erkeklerden müteşekkil olan bu heyetin önünde semâ' ettiği gibi kadınlardan da müteşekkil bir mûsikî heyetinin önünde semâ' ettiği olmuştur. Yine semâ'nın sonraki şeklinde görülen selam verme adetinin izlerine de

rastlanmaktadır.

Mevlânâ zamanında ve onu takip eden devirde daha önceleri semâ' adabından sayılan "zaman, mekan ve ihvan"a çok defa ehemmiyet verilmediği görülmektedir. Mevlânâ'nın vefatından sonra halefi Hüsameddin Çelebi tarafından Cuma namazını müteakip, Kur'ân okunduktan sonra, toplu bir halde semâ' yapılması bir gelenek haline getirildi. Bununla beraber belirli bir zaman ve mekana bağlı kalmaksızın, muhtelif vesileler ile semâ' yapıldığı da anlaşılmaktadır.

Semâ'nın bilhassa Mevlevî tekkelerinde âdâb ve erkâna riâyet edilerek bir âyin halinde icra edildiğinin hangi tarihte başladığı bilinmemektedir.

Veled Çelebi, Ulu Arif Çelebi, Emir Âbid Çelebi dönemleri, nihayet Pîr Âdil Çelebi (864/1460) zamanına kadar semâ' yukarıda verilen anlayış üzere tertip edilmiştir. Kaynaklar, semâ' âyin ve erkanının son şeklini Pîr Âdil Çelebi zamanında aldığını bildirir.

Bu sebeptendir ki, Âdil Çelebi'ye Mevlevî tarikatına bu katkısından dolayı "Pîr" lakabı verilmiştir. Yani XV. Asırdan itibaren semâ'nın belirli bir erkan üzerine tertiplenmesi sebebiyle semâ' meclisleri, tekke haricinde Mevlânâ döneminde olduğu gibi düzensiz şekilden, tekke içine alınarak, "mukabele" ismiyle törenleştirilmiştir. Semâ' bu tarihten itibaren Pîr Âdil Çelebi zamanında belirli esaslara bağlanan ve bugün de olduğu gibi bütün Mevlevî tekkelerinde icra edilmeye başlanmıştır ki her yerde ve her tekkede aynı şekilde icra edilmesini de Çelebilik makamı temin etmiştir.

Bu âyine mukabele adının verilmesine sebep de, âyinin bir parçası sayılan "devr-i Veledi"de âyine katılanların birbirine doğru "baş kesip" karşılındakine bakmalarıdır. Önceleri bilhassa İstanbul tekkelerinde mukabele



zamanlar vecdin gelişine, bir heyecanın zuhuruna bağlı olduğu halde sonraları bazı sebepler ile tekkelerin her birinde haftanın bir veya birkaç gününde icra edilmeye başlanmıştır. İstanbul'un dışındaki tekkelerde ise özel zamanlar dışında Cuma namazından sonra âyin icra ediliyordu.

Semâ' törenlerinin tekkelerde icra edilmeye başlamasıyla tekkelerde semahaneler inşa edilmiş, buralarda belirli zamanlarda yapılan semâ' törenlerini izlemek üzere özellikle büyük şehirlerdeki Mevlîhânelere halktan ve devlet erkânından gelenler çoğalmıştır.

KAYNAKLAR:

Abdûlbaki Gölpinarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlîlik, İstanbul 1983.

Abdûlbaki Gölpinarlı, Mevlîlik Âdâb ve Erkânı, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1963.

Ahmet Eflâkî, Menakıbü'l-Ârifin, (terc. Tahsin Yazıcı), Ankara 1959, I-II.

Bahaeddin Muhammed Sultan Veled, İbtidânâme (trc. Abdûlbaki Gölpinarlı), Konya Turizm Derneği, Konya 1976.

Feridun b. Ahmed Sipahsalar, Risale-i Sipahsalar, (trc. Midhat Bahârî Hüsâmî) Dersaadet-Selânik Matbaası, İstanbul 1331.

İsmail Ankaravî, Minhâcu'l-Fukarâ, (hzl. S. Ekici), İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

Mevlânâ Celaleddin Rûmî, Mesnevî, (trc. Veled Çelebi İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul 1995, I-VI.

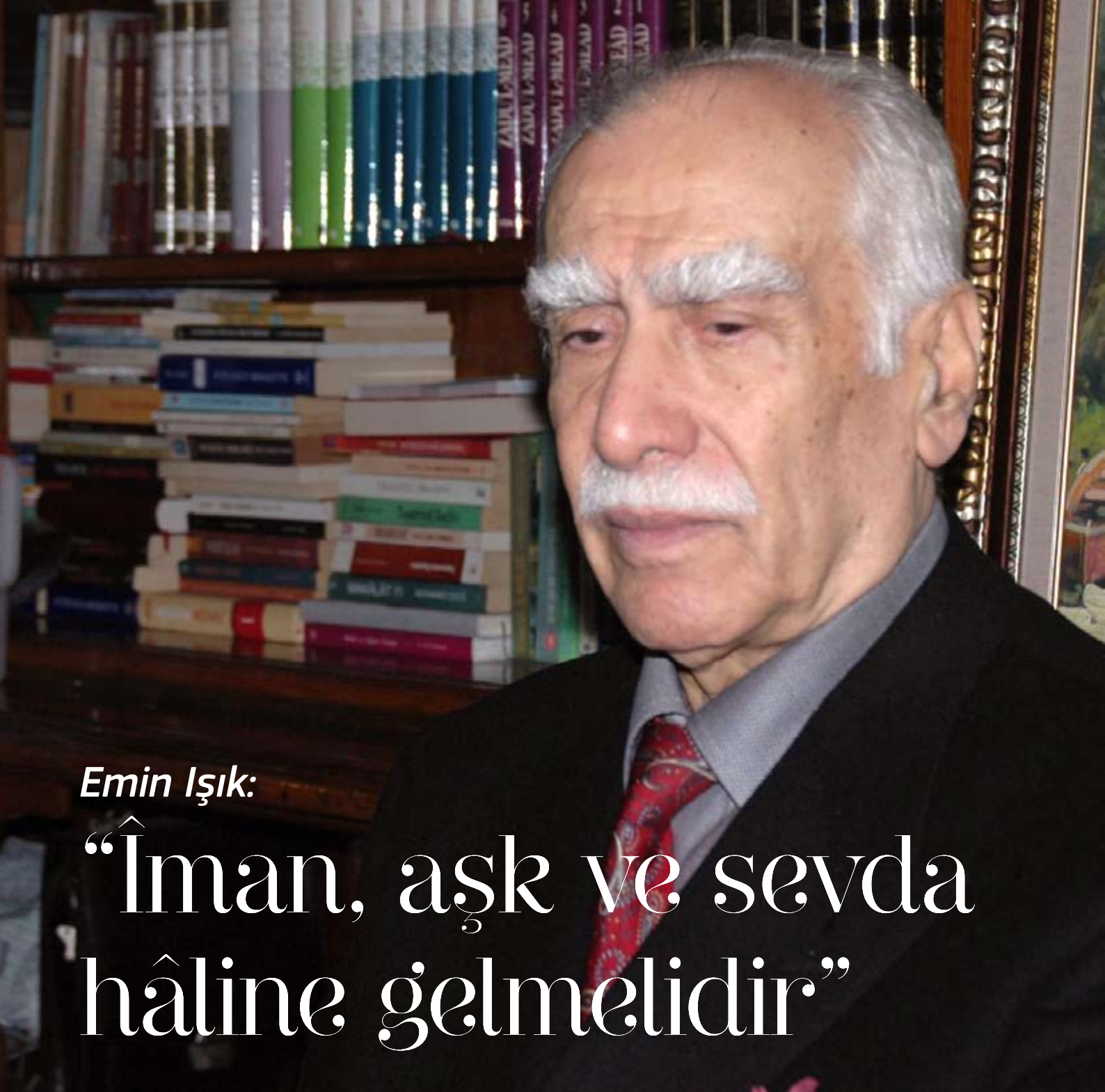
Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ', Uludağ Yayınları, Bursa 1992.

Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul 1991.

Şefik Can, Dîvân-ı Kebîr'den Seçmeler, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, I-IV.

Tahsin Yazıcı, "Mevlânâ Devrinde Semâ", Tasavvuf Kitabı (hzl. Cemil Çiftçi) Kitabevi Yay. İstanbul, 2003.





Emin Işık:

“İman, aşk ve sevdâ hâline gelmelidir”

Kıymetli Emin Dedemiz, engin ilim deryanızdan nasiplenmek niyazı ile Âsitâne dergimiz için röportaj isteğimizi kabul etmenizden dolayı teşekkürlerimizi kabul buyurunuz. Efendim, Kur’ân ve tasavvuf yolunda önemli hizmetler verdiniz, hâlen de vermektесiniz. Bu yola girişiniz nasıl oldu? Feyz aldığınız büyüklerden biraz bahseder misiniz?

■ İnsanın kendisinden bahsetmesi hoş olmaz. Çünkü bizdekiler bizden değil, Rabbimizdendir. Kaderimiz de kismetimiz de O'nun elindedir. Her şey O'nun takdiri ve lütfü ile meydana gelir. Elhamdülillah, Müslüman bir ana-babadan dünyaya gelmişim. Rahmetli babam, Hatay'ın meşhur hafızlarından hoca Şemseddin efendidir. Yirmi

sene kadar köyde, beş sene Kırıkhan'da ve son yirmi sene de İskenderun'da imam-hatip olarak cami görevi yaptı. Nakşibendî tarikatına mensup, dindar bir insandı. Şeriat ehli olmasına rağmen taassup bilmezdi. Aşk ve gönül ehliydi. **Hülasatü'l-Beyan** adlı tefsir kitabı ile **Kuddûsî Divanı** elinden düşmezdi.

Mûsikîye âşinâydı, sesi de çok güzeldi. Güzel mevlit okurdu. Şarkı ve gazel dâhil, klasik mûsikimizin bütün formlarını severdi. Ben, yanılıp da yanında türkü mırıldanacak olsam, hemen kaşlarını çatar, “*Türküyü çobanlar söyler, sen hafız olacaksın, utanmıyor musun, bir şey okumak istiyorsan, adam gibi bir şarkı söyle de dinleyelim!*” derdi.



İlk hocam babamdır. Kur'ân'ı ve eski yazıyı, kaçak olarak, kendisinden öğrendim. Çünkü o yıllarda Kur'ân okutmak yasaktı. İlk okuldan sonra ikinci hocam Kırkhan müftüsü Mesrur Silay efendi oldu. Sonra müftü Sabit efendi ile Hatay merkez müftüsü Abdullah efendilerden sarf, nahiv, fıkıh, tefsir ve biraz da **Sahih-i Müslim** okudum.

İki sene Hatay merkez Kur'ân Kursu'nda Habib Neccar Camii imamı hacı Emin efendi ile, Ulu Cami imamı Nûman efendilerden tashîh-i hurûf, talim ve tecvit dersleri aldım. O sırada İmam-Hatip okulları açıldı (1952). Benim ders arkadaşlarımdan ikisi Ankara'ya müftülük imtihanına gittiler ve kazandılar. Ben de gidip Adana İmam-Hatip okuluna kaydoldum. Orta kısmını

Adana'da, lise kısmını İstanbul'da okuduğum İ.H. Okulu'ndan sonra İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden (1964) mezun oldum.

İstanbul'da Celâl Hoca, Mahir İz, Nurettin Topçu, Yaman Dede, Ali Rıza Sağman, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Midhat Beharî Beytur, Ahmet Davudoğlu, Mehmet Sofuoğlu, Muhammed Hamidullah, Rahmi Şenses, Yeraltı Camii imamı Ali Üsküdarlı ve Halil Can gibi her biri kendi alanında uzman olan üstatlardan feyiz aldım ve çok istifade ettim. Burada ismini sayamadığım daha pek çok hocam vardır. Her zaman hepsini rahmetle anıyorum. Ve şuna inanıyorum ki; kitaplardan bilgi öğrenilir, fakat kitap okuyarak hâl sahibi olunamaz. İnsanı, hal sahibi yapacak olan, yine hâl sahibi başka bir insandır. Onun için peygamberlere ve onların vârisi olan velilere, mutlak ihtiyaç var: *"Andolsun ki, Allah, kendi içlerinden bir peygamber göndermekle mü'minlere lütfetmiştir"* (Kur'ân 3/ 164).

Din sadece kuru bilgi değil, îman ve sâlih ameldir. Din açısından. Bir iyi hareket, bin iyi düşünceden daha değerlidir, tonlarca kuru bilgidenden de... Her meslek, o işin ustasından öğrenilir. Sadece tıp kitapları okuyarak, tabip olamazsınız. Çünkü işin bir de amelî (pratik) yönü var. Arz edebildim mi?

Uzun yıllar Kur'ân öğretimine hizmet etmiş biri olarak, Kur'ân okurken nelere dikkat etmeliyiz? Türkçe meal ve tefsirleri okumak yeterli mi?

■ Bu iş adamına göre değişir. Din âlimi olacakların, başta Arap dili ve edebiyatı olmak üzere, Kur'ân ilimlerini, tefsir metod ve usûllerini bilmeleri gerekir. O da yıllar alan uzun bir tahsil ister. Ancak, ben din âlimi falan olmayacağım, ama kitabımın içeriğini tanımak ve istifade etmek istiyorum derse, elbette yeterlidir. Herkes İmam Gazâlî veya Cüneyd-i Bağdadî olacak değil ya! Her



müslüman Kur'ân okumalıdır. Ancak herkes ondan kendi idrak seviyesi ölçüsünde istifade edebilir. İlim ehli elbette cahillerden daha iyi anlar. Hikmet ehli daha derinden kavrar. Takva ehlinin kalbine daha farklı mânâlar doğar. Kim, onda ne arıyorsa, onu bulur: Meselâ, bir avcı, bir oduncu, bir mobilyacı, bir çevreci birlikte bir ormana gitseler, her biri ormandaki ağaçlara kendi ihtiyacı açısından bakar. Avcı bu ormanda hangi av hayvanları var, oduncu acaba buradan kaç ton odun elde edilir diye düşünür. Mobilyacı meşe ağaçlarına göz koyar, çevreci de bu ormanı korumak için daha neler yapılmalı diye düşünür.

Hiç kimseye, "Sen bilemezsin, anlayamazsın, sen Kur'ân okuyamazsın!" demeye hakkımız yoktur. Çünkü Kur'ân'ı gönderen, okunmasını, hattâ sürekli ve çok okunmasını emrediyor. Kur'ân, okundukça anlaşılıyor.

Her insan Müslümandır, ama her Müslüman mu'min değildir denilir. İman ve mu'min kavramları hususunda bizleri biraz aydınlatır mısınız?

■ Hemen belirtelim ki, her insan Müslüman değildir. Elhamdülillah ben müslümanım diyen müslümandır. Müslüman olduğunu diliyle ifade eden Müslüman kabul edilir ve mesele biter. İman, kalbin tasdiğiyle gerçekleşir. Peygamber efendimiz, "eşekakte kalbehû?" yani, "Öldürdüğün kişinin kalbini yarıp baktın da mı, mü'min olmadığını iddia ediyorsun?" diyerek, katili hesaba çekmiştir.

Hucurat sûresi, İslâm ile îmanın farklı şeyler olduğuna açıklık getirmiştir. İman gizli bir sırdır: Kimin kalbinde ne kadar îman olduğunu Allah bilir. Bir müslüman ölünce, İslâm mezarlığına gömülür, lâkin îman ile göçüp göçmediği bilinemez. İşte bunun için, Allah'tan îman selâmeti diliyoruz.

Peki, gerçek anlamda mü'min olmak için ne yapmalıyız?

■ İmanımızı kuru bilgi olmaktan kurtarıp, sevgi ve aşk hâline getirmeliyiz, iman, uğruna can verecek kadar sevmek demektir: Ayette "İman ehli olanlar, Allah'ı pek şiddetli sevgiyle severler" (Kur'ân 2/165) buyruluyor.

Fuzulî'nin dediği gibi:

*Canı canan dilemiş, vermemek olmaz ey dil
Ne nizâ eyleyelim, ol ne senindir, ne benim.*

Tasavvufun, özellikle Mevlevî tasavvufunun temel meselesi de zaten budur: Yani, îmanın aşk ve sevda hâline gelmesidir. O zaman sevgilinin istekleri, sana ağır gelmez olur. Bilakis, uğrunda katlandığın en ağır zahmetler bile, sonsuz mutluluk verir. Yunus, "Lûtfun da hoş, kahrın da hoş!" diyor.

İbnü'l-Fârız şöyle bir niyazda bulunuyor:

"Ey sevgili! Eğer cemâlini göstermek istemiyorsan, bari Musa'ya dediğin gibi, bana da sen beni göremezsin diye seslen de sesini duyayım!"

Vaktiyle bir Bektaşî dedesi, bana şunu demişti: "Din, muhabbetle ibadetten ibarettir. Sizinkiler ibadet dediler, muhabbeti terk ettiler, bizimkiler de muhabbet dediler, ibadeti terk ettiler. İkisi de yarım azizim, ikisi de. Çünkü din, ancak ikisi bir arada olursa, din olur.

Peygamber efendimiz "Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız" buyuruyor. Bu ne demektir? Mümkün müdür ve nasıl gerçekleşir?

■ Bizden istenen şey, Allah'a yakın olmaktır. Ancak Allah'a yakın olmak mekân ve mesafe ile değildir, güzel huy ve iyi hâl iledir. O'na yakın olmak istiyorsan,

Tasavvuf, kıyıları sonsuza uzanan ve dibi olmayan engin bir denizdir. Tasavvuf, bazı cahillerin zannettiği gibi, dinden ayrı ve ona aykırı bir şey değildir. Tam aksine, dinin ve dindarlığın özüdür.

dostları arasına katılmalısın. Gece gündüz Rablerine duâ edenlerle birlikte olmaya çalışmalı ve alışmalısın. O zaten, bize şah damarımızdan daha yakındır. "Nerede olursanız olun, Ben sizinleyim " buyuruyor. Bir başka âyette de kendisine secde ederek yaklaşmamızı emrediyor.

Allah, kullarına yalan, yanlış bir şey söylemez: "Allah, doğruyu söyler ve doğru yola iletir". Öyleyse, sen de hep doğruyu söyleyeceksin. Haktan ve haklıdan yana olacaksın. Allah, emirlerine uymayanlara, hattâ kendisini inkâr edenlere bile hemen ceza vermiyor, pişman olup da af dilesinler diye mühlet tanıyor. Birçoklarını da affediyor. Öyleyse sen de hoş görülü, sabırlı ve affedici olacaksın. Birçok sıkıntıya katlanacaksın. Katlanılan sıkıntılar sonunda bir takım başarıların geldiğini göreceksin. Hayra koşacaksın, can yakmayacaksın. Kimsenin malına, canına ve ırzına göz dikmeyeceksin. Velhasıl, Alemlerin Rabbi olan Allah, yarattıklarına nasıl davranıyorsa, sen de öyle davranacaksın! İşte o zaman, güzel huylarınla Allah'a benzemiş ve O'na yakınlaşmış olursun.

Hocam, tasavvuf nedir? Müslümanın hayatında tasavvufun yeri nedir? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

■ Evet, tasavvuf nedir? Tasavvuf, kıyıları sonsuza uzanan ve dibi olmayan engin bir denizdir. Özetlersek, Şeytana kul olmaktan kurtulup, Allah'a kul olmaktır, diyebiliriz. Çünkü seven sevdiğinin kuludur. Kişi neyi seviyorsa, ona kuldur: Sevdiği, bir kadın olabilir, mal, mülk, servet ve şöhret olabilir. İçki, kumar, oyun ve eğlence de olabilir. Hasılı, kime âşıkça, neye tutkunsa, o şey, onun putu sayılır. Nefsinin arzu ve heveslerini de kendisine put yapmış olabilir, Kişi ömrünü ne uğrunda harcıyorsa, ona tapıyor demektir.

Dinimiz puta tapmayı yasaklamış, Allah'a tapmayı emretmiştir: Kâbe'ye değil, Kâbe'nin Rabbine ibadet

ediniz, buyurmuştur. Kuddûs olan O'dur, O'ndan başka tapılacak kutsal yoktur.

Bedenle ilgili haz ve hevesleri, kendine put yapma! Çünkü beden bir saksı, rûh da onun içindeki çiçektir. Beden, ruhun gelişmesine hizmet için vardır. Lâkin sen çiçeğe su verecek yerde, saksıyı boyayıp süslersen, yanlış yapmış olursun. Rûh, bir tohum gibi, gelişmek ve kemâle ermek için beden denilen bu toprak saksıya ekildi. Kemâle erince, geldiği yere geri gidecek: "Hangi meyve oldu da dalında kaldı? Öyleyse ölmekten korkma, ham kalmaktan kork!" diyor Hazreti Mevlânâ.

Tasavvuf ilke ve tedbirlerinin tamamı, insanı, Allah'a lââyık kul yapmaya yöneliktir. Kur'ân'ın gayesi de bu değil midir?

■ Tasavvuf, bazı cahillerin zannettiği gibi, dinden ayrı ve ona aykırı bir şey değildir. Tam aksine, dinin ve dindarlığın özüdür. Çünkü "*Biz Allah 'a aidiz ve kesinlikle yine O'na döneceğiz.*" (Kur'ân 2/156). Nefsini tertemiz yapmış olarak...

Hazreti İbrahim, "*Ben, ufûl eden (batıp kaybolan) şeyleri sevmem. Ben boynumu büktüm, yüzümü de gökleri ve yeri yaratana çevirdim*" demişti.

Eğer sen de İbrahim gibi, gelip geçici şeyleri sevmem, yüzümü ve özümü Allah'a döndürdüm, diyorsan, sen de Allah'ın halili olursun.

Tenekenin sahtesi olmaz. Altın ve gümüş gibi değerli şeylerin sahtesi olur. Bir şeyin sahtesi varsa, hakikisi çok değerli demektir. Cahil şeyhler ve sahte mürşitler yüzünden, tasavvuf yolunu ve yolun ulularını inkâr etmek, sahteleri var diye, hakiki altının kıymetini inkâr etmek gibidir. Hurufîlik ile Batınîliğe, hattâ tasavvufa karşı savaş açmış olan İbni Teymiye bile "*Tasavvuf, eğer Cüneyt'in dedikleriye, ona. itiraz edilemez*" diyor.



Evet, tasavvuf Cüneyt ile Attar'ın, Mevlânâ ile Yunus'un dedikleridir. Tasavvuf ehlinin örneği ve önderi Hazreti Peygamberdir.

Seyyit Tirmizî, *"Bir mürşit, sizi, Allah'a bağlamaya çağırıyorsa, o Allah dostudur, onun peşinden gidin. Eğer kendisine bağlamaya çağırıyorsa, o, şeytanın dostu ve ortağıdır. Ondan uzak durun!"* diyor.

Kâbe'nin tasavvuftaki yeri ve anlamı nedir?

■ Kâbe, Allah'ın birliği (tevhit) inancı, yani İslâm dini adına yapılmış olan ilk mabettir. İslâm dininin kutsal mekânı ve kiblesidir. İslâm dünyasının kalbi demektir. Tevhit adına yapıldığı için, Allah'ın birliğini temsil eden bir semboldür. Ayrıca yeryüzündeki bütün Müslümanları tek hedefe odaklayıp, birleştirdiği ve tek ümmet yaptığı için, İslâm birliğinin de sembolüdür. Nasıl ki, evimizin en mahrem yeri, yatak odası ise, oraya aile bireyleri dışında kimse giremezse, diğer adı Mescid-i Haram olan Kâbe de aynen öyledir. Dinimizin en mahrem bölgesidir. Müslüman olmayan oraya giremez. Biz Müslümanlar, namazda Kâbe'ye yönelirken, hep birlikte bir olan Allah'a yönelmiş oluruz. Tavaf ederken de, Kâbe'nin temsil ettiği kutsal mânânın etrafında, pervane kesiliriz. Sevdığımız Allah'a hep birlikte saygımızı ve şükürümüzü sunarken, aynı zamanda din kardeşi olduğumuzun bilincine varırız.

Kâbe, birlik bilincinin güçlenmesine yardım eden mübarek makamdır.

Bire tapanlar, ister istemez, bir olurlar. Hacı Bektaş da *"Gelin dostlar bir olalım!"* demiyor mu?

Allah birdir, ama iki tane evi var; biri Kâbe, öbürü de mü'minin kalbi. Madem ki, mü'minin kalbinde Allah var, o hâlde, mü'min kendi kalbini tavaf edilebilir ve etmelidir. Semâ eden, aslında kendi kalbini tavaf eder: Allah zikri



ile pervaneler gibi dönerken, kalbinde taşıdığı sevgiliye aşkını sunmuş olur.

Hangi âşık, sevgilinin etrafında pervane olmak istemez.

Tevhit zikri kalp üzerine darp edilir. Semâzen her çarhta bir kere Allah demek suretiyle döner, nazarını da kalbi üzerinde sabit tutar. Gözünü sağa sola kaydırmaz, sadece kalbi üzerine odaklar.

İslâm dünyasının kalbi mesabesindeki Kâbe'ye kâfir giremez. Aynı şekilde, mü'minin kalbine de küfür giremez.



Dönen her cisim, üstündeki yabancı maddeleri fırlatıp atar. Semâ eden de içindeki yabancı duygu ve düşünceleri atarak kalbini arındırmaya çalışır.

Çünkü Allah, "*Evimi temiz tut!*" (Kur'ân 2/125) buyuruyor.

Görüldüğü gibi, semâ, tavaftan, tavaf ise kâinat düzeninden alınmıştır. Hakikat ehline göre semâ, tavaf gibi, beden diliyle yapılan bir ibâdetir.

En küçük zerre olan atomdan, en büyük gök cisimlerine, güneş ve galaksi sistemlerine kadar, her varlık âşık olduğu varlığın etrafında dönüp durmakta ve hâl diliyle

yüce yaratana sevgi sunmaktadır.

İlâhî! Bu, ne görkemli ahenk,
Ne kadar büyük bir aşk!

Mithat Baharî merhum diyor ki;

*Sanma beyhude döner vecde gelen âşıklar.
Mest-i cânân olarak akla veda eylerler.
Nâydan bâng-i elestîyi duyup, âh ederek,
Hakk'ı âgûşa sarar, öyle semâ eylerler.*





Bir irfân, ilim ve gönül adamı

A. Avni Konuk

Ahmed Avnî Beyin teşebbüs ettiği her iş devâsâ boyuttur. **Mesnevî-i Şerîf şerhi** yazılmış en kapsamlı şerhtir. **Fusûs şerhi** başlıbaşına bir hazinedir. Özellikle de bu şerhin başındaki Mukaddimesi tasavvufun temellerini en derin şekilde izah eden bir eserdir.

» Savaş B. Barkın

Ahmed Avnî Konuk bu ay içinde, 19 Mart 1938 tarihinde 70 yaşında Hakk'a yürüdü. Onun rahmet-i Rahmâna kavuşmasının 72. yılındayız.

Peki Ahmed Avnî Konuk kimdi?

Ahmed Avnî Konuk görünmeyen bir ummândı...
Neden görünmeyen bir ummân?

Bugün ülkemizdeki, yaşadığımız şehirdeki iklim, biz ne kadar görmesek ve bizden binlerce kilometre ötede de olsa, meselâ Büyük Okyanus'un etkisini taşır. O ummânı biz görmüyoruz, ama oradan gelen yağmurlar, rüzgârlar bize rahmet taşıyor. Ahmed Avnî Bey, bilinmeyi istemediği, bir ârif olarak kendini, kendi değerini gizlemeyi tercih ettiği için görünmüyor. Yoksa var olmadığı için değil.

Konuk, bir irfân, ilim, gönül adamıdır.

Ahmed Avnî Bey her şeyden evvel bir ârifdir. Mâlum, ârif kendini ve Rabbini hakkıyla bilen demektir. Kendini ve her şeyi Rabbinden bilen demektir. Ârif; varlığı ile, varlığını katarak, hemhâl olarak, aslını unutmadan bilen, kılan, olan insan demektir. İşte bence Konuk hakkında söylenebilecek ilk ve son söz budur.

Konuk bir Mevlevîdir. Bu yoldaki rehberi, mürşidi Yenikapı Mevlevîhanesi'ne mensup âriflerden Selânikli Mehmed Es'ad Dede hazretleridir. Es'ad Dede aynı zamanda Şeyh Osman Salâhaddin Dede'nin oğullarının hocası olduğu gibi, genç Mehmed Âkif'in ve bir çok âlimin de hocasıdır. Tâhirü'l Mevlevî ve Hüseyin Vassâf gibi mutasavvıfların da mürşididir.

Konuk'un Halvetî yolunun büyüklerinden Ahmed Amiş Efendi hazretleri ile de sohbetleri olmuştur. Mevlânâ hazretleri ile İbni Arâbî hazretlerini bir arada mezcetmiştir. Hemen her tarîkden dostu vardı. Meşk meclislerine şeyh efendiler de gelir, huzûr verirlerdi. Daha gençken bile "bıyıklı evliyâ" diye anılırdı. Böylesine yüce gönüllü bir şahsiyettir.

Konuk, Mevlânâ hazretlerinin âşığıdır. İbni Arabî hazretlerinin de müştâkıdır. Bu sebepten belki bir ilke imza atarak, bu iki zatın eserlerini tercüme ve şerh ederken birbirileriyle konuşturmuştur.

Tasavvufî eserlerinin tamamı büyük eserlerdir. Bu tür eserleri şerh etmek büyük ilim ve ihata, kuşatıcı bilgi ve bakış, ama mutlaka kalb-i selîm ister.

Ahmed Avnî Bey hazretleri bunları hakkıyla başarmış. Teşebbüs ettiği her iş devâsâ boyuttur. **Mesnevî-i Şerîf şerhi** yazılmış en kapsamlı şerhtir. **Fusûs şerhi** başlıbaşına bir hazinedir. Özellikle de bu şerhin başındaki Mukaddimesi tasavvufun temellerini en derin şekilde izah eden bir eserdir. **Fîhi Mâfih** tercümesi yine muhteşem bir Türkçe ile Hazret-i Hudâvendigâr Efendimizin sesini, sohbetini bize aktarır.

Onun mûsikî yolu tasavvuf yoluyla iç içedir. Çünkü bizim mûsikîmiz bir fikir, zikir ve şükür aracıdır. Kişinin ahlâkını, edebini zenginleştirmeye yarar. Âdem olanı adam eyler.

Mûsiki sahasında da Ahmed Avnî Bey yektâdır. Büyük neyzen ve bestekâr Hacı Emîn Dede merhûm onun bir çırağıdır ve Konuk'u "zamanın İtrîsi" olarak anar.

Mûsikî tarihimizde yazılmış en geniş kâr-ı nâtık,



Fihrist-i Makâmât, yani makâmlarımızı anlatan eser onundur. Zekâî Dede hazretlerinin en büyük çırağı odur. Onun gerçek vârisidir.

O üstâdı Zekâî Dede hazretleri gibi bir Hak âşıkının sâdık talebesi olmakla bu olgunluğu elde etmiştir. Batı'daki gelişmeleri çok iyi bilmesine rağmen, tercihi hep kendi dünyasından yana olmuştur. Zekâî Dedemizin çıraklarının bazıları Batı müziği ile uğraşıp, kendi geleneğimizi modernleştirme yoluna girmelerine rağmen, o kaynaktan ayrılmamış. İşte Rauf Yektâ Bey o sebepten Konuk için "biz hepimiz Zekâî Dede'nin çırağıyız. Ama onun izinden hiç şaşmadan giden bir tek Ahmed Avnî Bey'dir" demiş. Bu bağlanma ile elde ettiği edebi ve gönül terbiyesi verdiği eserlerden hemen anlaşılır.

Hânende adlı güfte mecmuası yine eşsiz bir eserdir, çünkü bütün mûsikî tarihimizin yazılmış en büyük güfte mecmuasıdır.

41 adet bestesi var. Bunların üçü âyin-i şeriftir. Bu âyinler Dilkeşide, Bûselikaşîrân ve Rûy-i Irâk makâmındadır. Biliyorsunuz mûsikîmizde âyin bestekârlığı en üst seviyeyi ifade eder. Fakat günümüzde bir teknik iş olarak görülen âyin-i şeriflerin sadece bestekârlıkla değil, vecd-i dil ile bestelenmesi gerektiğini söyler... Nitekim her üç âyin de, diğer sözlü eserleri gibi gönlündeki Rabbânî aşkı ve Hazret-i Pîr himmetini ifşâ eder.

Bugün onun bu sınırlı sayıdaki eserlerini iyi inceleyen kişi, mûsikîmizin ana damarını keşfedecektir. O kadar sağlam, kurallara uygun, fakat aynı zamanda her nağmesinden "aşk, aşk"

Merhûm Ahmed Avnî Bey üstâdımız; ilim olsun, mûsikî olsun, edebiyât olsun, devlet hizmeti olsun her işin ehlidir. Onun işinin ehli olması da gönül ehli olmasından ileri gelir...

diye sesler gelen bir insandır.

Şiir yolu da kuvvetlidir. Tevfîk Fikret'in o hezeyânlarla dolu **Târîh-i Kadîme Zeyl** şiirine Âkîf'in verdiği cevabı destekleyen uzun bir manzumesi var. İmanından kaynaklanan cesareti ve yiğitliği daima öndedir. Yine âyin-i şerîfler haricindeki bütün bestelerindeki güfteler kendine aittir. Mevlânâ hazretlerinin şiirlerini de çok güzel tercüme etmiştir.

Hicâz makâmında bestelediği son eserlerinden olan Kâr'ının güftesindeki bir mısra onun ve geleneğimizin düstûrudur, hatırdâ tutmak gerekir: "Raks ü terennüm hâl-i dilimdir." Yani benim gönlüm her zaman raks, yani usûl ve terennüm, yani makâm ile hemhâldir. Usul sadece mûsikîmizin değil, medeniyetimizin ölçüsü anlamına gelir. Makâm ise aşktır. Bizim inancımız gibi, mûsikîmiz gibi medeniyetimiz de bir aşk yoludur çünkü.

Ahmed Avnî Bey, devlet hizmetinde de önde gelen bir şahsiyet. Osmanlı döneminde başladığı PTT genel müdür yardımcılığı görevini Cumhuriyet döneminde de emekli olana kadar devam ettirmiş. Hatta bütün devlet daireleri Ankara başkent olunca oraya taşınmasına rağmen, bir tek Ahmed Avnî Bey'in birimi İstanbul'da bırakılmıştır. Böyle bir istisna memuriyette çok nadiren rastlanır. Böylesine yetkin bir bürokrattır.

Kısacası merhûm Ahmed Avnî Bey üstâdımız; ilim olsun, mûsikî olsun, edebiyât olsun, devlet hizmeti olsun her işin ehlidir. Onun işinin ehli olması da gönül ehli olmasından ileri gelir...

Ahmed Avnî Bey sadece harflerin, Kur'an'ın, ilimlerin, tekkelerin değil, mûsikîmizin de yasaklandığı

dönemlerde yaşadı. Ama bunların hiç birisi onun şevkini kırmadı. Kimse basmayacak olsa da eserler yazmaya devam etti, hem de Osmanlı alfabesiyle...

Mûsikîmize saldırılmasına ve eğitiminin yasaklanmasına rağmen canla-başla mûsikî talim etti, meşk etti, eserler verdi. Diğer meşk arkadaşları, özellikle Rauf Yektâ Bey merhûm gazetelerde bu yasakçılara karşı yazılarla mücadele ederken, Konuk sessiz ve derinden talebe yetiştirdi. Yani sözle cevap vermedi, özle cevap inşâ etti.

Robert Kolejdeki misyonerlerin İslâm ile ilgili sorduğu sorulara verdiği cevaplar da dinimizin, medeniyetimizin temellerini ortaya koyar. Her cevabında tevhid esastır. Her bir cevapta önce Kur'an'dan, sonra hadîslerden, sonra da Mesnevî'den mesnedler getirir. Ona göre Kur'an'a, sünnete, ârifler edebine uymayan bir şey, adı ne olursa olsun merdûddur. Reddedilir, güzelleştirilmez, meşrûlaştırılmaz... Bu da bugünkü tasavvufu ve Mevlevîliği kültürel bir seçkincilik ve hobi olarak gören bazı yolsuzlara verilmiş esaslı bir cevaptır.

Konuk bütün bu zengin ve özlü kişiliği ve işleriyle bizler için mükemmel bir örnektir.

Ahmed Avnî Bey Hakk'a dost olduğu gibi, Hakk'ın kullarına da hâdim olmuş, hizmet etmiştir. O yüzden rahmet ile yâd edilmeye, örnek alınmaya lâîk bir değerdir.

Mevlâ onun sırrını yüceltsin.

Bizlere de dünyâda ve ukbâda onunla bir ve berâber olmayı nasîb eylesin. Yüce Yaradan'dan niyâz eyleriz.

Beste: Ahmed Avni Konuk, öl. 1938

[illegible][illegible]

Mevlevî Âyininde Manevî İsaretler III

» Hacı Feyzullah en-Nakşibendî el-Murâdî el-Mevlevî

Devr-i Veleddi'de "o gün her topluluk önderleriyle çağrılır"⁽⁸⁴⁾ âyetinin manasındaki gibi dervişler, önlerinde önderleri ve büyük liderleri olan şeyh efendileri olmak üzere yürürler.

Dervişler, tam bir iç huzuru ve teslimiyetle, korku ve ümit arasında, ayakta oldukları halde, 'araçsız, amaç mümkün olmaz,⁽⁸⁵⁾ hükmünce; meşihat makamına ve hakikat mihrabına (Hazret-i Peygamber'e) iltica edip, şariat caddesine, hakikat kapısına dayanıp ümit ederek ve peygamberin sünnetine uyarak üç turu da tamamlayıp kendi köşelerine çekilirler, sessizce ve başlarını önlerine eğerek beklerler.

Tıpkı âyet-i kerîmede olduğu gibi,⁽⁸⁶⁾ o gün insan kardeşinden, annesinden, babasından, arkadaşlarından ve evlâdından kaçır. Herkese için kendi yapıp ettiği vardır. Herkes kendi başına kalıp "Vay bana, vay bana!" der. Ve o



günde ki, kişi iyilik ve güzel işlerden ne hazırladıysa onu bulur. Hiç kimse bir başkasının günahını yüklenemez.⁽⁸⁷⁾ O günde ki insana malı mülkü ve çocukları fayda vermez.⁽⁸⁸⁾ Ancak her kim Hakk'ın huzuruna selim (selamete ermiş) bir kalp ile varırsa, o kurtulur. Herkes kendi yaptığı işler üzerine dirtilir. Kimseye başkasından bir fayda gelmez. Herkes, büyük bir dehşet, hayret ve pişmanlık içinde bütün sebeplerden ve sebeplerin ilgilerinden kesilip sadece ilâhî rahmetten ümitlidir. Âyette, *“Onlar için Allah’tan başka bir melce (dayanılacak yer) mence (güvenilecek ve sığınılacak bir makam) yoktur. Allah’a kaçınız kaçacaksanız”* buyurulduğu gibi, iltica (kaçıp sığınma) ve reca (ümit) ve necat (kurtuluş) mahalli Hakk'ın kendisinden kendisine olup Allah’a tevekkül ile bütün işlerini ona güvenenler (dervişler), *“Hakk’a firar ediniz”*⁽⁸⁹⁾ emrince sağ ellerini affa ve ilâhî rahmete açıp, sol elini de başka herkesten ümit kestiğine ve sadece Allah’tan ümitli olduğuna işaret etmek üzere yukarı kaldırıp, sarhoş ve kendinden geçmiş, ilâhî aşkla mest olmuş bir halde sema eder.

Biraz önce geçen hadis-i şerifte işaret edildiği üzere bundan sonra hesap vermek için Allah’tan emir ve çağrı geldiğinde (insanın) durumu âyet-i kerîmeye göre (şöyle) dir. *‘Amma yaptığı işleri gösteren, kaydeden defter kendisine sağ eline sağ tarafından verilen kimsenin hesabı kolay olur.’*⁽⁹⁰⁾ Diğer Müslümanlara ya da kendi akraba ve yakınlarına mutlu bir şekilde döner veya cennetlerde kendisine verilen nimetlere mutlu ve huzurlu bir şekilde kavuşur.

Amma o, amel defteri, arkasından sol tarafından sol eline⁽⁹¹⁾ verilen kimselerin, sağ elleri boynuna dolanıp sol eli arka tarafa doğru uzanır. Allah korusun, bu şekilde olanlar mahşer topluluğu içinde rezil ve aşağılık bir duruma düşerler. O kimse bu durumda iken hal diliyle şöyle der: “Ey benim yok oluşum(zamanım) gel şimdi, senin gelme zamanındır.”

(84) İsrâ Suresi, 71.

(85) ‘Vasıta olmadan mevsuta ulaşılamaz’ müellifin cümle arasına girdiği bu söz, mantık ilmindeki önermelerden birisidir. Müellif cümlede bunu geçirmekle, Hazret-i Peygamber’in nübüvvet, risalet, şeriat ve velayet açısından mutlak vasıta (araç) ve mevsut (amaç) olduğunu anlatıyor.

(86) Abese Suresi, 34-37.

(87) En’am Suresi, 164.

(88) Şuara Suresi, 88.

(89) Zâriyat Suresi, 50.

(90) İnşikak Suresi, 7-9.

(91) Hâkka Suresi, 25.

(92) Meryem Suresi, 71.

(93) “Cehennem’in üzerine sırat kurulur. Peygamberler arasında sıratın ilk geçen ben olurum.” Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte, c.14, s. 185

(94) Rahman Suresi, 46.

(95) Babasıyla birlikte Mekke müşriklerine söz verdiği için Bedir savaşına katılmayan, Rasûlullah’ın “Ondan duyacağınız rivayetleri tasdik edin.” buyurduğu sahabe.

(96) İsra Suresi, 79.

(97) Zümer Suresi, 75.



Âyette, “Onlar için Allah’tan başka bir melce, mence yoktur. Allah’a kaçınız kaçacaksanız” buyurulduğu gibi, iltica ve reca ve necat mahalli Hakk’ın kendisinden kendisine olup Allah’a tevekkül ile bütün işlerini ona güvenenler (dervişler), “Hakk’a firar ediniz” emrinde

Tıpkı bu kimsenin durumundaki gibi semazenler ikinci selâmda hesap gününün dehşetini ve azabını göstermek üzere kendilerinden geçmiş ve perişan bir halde sema ederler. Nitekim hesabın kolaylaşması ve azabın hafifletilmesi için, Peygamber efendimizin şefaati yetişir.

Abdullah İbni Abbas’tan rivayet edilen bir hadiste Efendimiz şöyle buyurur: “O gün sonsuz nimetlere sahip, en güzel sözlerle anılan peygamberlerimiz için tahtlar hazırlanır. Onlar da tahtlarına otururlar. Sadece benim tahtım boş kalır. Ben tahtıma oturmam. Benim durumuma bakarak Cenab-ı Hak bana hitap eder: “Ümmetin hakkında ne isterseniz onu yapayım.” Ben Allah’a yalvarıp derim ki: “Ya Rabbî, ümmetimin hesabını hemen gör! Geciktirme. (Onları kararsız bir halde bekletme.)” Bunun üzerine Allah ümmetimin hesaplarını görür. Ümmetimden bazıları rahmet-i Rahman’a kavuşur. Bazıları da benim şefaetimle yüce cennetlere ulaşırlar. Ben o gün ümmetime sürekli şefaate ederim. Hatta öyle ki, ümmetimden cehennemlik olan bazı kimseleri bile şefaetimle cehennemden kurtarıyorum. Cehennemden bekçileri olan azab melekleri bana derler ki: “Ey Muhammed, sen ümmetinden, şânı yüce olan Allah’ın azabına uğrayacak kimseyi bırakmadın (ümmetinin hepsine şefaate ettin.)”

İşte bu hadis-i şerifin ifade ettiği üzere Muhammedî şefaate eriştikten sonra, (âyet-i kerime gereğince⁽⁹²⁾, yüce ve ulu Allah buyurur ki: “Sizden hiç kimse yoktur ki, cehennemden üstüne kurulu sırat köprüsünü⁽⁹³⁾ yürümesin.” İşte bu sırat köprüsü mahşer ehlinin karşılaçağı büyük bir imtihan olup bazıları buradan göz kamaştırıcı bir şimşek gibi, bazıları rüzgâr gibi, bazıları da yürüyerek geçerler. Bazıları da kendi üzerlerindeki yüklerden dolayı cehenneme düşerler, ateşte karar kılarlar.

İşte bu hesap vermenin dehşetinden ve mahiyetinden (çekilen korkuyu anlatmak üzere) semâzenler dehşet ve ürperti içinde semâ ederler. Yine Peygamber Efendimizin

şefaati, “Rabbinin makamından korkan kimselere iki cennet vardır” âyeti⁽⁹⁴⁾ gereğince yetişir. Nitekim Ebu Davud’un tahrir ettiği bir hadis-i şerifte -ki bu hadis altı büyük hadis kitabından olan Ebu Davud’da Huzeyfetu’bni Yeman⁽⁹⁵⁾ -Allah ondan razı olsun- hazretlerinden sağlam bir senetle rivayet edilmiştir, Rasulullah Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilir:

Mahşer ehli en sonunda Peygamber Efendimize gelirler. Peygamber Efendimiz de onlara şefaate ederler. Mahşer ehlinin halini, kıyamet gününü ve sıratı tarif ederek buyururlar ki: “Önce sırat köprüsü kurulur. Mahşer ehlinin bazıları onun üzerinden, şimşek gibi (hızlıca), bazıları rüzgâr gibi geçerler. Onlardan sonra bir kısmı kuş gibi uçarak geçerler. Bazıları ayakları üzerinde yürüyerek geçerler. Hürmet edilen Peygamber Efendimiz, sırat köprüsünün üzerinde durup “Allah’ım kurtar, Allah’ım kurtar!” diyerek rahmetlere erişmiş ümmetine dua ederler. Hattâ bütün insanlar geçinceye kadar, bazıları Rahman’ın lütfu icabı yüce cennetlere, kimisi de Rabbânî adalet gereği cehenneme giderler.

İşte bu mahşer gününün hengâmesinde mahşer ehlinin tekrar gerçek şefaate sığınağı olan Muhammed aleyhisselâmın kapısına muhtaç olduklarını, ondan şefaate umduklarını göstermek üzere semâzenler tekrar sarhoş ve dalgın bir halde semâ ederler. Bu esnada yine efendimizin şefaati ulaşır. Efendimiz için Makam-ı Mahmud kurulur. Kendileri Makam-ı Mahmud’a gelirler. İsrâ Suresi’nde mealen “Umulur ki Rabbin seni makam-ı Mahmud’a yüceltir”⁽⁹⁶⁾ şeklinde anılan bu Makam-ı Mahmud öyle yüce bir makamdır ki, önce gelenler de sonra gelenler de ona gıpta etmişlerdir. İşte bu Makam-ı Mahmud’un ne olduğu hadis-i şerifte şöylece anlatılmıştır: Efendimiz aleyhisselâm buyururlar ki: “Yukarıdakilerden sonra tekrar secdeye kapanırım. İlâhî taraftan bana ruhsat ve izin verilir ve denir ki: “Ey Muhammed, her kimin kalbinde bir buğday, bir arpa tanesi kadar imanı varsa,

sağ ellerini affa ve ilâhî rahmete açıp, sol elini de başka herkesten ümit kestiğine ve sadece Allah'tan ümitli olduğuna işaret etmek üzere yukarı kaldırıp, sarhoş ve kendinden geçmiş, ilâhî aşkla mest olmuş bir halde sema eder.

cehennemden çıkar!" diye hitap edilince ben de ilâhî emri yerine getiririm. Tekrar âlemlerin Rabbi, şânı yüce Allah'a varıp binlerce hamd ve sena ile secde ettiğimde tekrar ilâhî kiblede emir ve ferman buyrulup ruhsat ve izin verilir. "Her kimin kalbinde bir hardal tanesi kadar iman varsa cehennemden çıkar!" diye bana hitap edilir. Ben de bu ilâhî emir üzerine bu durumdakileri cehennemden çıkarırım.

Tekrar ilâhî huzurda hamd, senâ ve dua edip şefaât ve rica kapısına varıp secde ettiğimde, tekrar ilâhî taraftan bana hitap edilir ve denilir ki: "Ey Muhammed, başını secdeden kaldır ve yürü. Her kimin kalbinde bir hardal tanesinden daha az, hattâ bundan da az bir iman varsa onu da cehennemden çıkar!" diye ilâhî emir buyrulur. Ben de ilâhî emri yerine getirdikten sonra, ben tekrar secdeye varıp, bağışlama ve yalvarma kapısında yüzümü yere koyarım. Bu esnada yine bana ilâhî hitapla: "Ey Muhammed, başını kaldır, her ne dilersen söyle, benim tarafımdan işitilir ve senin şefaatin bu günde kabul edilir." diye ilâhî vaad buyrulur. Bunun üzerine ben de derim ki: "Ya Rabbî, öyle bir kul ki, Lâ ilâhe illallah sözünü lafzen ve manasını, ne kastettiğini düşünerek, inanarak bir kere dahi söylemiş olsun, sen de bilirsin ki bu tevhid, tevhid-i aklîdir, tevhid-i şer'î değildir; tevhid-i şer'î, peygamberlerin öğretimiyle olur. Bu ise elbette (sana göre) çok yetersiz ve azdır. Ancak, sonuçta bu bile bir ikrar, bir doğrulama sayılır. Çünkü, bir insan ömründe bir kerre bile, kelime-i tevhidi, lisanıyla kelime olarak söylese bile bu dahi bir amel sayılır. İlk üçün kısımları içinde olanlar bunlardır. Onlar hakkında da bana şefaât etmeye izin ver, dediğimde, ilâhî taraftan bana izzetle hitap edilir ve denir ki: "Ey Muhammed, üstünlüğüm (izzetim), büyüklüğüm (kibriyâliğim) ululuğum (azametim), her şeyi istediğim gibi oldurabilirliğim (ceberûtüm) hakkı için, bir kul ki, Lâ ilâhe illallah sözünü, lafzen veya manasını bilerek söylemişse, ben şânı yüce olan Allah olarak onu, iyiliğimden (keremimden), kullarıma iyi muamele etmemden

(98) Mü'min Suresi, 60.

(99) Mevlîvî Ayinî'nin sonunda yapılan dua örneği; post duası, Bârekâllâh ve berekât-ı Kelâmulâhrâ. Semâ'râ, safârâ, vefârâ, vecdû hâlât-ı merdân-ı Hudârâ. Evvel azamet-i buzurgî-i Huda ve risâlat-ı rûh-ı pâk-i Hazret-i Muhammed Mustafârâ. Ve Çhâr Yâr-ı güzîn-i Habîbullâhrâ. Ve Hazret-i İmâm Hasan-ı Alî ve Hazreti İmâm Huseyn-i Velî ve Şühedâ-yı deşt-i Kerbelârâ. Ve evliyâ-yı agâh ve ârifân-ı billâh, alel husus Hazret-i Sultânel-ülemâ ve Hazret-i Seyyid Burhâneddîn-i Muhakkık-i Tirmizî, Kutbül-ârifîn, gavsül-vâsılîn Hazret-i Hudâvendgârrâ . Ve Hazret-i Şeyh Şemseddin-i Tebrîzî ve Çelebi Husâmeddîn ve Şeyh Salâhaddîn-i Zer-kûb-ı konevî ve Şeyh Kerîmüddîn, Sultân ibni Sultân Hazret-i Sultân Veled Efendi ve Vâlîde-i Sultânâ. Ve Hazret-i Ulu Arif Çelebi ve sair Çelebiyân-ı Kiram ve Zevî'l ihtiram meşayih-i hulefâ, dedegân, dervîşan, muhibban ve fukarâ-i mazi râ. Ve selâmeti Çelebi efendi ve Dede efendi râ Devam-ı ömr-ü devlet-i Cumhuriyeti Türkiye ve selâmet-i reis-i devlet ve selâmet-i hükümet ve vükelâ-yı millet râ. Ve Safâ-yı vakt-i dervîşân, hâzırân, gaaibân, düstân, muhibbân, ez şark-ı âlem tâ be gârb-ı âlem ervâh-ı güzeşteğân-ı kâffe-i ehl-i amânâ. Ve rızâ-yı Hudârâ Fâtihatül Kitâb berhânîm azîzan. (burada içten Fatiha okunur) "Azamet-i Hudârâ tekbîr: Allâhu ekber Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhil hamd. Essalâtu vesselâmu aleyke yâ Rasulallâh, essalâtu vesselâmu aleyke yâ Habîballâh, essalâtu vesselâmu aleyke yâ nûre Arşillâh, essalâtu vesselâmu aleyke yâ Seyyidel evveline vel âhîrin ve şeffî'-al müznîbîn ve selâmûn alel mürselîn vel hamdû lillâhi rabbil-âlemîn"

(100) Ra'd Suresi, 19.

(101) Âl-i İmran Suresi, 37.

(102) Şuara Suresi, 83-85.

Duahan dede ayağa kalkıp “Rabbiniz şöyle buyurdu: ‘Bana dua edin, kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir!’” âyeti gereğince, yalvarı elini, dileklerin kabul edildiği ve ihtiyaçların karşılandığı makama açıp duaya başlar.

(lûtfumdan) dolayı cehennemden çıkarırım, kurtarırım. İşte Allah bunu söyledikten sonra ben derim ki: “Cehennemde sadece, Kur’an’da kendileri hakkında, inatlarından dolayı ve insanlığa sürekli ve ısrarla zarar verenler oldukları için ebediyen cehennemde kalacaklardır” şeklinde nitelendirilenler kaldı.

İşte bu dördüncü kez şefaati istediğini ve peygamberimizin şefaatiyle cehennemden kurtulanların durumunu anlatmak üzere dördüncü selâmda da tam bir semâ edilir. Bundan sonra, Kur’an okumayı iyi bilen ve sesi güzel olan (mutribdan) birisi, Kur’an’da Zümer Suresi ismiyle adlandırılan sûrede, en sonu ve en sonun hallerini, yeniden yaratılmayı, cennet ehlini, büyük meleklerin o gündeki durumunu, onların Allah’ın Arş’ını taşıdıklarını ve Arş’in etrafında sıralanışlarını anlatan, açıklayan şu âyeti okur.⁽⁹⁷⁾ “Ey Muhammed sen o gün meleklerin de Arş’in etrafını kuşatarak, Rablerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık halk arasında hak ile hüküm icra edilip yaratılmışların ya da büyük meleklerin ‘Âlemlerin Rabbi Allah’a hamdolsun” dediğini görürsün.

İşte bu âyet-i kerîminin okunmasından sonra, duahan dede ayağa kalkıp “Rabbiniz şöyle buyurdu: “Bana dua edin, kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir.”⁽⁹⁸⁾ âyeti gereğince, yalvarı elini, dileklerin kabul edildiği ve ihtiyaçların karşılandığı makama açıp duaya başlar.

(Duahan Dede) İslâm âleminin -Allah kıyamete kadar saltanatını daim etsin- padişahına, onun başarısına, kurtuluşuna ve zaferine, devlet büyüklerinin, bakanların, devlet erkânının iyiliklerine ve devlete hizmet edenlerin tümüne, orduya, askere, yolda olan hacılara, bütün iman ve İslâm ehline, onların selâmetlerine dua eder.⁽⁹⁹⁾

Bu âyinden elde edilen sevabı, önce peygamberlerin sultanı, temiz kişilerin delili, -Allah’ın bütün iyilikleri

ve yücelikleri onun olsun- Muhammed Mustafa Efendimizin mukaddes ruhlarına ve varoluş sırrına, bütün peygamberlere -Allah hepsini iyiliklerle ve güzelliklerle bezesin-, Peygamberimizin ailesine ve dostlarına -dört büyük dosta, muhacirine ve ensara-, Allah hepsinden razı olsun, sadece bedenleri uyuyan canları uyanık olan ve Allah’ı bilme lezzetini tatmış Allah dostlarına, dinin önderlerine ve özellikle, yardıma muhtaçların elinden tutan pîre, ve diğer pîrlere, aziz kişilere, bütün iman ehlinin ruhlarına hediye edip “el-Fâtihâ!” dedikten sonra niyaz makamında, “Dem-i Hazret-i Mevlânâ, hû!” deyip âyinin bitişini ilân ederler.

İşte bu Risale’de anlatılan “Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.”⁽¹⁰⁰⁾ âyetindeki gibidir. Yoldaki kardeşlere, doğruluğun ve muhabbetin yolcularına hatıra olsun ümidi ile, insanlığın efendisinden gelen “Allah benim sözümü dinleyenin yüzünü ak kılsın, ve beni anan kula Allah rahmet etsin” hadisindeki sünnete uyarak, bu kısa risaleyi tertip edip ismini, Mevlevî Âyiniindeki Manevî İşaretler olarak koydum. Cenab-ı Hakk bu Risale’yi şu âyetlerdeki gibi kabul eylesin. “Bunun üzerine Rabbi, onu hoşnutlukla kabul buyurdu, onu güzel bir biçimde yetiştirdi.”⁽¹⁰¹⁾ “Yâ Rab, ... bana sonrakiler içinde bir lisan-ı sıdk (doğruluk lisanı) tahsis eyle. (Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle) ve beni naîm cennetinin vârislerinden eyle!”⁽¹⁰²⁾

Allah’ım, beni de onların (yukardaki âyetlerde anılan dua ehli) arasına dâhil eyle. Onların şarabından bana da içir. Onların muhabbetlerinden beni de faydalandır. Onların topluluğuyla dirilt beni de. Beni de onlarla birlikte cennetine koy. Âmin, yâ Rabbe’l-âlemîn.

Hacı Feyzullah en-Nakşibendî, Mevlevî Âyiniinde Manevî İşaretler, Meram Belediyesi, Konya, 2005. Editör: M. Akif Kuruçay, Dipnotlandırma ve Redaksiyon: Ali Bektaş – M. Akif Kuruçay, Çevirmiyazı: İbrahim Demirci



Sanma beyhude döner vecde gelen âşıklar.
Mest-i cânân olarak akla veda eylerler.
Nâydan bâng-i elestîyi duyup, âh ederek,
Hakk'ı âgûşa sarar, öyle semâ eylerler.

—Mithat Baharî Beytur



Mevlânâ'nın sözleri ve menkıbelerinin mânâsına bürünerek, şahsiyetimizi bütünlendirmek

» **Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver**

Kim olursak olsun bir güzel söz işittik mi hoşumuza gider ki, manâlı bulduğumuzdan içimizde bunu başkalarına da nakletme içgüdümüzden bir ihtiyaçtır.

Menkabe, bir hikâye, bir rivayet duyduk mu onu başkalarına aktarmaktan zevk duyarız. Lakin bir müddet sonra böylece bu hissimizden uzaklaşır ve bir yere kaydetmeyi malesef iç huzursuzluğumuzu arttırması için aklımızdan bile geçirmeyiz.

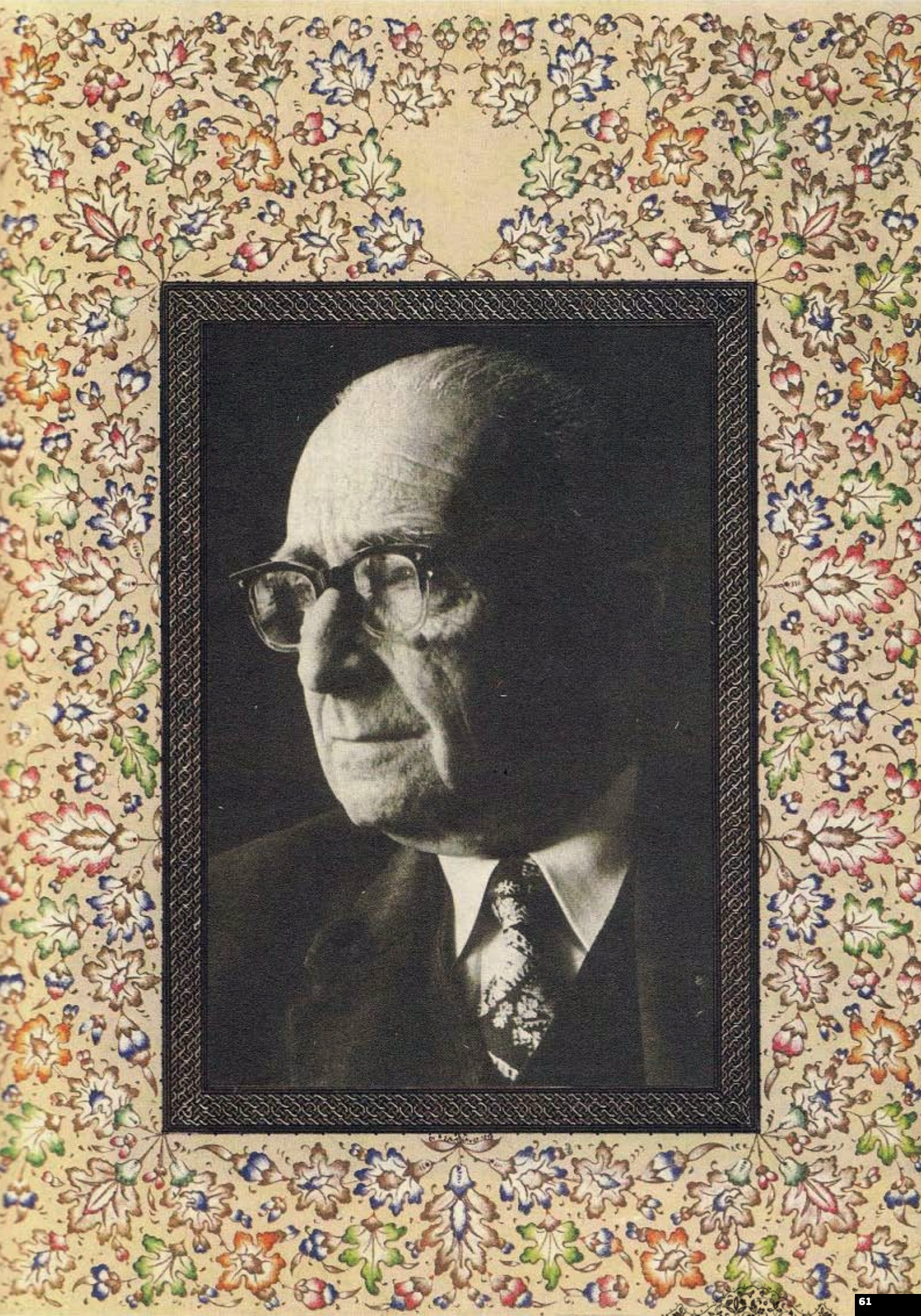
Bu cihetle böyle güzel sözlerin ver ders alınacak güzel menkabelerin söyleyenler ve nakledenler manalarını kendilerine uygulayacağına sırf bildirmekle yetinenlerin çoğu akıllı geçinen insanların malesef kendilerinde noksan olan nakletme hassasını kuvvetlendirmezler.

Güzel bir menkabe veya bir söz nakledilmekten öteye geçmezse bu da bir nevi kendisine faydası olmayan bir dedikodudan ibaret kalır. Bu sözleri ilk kendilerinden

çıkarırlar muhakkak ki hayat ve tefekkür düsturlarını ruhlarında geliştirme yollarında ilerlemişlerdir. Bunu o kadar hazmetmişlerdir ki artık o söz veya menkabe mahiyeti esasından bozulmamakla beraber bir başka yeni kalıba girmiş demektir. Hatta “üslûbu beyan aynıyle insandır” derler. Bu işittiklerimize şahıslarımızı uyduramazsak hayatlarımızda sâadet nasibimizden tefekkürümüzü mahrum etmiş oluruz.

Bilhassa bunlar Mevlânâmızdan sâdir olanlardan ise daha dikkatli olmamız yakışır. Zira onlardan nasibimizi benimsemezsek kimseye değil, büyük bir yaradılış harikası olan bizlere karşı ayıp olur.

Birçok insan Mevlânâ'yı oğlu Sultan Veled tarafından kurulan bir tarikatın yalnızca sembolü sayar. Abdülbâkî Gölpinarlı'nın bir konuşmasında dediği gibi Mevlânâ asla kendisini bir merkez yapmamış, insanlara dağılmıştır. Madem ki öyledir, bütün nakilleri sırf bizler içindir. Onun



feyzinde yalnız nakil yolunda yürümeyi kafi görmek yakışık alır mı?

Mevlânâ insanlığın sembolüdür. Önce kendisini yetiştirmiş, bunu farkedene bu muhiti irfanın toplanmağı, bir araya gelmeğı düşünmekten ziyade herhalü kâliyle örnek olmuştur. Anladığımızı göre Mevlânâ her veçhile kendinden memnun olarak, kör taassubu yıkarak, doğru düşünen ve tatbik ederek bir olgun insan sıfatıyla dilediğı gibi bahtiyar bir hayat sürmüştür. Hayatı da hep insanlığın ileri gitmesi çabası ile geçmiştir.

Bir insanın kendinden memnun olması kâinatın iç ve dış varlığından ve bundan tefekkür madeninin yaradılmasından haz duyması demektir.

Mevlânâmızı şöyle bir su kenarı sayalım. Etrafın inişli ve çıkışlı zeminlerle yeşil tabii halılarla örtü, ağaçlar da oraya can atanların birer gölgesi. Ortadan bir dere akıp gidiyor, hem de bulanmadan ve geriye dönmeden. Demek ki hayatta bulanmadan ve gerilemeden de ilerlemek mümkün. Örneğini yüksek şahsiyetinde veriyor.

Görünüşte küçük, lâkin büyük yaratılmış bir çocuğa sorun: -Büyüyünce ne olacaksın? O, işittiğı mesleklerden ayırt edemezse bile ismini verir ve bu güzel isim seçmelerinden herkesin hoşuna gideceğini görünce sevinir. Lâkin hiçbir zaman soysuzlar gibi ben kalpazan, yalancı, nankör, menfaatçı, alçak, dolandırıcı olacağım demez. Büyüyünce hadiseler ve muhitleri soyluları ve soysuzları ayırt ettirir. Lâkin sayıları az bile olsa soysuzlar gibi Cemiyetin nefret ettiği zümrelerden birisiyle cemiyette kahrolma namzedi olmazlar.

İşte Mevlânâ çocukluğundan beri bozulmamanın mümkün olabileceğini kendi şahsında göstermiştir. Büyük doğmuş. Ne sayede? Temiz ve bahtiyar kromozomlardan

gelince muhitinde büyüklerin rehberliği himmetine ulaşmış.

Zamanın geçici ve yüksek mevkilerindeyim diye aldanan zümreye katılmamış. Etrafındakileri eğitmeye çalışmış, ve çevresindeki kabiliyetleri de uyandırmış. Ve daha ziyade bugünkü aldatıcı laflarla değil. Hakikatte temiz hakla kaynaşmış. Görmüş ki bir memleketin esasını bunlar kuruyor. Onları da kendi seviyesine çıkarmağa çalışmışve çoğunda da yaradılışlarının müsait olmasından muvaffak olmuş.

Herkes onu sevmiş ve saymış. Gezerken ve her sahifesi açık ders kitabı gibi halkın aralarında dolaşmış. Muasırı Selçuklu hükümdarı bile önünde eğilmiş ve tesiri altında kalmış. İnsanların derece derece kutsiyetlerini sezmiş, onları çok defa vaaz ve nasihatle değil, güzel, sevimli, iç açıcı ve düşündürücü , ibretli menkabeleriyle yetiştirmeye çalışmıştır. O menkabeler ki bir memleketin ruhen kalkınmasında birer azık ve sözleri de katık olmuş.

Mevlânâ bakmış ki insanları dünyaca ve ruhca geri bırakan taassub cehaletidir; bunları insanların arasına giren yılan, çıyan, akrep ve ejderha gibi görmüş ve bu cahillerin kurbanlarını birer zebani gibi saymış. Bu cihetle onları davranış, işaret ve sözleri, bazen sükutu ile sessizce, kibarca ve çok munis haliyle her fırsattan faydalanarak bu hallerinden kurtulacaklarına inanarak lehleri için mızraklamaktan geri durmamıştır.

Kabiliyetleri kıt olanlar, üstelik cehpe almak isteyerek bindirilmek arzu edilen insanlık dalını kesmişlerdir. Sureti haktan görünüp kendisini ve çevresini aldatanlar, Mevlânâ'nın insanlık evölüsyonunda ne kadar ileri vardığını ve etrafında kendisine inananları ruhen yükselttiğini farkedememişler ve hüsranda kalmışlardır.

Ne için bu gayretler, ne için bu yol gösterişler! Örnek ve

Mevlânâ bakmış ki insanları dünyaca ve ruhca geri bırakan taassub cehaletidir; bunları insanların arasına giren yılan, çıyan, akrep ve ejderha gibi görmüş ve bu cahillerin kurbanlarını birer zebani gibi saymış.



kâmil insanları çoğaltmak. Zira toplum buna cidden muhtaç.

Mevlânâ hep cemiyetin bilhâssa kendisini kültürlü, aydın farzedip te basit kalan insanların ahlâkını yükseltmeye çalışmış. Bu cihetle Hüdavendigâr Hazretleri her hâlûşanıyla aydınlatma yolundan ayrılmamış, yalnız zamanında mı? Hayır, halen bu yolda... Mevlânâ'nın şan ve şeref hayatı zahiri ölümünden sonra ki hakikate ölümsüzlüğü ile başlar, şimdi o ebedi ömründe 700 yaşına ermiştir. Demek ister ki Mevlânâ; eserleri, maddi ve ruhî ne olursa olsun, insan ölmez. Bu kadar yaşar. Daha birkaç misli fazla yaşayacaktır.

İşte Hüdavendigâr'ın Mesnevî'si, Divan-ı Kebîr'i, meclislerdeki sözleri, hele cana can katan, insanı yükselten menkabeleri kendisini aramızdan ayrılmamak şartı ile ebedi hayatta birleştirmiş ve bizlerden uzaklaşmamıştır.

Nedir bunlar? Peygamberimizin Islâmiyetin dünya için anayasası Kur'ân-ı Kerim ve bunun şerhleri olan mübarek sözleri. Yaşayışı bir din olmuş. Dünya'da bu sayede bilinmeyen hiçbir şey kalmamış. Hep bunlardan sevilmiş. Mevlânâ'da kendi zevk ve ince görüşleriyle, bir başka deyişle aynı esasları tevazuun maâliyeti içinde belirmiş. Hiç birisinde ikilik yok.

İşte bunlar Hüdavendigârın hıfz ettiği maâliyât. Bütün bunları yere sermek isteseniz dünyanın sathı kâfi gelmez. Onları maharetle birer vecize olarak kalblerimize yerleştirmiş.

Menkabeleri de sözleri kadar sayılamayacak derecede çok. Hepsindeki ibret ve hikmet yalnız



islam âlemine değil, dünyaya yeter. Bir gün gelecek, bu dünyada her şey boşuna çalacak. Fakat çalışanlar, ilerleyenler ve bu cihetle eser verenler asla! Hakiki olarak çalışanın istediği güzel şeyler ve neticelerinden mahrum kaldıkları iştirilmemiştir. İşte buna misal Mevlânâ'mız.

O ne zenginlik ey ulu Tanrı! Denizler mürekkep, dünya sathi kağıd olsa, insanlık merhalelerinde ilerleyen en büyük seçkin Hüdavendigâr'ın sözlerini yaza yaza bitiremez.

İşte onlara misal buraya almağa çalıştığımız artık mübarekleşen sözlerinden ve en ruhlu menkabelerinden bir kaçını, onun marifet deryasından alalım da şu satırları süsleyelim, o zaman ne demek istediği meydana çıkacaktır.

Yalnız müşterek dileğimiz şu: Ne yapıp yapalım bunların içinden en mükemmel ve asrı hususları benimseyerek ve tatbikata geçerek ruhen yüксеlelim. Mevlânâ'mızdan alınacak ve üzerinde bilhâssa durulması gereken en ruhlu, insaniyetin anayasası sözlerinden:

- «) Namaz ve oruç...Hepsi ubudiyettir. Fakat dervişlik ne kimseden incinmeyecek, ne de kimseyi incitmeyecek.
- «) İş dediğin yapmaktır, söylemek değil.
- «) En büyük israf, ömrün beyhude yere sarfıdır. Çünkü bir saatlik ömür, yüz bin dinar'la geri çevrilmez.
- «) Aczine bakma, istediğine bak.
- «) Kadın yaratılmış değil, yaratandır.
- «) Duygulu erkek kadına meclubdur ve mağluptur.
- «) Hatırımız için, birkaç gün daha sabır ediniz. Çünkü sabır sevincin anahtarıdır.

«) Vallahi her kim fazla içerse daha fazla ağlar ve daha fazla pişman olur.

«) Eğer şarapta bir tat, lezzet ve menfaat olsa idi önce Peygamber içeri, başkalarını da içmeğe teşvik ederdi.

«) Bu aktarlık pazarında başı boş her tarafa gidip gelme, öyle bir kimsenin dükkanında oturur ki onun dükkanında şeker bulunsun.

«) Ayın dönüşü ömürleri kısalttığı halde o olu Tanrı devranımızda uzun bir ömür bahşeyledi.

«) İnsan dört mahluk'un huyunu üzerinden atmadıkça kâmil olamaz. Onlar da:

- 1- Tavus gibi azametli olmak
- 2- Horoz gibi şehvete düşkün olmak
- 3- Karga gibi hain olmak
- 4- Ördek gibi haris olmak.

«) Felsefenin bana çok faydası dokundu. Ama ben şimdi ondan birkaç dünya uzaktayım.

«) Sevgi ve acımak insanlık vasfıdır. Hiddet ve şehvet ise hayvanlık vasfıdır.

«) Canım, fikri bir adam say. Çünkü adam fikirle değerlidir. Fikirle diridir.

«) Güzel sesi dinlemede kalb huzuru ve Tanrı ile birleşme zevki vardır.

«) İçinden gelmeyenlere ve dışardan verilen nasihatın faydası yoktur.

«) Ölmüş kimse tabibin değerini bilemez.

«) Canı para ile satın almadığın için değerini bilmiyorsun. Çünkü Hindli ucuz şeyin kıymetini anlamaz.

«) Hekimin kadrini cetin ve güç illetlere tutulan zavallı halk bilir.

Ne yapıp yapalım, Mevlânâmızın menkıbelerinden en mükemmel ve asrî hususları benimseyerek ve tatbikata geçerek ruhen yükselelim.

«» Haris olanlar, olmayanlardan daha az yaşar. Bu fânî hayat suyundan fazlaca alıp yeşeren dallar acele sararıp solar.

«» Kâinatı dolaşan güneş, ziyâdan gözü kamaşan yarasa için kendisini gizlemez.

«» Deniz kenarında ev yapan çok dalga görür. Varlık davasına kalkana da mihnet ve bela'dan çok zehir tattırılır.

«» Zâhid ne yapayım diye âh eder. Ârif, Tanrı'nın ne yapacağını gözler.

«» Bir adam hangi zümre ile ülfet ve ünsiyet ederse o zümreye girip ahlâkıyla yükselmesi denenmiştir.

«» Dostun dost ile aralarında biraz huzursuzluk mazur görülebilir. Lâkin kin beslemeleri ve kibirli olmaları ayıp ve günâhtır. Bunun azabı vardır, çekilir. Aralarındaki geçimsizliği kaldırmak en iyi işlerdendir.

«» Kişinin kendi miktarı sözünden belli olur.

«» Sana ol dost için düşman cefa etse tahammül kıl.

«» Bulunmaz dünyada mahrem, sakın fâş etme esrarı.

«» Avamın orucu yemeği içmeği terk etmektir. Havassın orucu âzâ ve cevârihi hıfz eylemektir. Ehassın orucu Tanrı'nın gayrısını terk etmektir.

«» Nur ve kemâli artıran lokma, helal kazançda elde edilen lokmadır.

«» İnsanın hayırlısı halk'a faydalı olanıdır.

«» Kötülükte bulundun mu kork. Çünkü yaptığın kötülük bir tohumdur. Tanrı onu mutlaka yeşertir.

«» Eğer dua ile mal ele geçseydi, bütün âlem dua eder, mal sahibi olurdu.

«» Kazanmak da ekin ekmeğe benzer. Ekmedikçe ona sahip hakkın yoktur.

«» Eski mal satanların devri geçti. Yeni mal satıyorum bu para benimdir.

«» Seni seveni ara, seni arayanı sev.

«» Ruhun gıdasından perhiz etmek haramdır.

«» Ne zaman halk'a baksan Tanrı'dan sana yüz kapı açılır.

«» Tanrı'ya ancak sabır ile ulaşılabilir. Tanrı güneşden daha görünendir.

«» Hakk'ın varlığına delil arayan kimse kördür, zelim ve zarardadır.

«» Görünen kaza ağıyar ve alçaklarla sohbettir.

«» Kendi cinsinizden başkasıyla sohbet etmeyiniz.

«» Ebnâ'yı cinsine hizmet etmek istemezsen, ejderhanın ağzındaki ayağa dönersin.

«» Her nimetin bir gam ve zahmeti vardır,

«» Yükseklik Tanrı yüksekliğidir. Dünya yüksekliği değildir.

«» Ne mutlu o kimseye ki nefsi küçülmüş, huyu güzelleşmiş, iç âlemi iyileşmiştir.

«» Hazine eziyet çekene gözüdür. Saadet ceht ve gayret edenindir.

«» Dünya yüksekliği aşağıya düşmek içindir. Çünkü insan ne kadar yükselirse o nisbette aşağı düşer ve parça parça olur.

(Radyo Dergisinden, 1954)



HUKUKÇU GÖZÜYLE MEVLÂNÂ VE MESNEVÎ

Mevlânâ'dan evrensel hukuk için perspektif

» Ergin Ergül

Tüm zamanların en büyük bilgelerinden ve küresel çağda, tüm dünyanın saygıyla andığı evrensel değerlerden biri olan Mevlânâ Celaleddin Rumî'nin başyapıtı Mesnevî, diğer bir çok konu ve bilim dalının yanısıra, hukukçu gözüyle ve hukuk perspektifinden bakıldığında da, oldukça etkileyici tespit ve değerlendirmeler içermektedir.

Mevlânâ ve Mesnevîyle ilgilenenlerin yakından bildiği gibi, herkes bu büyük düşünür ve söz ustasında kendisi için bir şeyler bulabilmekte, onun çağrısı dünyanın dört köşesinde, tüm dillerde yankılanmaktadır. Mesnevîyi okuyan bir hukukçu da, onda hiç beklemediği kadar hak, hukuk, mahkeme, şahitlik, adalet, suç, ceza gibi hukukî terim ve kavramlar ve hukukçu hikayeleriyle karşılaşacaktır.

Ancak, her kesimden ve her meslekten, her düzeyde insana anlayışları oranında hitap eden bu bilgi ve bilgelik pınarından hukukçular olarak ne kadar yararlanıyoruz. Herhalde Üstün Dökmen'in şu tespiti hepimiz için geçerlidir: "Ülkemizde Mevlânâ'ya saygı gösterenlerin sayısı çoktur, ancak eserlerini okuyanların sayısı son derece azdır. Ülkemizi temsil eden on bin kişilik bir örneklem seçseniz, bu kişilerin acaba yüzde kaç Mesnevî'nin – tümünden vazgeçtim yalnızca dörtte birini okumuştur? Eğer bir bilgine sadece saygı gösterirseniz, onu ana baba yerine koymuş olursunuz. Eğer bir bilginin neler söylediğini anlamaya çalışırsanız, -hayatta olmasa bile- onunla yetişkin yetişkine iletişimde bulunmuş olursunuz. Bilginlerin ve sanatçıların kaderi, anlaşılmadan sevilme olmamalıdır."

Öte yandan, Nurettin Topçu'nun deyişiyle, «Büyük mezarların üstünde büyük vatanlar vardır. Büyük ölüleri olmayan milletler ebedî olamazlar..... Bizi yaşatan ve ebedî yapan, ebediliğe götüren büyük kervanın başında Mevlânâ'ları, Yunus'ları görüyoruz. Mevlânâyı sadece

tarihî bir hatıra olarak anmak da yine onun sayıp döktüğü sefaletlerimizden birisi olsa gerektir.»

Özgürlük ve yasaklar

Özgürlük ve adalet bütün insanların tüm zamanlardaki temel ve evrensel arayışıdır. Ancak ikisinin de varlığı, insanları iki kanatlı kuş gibi amaç ve özlere ulaştırabilir. Mevlânâ söylemiyle, yaşayışıyla gerçek bir özgür ruhtur. «Ey oğul, bağlanma, özgür ol», «yeryüzünde at gibi hür yürü» ve «özgürlüğü kulluğa taş çatlasa da satmam» diyerek hürriyetin değerini vurgular.

Yine «Bakacaksın taklitsiz bakmayı meslek edin.... Düşüneceksen kendi aklınla düşün» demek suretiyle özgür ve özgün düşünmeye yöneltir.

«Yeni istiyorsan, eskiden soyun!» diyen Mevlânâ'nın şu meşhur rubaisi, her alanda değişim ve gelişim arayışlarının yanısıra hukuk alanında da değişim ve reform bağlamında özel bir anlam kazanmaktadır:

*«Her gün bir yerden göçmek ne iyi,
Her gün bir yere konmak ne güzel.
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş.
Dünle beraber gitti cancağızım,
Ne kadar söz varsa düne ait,
Şimdi yeni şeyler söylemek lazımdır.»*

Mesnevîyi Fransızca'ya çeviren Eva de Vitray Meyerovitch ifadesiyle, Mesnevîde ele aldığı temalar ve yaptığı tasvirlerle, Mevlânâ'nın ifade hürriyeti okuyucu üzerinde belli bir hayret uyandırmaktadır.

Mevlânâ, hukuk alanında özgürlüklerden yana ve yasaklara karşı bir zihniyeti temsil etmektedir. Zira, ona göre ; «Yasaklanan şeye gitmeyen, yapmayın denen şeyi yapmayan kimdir ? İnsan yasaklandığı şeye isteklidir.»

«Bir şeyi yapma demek, iyi ve Tanrı'dan çekinir kişileri o şeye yaklaştırmaz ama arzu ve hevesine uyanları, o tarafa sürer götürür.»

Eşitlik ve ayırım yapmama

Mevlânâ hangi dinden, ırktan, renkten olursa olsun, kadın-erkek, zengin-fakir ayırımı yapmadan insana değer vermiş, ona daima saygı duymuştur. O, inancından aldığı ilhamla, herkese ve her varlığa karşı derin bir anlayış, saygı ve müsamaha ile doluydu. Şahsiyetinde, eserlerinde ve tesirindeki evrenselliğin kaynağını, elbette burada aramak gerekir. O, «ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol» diyerek, birlikte yaşamının temel şartı olan insanî ilişkilerde ve toplumsal hayatta güveni yerle bir eden dalkavukluk, ikiyüzlülük, çok maskelilik ve kaypaklık gibi davranışlardan sakındırır.

Fanatizm

“Bir şeye sımsıkı yapışmak, bir şeyde taassup göstermek hamlıktır” diyen Mevlânâ, Mesnevîde sık sık ham insanlardan şikayet eder; “Bu sözü, iyice anlatmak, açmak lazım; fakat eski düşüncelilerden, onların köhne anlayışlarından korkuyorum.”

“Kısa görüşlü köhne anlayışlar, düşünceye yüz türlü kötü hayaller getirirler”

“Ham, olgunun halinden anlamaz, öyle ise söz kısa kesilmelidir vesselam»

Mesnevîdeki hikayelerden birinde, “doğru olmayan bir şey için hayatını verebilecek kadar fanatik olunabileceğini açıklamakta ve şöyle demektedir: “İnsan bazen öyle bir psikolojik hale gelir ki, bakar, fakat görmez; dinler, fakat işitmez.”

O, “kin ve nefret duyguları kalpleri karartır. Barış dalgaları kalplerden kinleri atar; savaş dalgaları ise sevgileri altüst eder” sözleriyle de, bir bakıma kolay ve ilkel olan kin ve intikamı değil, zor ve erdemli olan sulh ve kardeşliği işaret eder.

Hukuk ve hâkim

Mevlânâ rahmet olarak nitelendirdiği hukukun toplum düzenini, uluslararası hukukun da uluslararası güvenlik ve barışı sağlamadaki rolüne dikkat çekmektedir. O'na göre; «Hukuk rahmettir, savaşı engeller, kıyametteki adalet denizinden bir katredir o, katre, küçük ve ayağı kısa olsa bile denizin letâfeti, o damladan belli olur»

Mesnevî'de çok tatlı bir hikaye vardır: Birisi bir ağaca tırmanmış, ağacın meyvelerini silkeliyor ve bahçenin sahibi gelince de ona Tanrının ihsanını neden kıskanıyorsun der. Bunun üzerine bahçe sahibi kendisini ağaçtan aşağı alıp, bir güzel «Tanrı sopasıyla» döver, tâ ki hırsız kanunları çiğnemenin Allah'ın emri olmadığını teslim edinceye kadar.

Mevlânâ görevini bağımsız ve tarafsız şekilde yapan hâkime de özel bir değer verir. «Hakim, Tanrının ölçüsü ve terazisidir...O düşmanlıkları ve uyuşmazlıkları kesen bir makastır. O iki tarafın kavgası ve tartışmalarını bitirir.»

Adalet ve zulüm

Mevlânâ'ya göre adalet eskimeyen ve değişmeyen bir değerdir: «Adalet, o adalet ; bilgi o bilgi fakat; asırlar o asır değil!»

Mevlânâ Mesnevî'de, tüm insanlık için geçerli, hiç eskimeyecek evrensel adalet tanımları yapmakta, adaletsizlik ve zulmün yıkıcı sonuçlarından sakındırmaktadır. Buna göre;

Mevlânâ Mesnevî’de, tüm insanlık için geçerli, hiç eskimeyecek evrensel adalet tanımları yapmakta, adaletsizlik ve zulmün yıkıcı sonuçlarından sakındırmaktadır.

«Adalet demek, her şeyi yerli yerine koymak demektir. Ayakkabı ayağındır. Külâh da başa aittir.», «Adalet atın kapıda durması, sultanın da baş köşede oturmasıdır.»

«Adalet nedir ? Her şeyi yerli yerine, layık olduğu yere koymaktır. Zulüm nedir. Bir şeyi yerli yerine koymamak, layık olmadığı yere koymaktır.»

“Adalet nedir ? Ağaçlara su vermektir. Zulüm nedir ? Dikene su vermektir. Adalet, bir nimeti yerine koymaktır. Her su emen kökü sulamak değildir. Yani hakkı hak sahibine vermektir. Bir şeyi lâayık olmayana vermek ise zulümdür. Zulüm nedir ? Bir şeyi konmaması gereken yere koymak. Bu hâl de belâyâ kaynak olur.”

Mevlânâ, zenginlik, makam ve güç nöbetini devralanları, adaletten ayrılmamaları için şöyle uyarır : «Ey varlığa, ikbâle erişen kişi, aklını başına al da bu gelen kudretin, kuvvetin geçici olduğunu bil. Zenginliğine, bulunduğun mevkiye sevinme. Sen de sıraya bağlısın; sıran gelince gideceksin, yerine başkası gelecek.»

«Tut ki bütün batıyı, bütün doğuyu elde ettin; değil mi ki kalmayacak, geçip gidecek... Sen onu bir şimşek say. Ey gönlü uykuda olan kişi, ebedî olmayan saltanatı rüya bil»

«Kendine yapılmasını istemediğin şeyi kardeşine nasıl yapıyorsun ? Sen bunu bilmiyormusun ki, benim için kuyu kazıyorsun ama, kazdığın kuyuya sonunda sen düşeceksin.»

Adalette bulundun mu gönül huzurunu gör, zulümden sonkra da vicdan azabını.

Mevlânâ, kaba kuvvete ve haksızlıklara karşı çıkar. Adaletten uzaklaşanların, haksızlık ve zulüm yapanların karşılarında er geç adaleti bulacaklarına inanır. Zira O’na göre ; “Bütün bilginler; «Zalimlerin zulmü karanlık bir

kuyudur» demişlerdir.

Daha zalim olanın kuyusu, daha korkunçtur. Adalet daha kötüyeye daha kötü ceza buyurmuştur.

Ey makamıyla zulmeden sen! Bil ki kendin için bir kuyu kazıyorsun.

İpek böceği gibi kendi çevrene koza örme. Kendin için kuyu kazıyorsun, ölç.”

Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktı mı, o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

Ey zulümler eden, nasıl oluyorda gönlün hoş, yaptığını çekmeyeceksin mi sanıyorsun da gafil oluyorsun?

“Zayıfları sen yardımcısız, kimsesiz sanma»

Adalet ve güvenlik

Mevlânâ Büyük Sufi İbrahim Edhem’in Belh sultanlığı sırasındaki hayatından bahsederken, “Muhafızları çatılarda kendisine korumalık yaparken o sultan geceleyin tahtında uyuyordu. Bu sultanın gayesi, muhafızları vasıtasıyla hırsızları, kötü kişileri engellemek değildi. Çünkü o biliyordu ki, adil insan saldırılardan korkmaz ve gönlü rahat, güvende olur. Gerçek muhafız, şahsın adaletidir, yoksa damlarda dolaşan güvenlik görevlileri değil” der.

Suç ve ceza

Mevlânâ yedi asır önceden suç ve cezada oranlılığa dikkat çekmektedir. “Hak yöneticinin gönlüne, adaleti yerine getirmek için şöyle bir şey yap, diye ilhâm ediyor.

Böylece sen de biliyor anlıyorsun ; yoksa adalet sahibi



suça uygun olmayan cezayı nasıl verir ?

Hakim bile suça uygun cezayı seçerken, hakimlerin hakimi olan Allah nasıl hükmeder ?

Adil yargılama ilkesi

Adil yargılama ilkesi ve onun ayrılmaz parçası çekişmeli yargılama hakkı da Mesnevî de yer almaktadır : Ey adalet sahibi, hasmı da hazır olmadıkça kimsenin şikâyetini dinleme. İki hasım da hazır olmazsa hâkim, hak hangisindedir, bilemez. Birisi yalnız gelse de yüzlerce şikâyetinde bulunsa, yüzlerce feryat etse bile sakın ha, sakın... hasmı olmadıkça sözünü kabul etme.

Tanıklık

Mesnevî’de «Şahidin yoksa dava düşer» diyen Mevlânâ hakim tarafından tanık beyanlarının değerlendirilmesine ilişkin günümüzdeki standartlarla uyumlu tespitlerde bulunur :

«Bil ki, şahitlerin dürüstlüğü kanıtlanmalıdır ; bunu kanıtlamanın aracı ise tutarlılıktır.» Sözde de, işte de bir aykırılık olmamalı ki, bu şahitlerin şahitliği kabul edilsin. Sözleri birbirini tutmayan şahitleri kim kabul eder ? Şahidin gerçek şahit olduğu anlaşılınca, onun sözü kabul edilir. Gerçekliği anlaşılmazsa yerinde sayar, durur.»

Yolsuzluk

Mevlânâ, Mesnevî’de günümüzde tüm ülkeler ve demokrasileri etkileyen yolsuzluk virüsü ve ekonominin bulaşıcı hastalığı gayri meşru yolla elde edilen kazançları ifade eden karapara konusuna da işaret eder. Özel çıkar görününce erdem kaybolur: kalpten gelen yüz örtü gözleri kaplar. Yargıç rüşvete meyilli ise, haksız haklıdan nasıl ayırt edebilir.



“Meşru yolla kazanılmış zenginlik ne güzeldir ! Geminin içindeki su geminin felaketidir, ama geminin altındaki su bir destektir.”

Mevlânâ en yaygın yolsuzluk türü olan rüşvet üzerinde değişik vesilelerle durur: “Sen rüşvet almadıkça hakikati

Mesnevî, Mevlânâ'yı ve onun engin düşünce dünyasını tanımak ve ondan kişisel, zihinsel, ruhsal hatta meslekî gelişim için yararlanmak üzere, herkesin başucu kitabı olması gereken eşsiz bir eserdir.

görücsün; tama edince de, kör ve rüşveti verenin kölesi olursun.”

“Ey rüşvet yiyen! Sen fil yavrusu yiyorsun. Fil, senin ağzındaki koku dolayısıyla senden intikam alır.”

Yine Mevlânâ, yaygın bir yolsuzluk çeşidi olan kayırmacılık konusunda da, işlerini halletmek için nüfuzlu kişi arayanları uyarır; “yardımı amcadan, dayıdan değil, Allah’dan iste!

Mesnevî ve hukukçu

Mesnevî, Mevlânâyı ve onun engin düşünce dünyasını tanımak ve ondan kişisel, zihinsel, ruhsal hatta meslekî gelişim için yararlanmak üzere, herkesin başucu kitabı olması gereken eşsiz bir eserdir.

Mevlânâ'nın mesajı evrensel, seslenişi tüm insanlığadır. Günümüzde küresel bir köy haline dönüşen dünyamızda, hem ulusal hem uluslararası düzeydeki sorunlara, uyumsuzluklara adil ve kalıcı norm ve standartlar getirmek zorunluluğuyla karşı karşıya olan hukuk adamlarının da Mevlânâ'dan ilham alacakları çok alan vardır.

Çok büyük bir filozof, düşünür ve hukukçu, aynı güçte Farsça, İngilizce ve Urduca yazabilen bir şair olan Pakistan'ın manevi kurucularından Muhammed İkbal, Mevlânâyı tanımamız için bizi nasıl uyarmakta; “Mevlânânın duygu ve düşüncelerini bilmediğin için elindeki sazın telleri kopuktur, hala kendi benliğinden habersizsin.

Bir süre avukatlık da yapan Mahatma Gandhi'nin ise Mevlânânın şu beytini dilinden düşürmediği söylenir:

“Bu dünyaya, ayırmaya, bölmeye, parçalamaya gelmedik

biz. Biz, kırıkları onarmaya, ayrılanları birleştirmeye, hasılı insanlar arasında köprü olmaya geldik.”

Yazımıza Mahmut Erol Kılıç'ın çarpıcı benzetmesiyle son verelim: “Mevlânâ bir zirvedir. Bu zirvelere çıkabilen bireyler ve toplumlar yükselirler.”

Kaynakça

- A.Kadir, Bugünün Diliyle Mevlânâ, say yayınları, İstanbul 2002.
- Adnan Karaismailoğlu, Mesnevî, Akçağ yayınları, Ankara 2004
- Ahmet GÜZEL, Aşkın Simurgu, Bir Mevlânâ İncelenmesi, Rûmî yayınları, Konya 2007.
- Annemarie Schimmel,(Çev.Senail Özkan), Ben Rüzgarım, Sen Ateş, Mevlânâ Celaledîdîn Rumî, 5. baskı İstanbul 2007.
- Emine Yeniterzi, Kubbe-i Hadra'nın Gölgesinde, Rumî yayınevi, İstanbul, tarihsiz.
- Eva De Vitray-Meyerovitch/ Djamchid Mortazavi, Mathnawi, La quête de l'absolu, édition du Rocher, Paris 2004.
- Hatice Sedef Ergül, Kişisel Gelişimin Rumicesi, Yargı yayınevi, Ankara 2007.
- Nurettin Topçu, Mevlânâ ve tasavvuf, dergah yy.3. baskı, İstanbul 2002.
- Said Türkoğlu, Mevlânâ'dan Özlü Sözler, Işığın Kalbi, Gelenek, İstanbul 2005.
- Şefik Can, Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, Ötüken yayınevi, İstanbul 2003.
- Üstün Dökmen, İletişim Çatışmaları ve Empati, Sistem yayınları 31. baskı, İstanbul 2005.
- Veled İzbulak, (Gözden geçiren Abdulkadir Gölpınarlı) Mesnevî, Konya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2004.
- Yakup Şafak, Mevlânâ Celaledîdîn-i Rûmî, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2007.
- http://akademik.se.mazen.net/author_article_detail.php?id=943



Bir Mevlevî terimi olarak

Niyâz

Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisin" diye niyâz etmişti. (Enbiya Sûresi – 83)

Gölpınarlı Dede **"Mevlevî Âdâb ve Erkânı"** adlı kitabında niyâz'ı: "Yalvarmak anlamına gelen bu söz, tasavvuf yollarında umûmî bir terim olarak şu ifâdeleri taşır:

- 1- Yalvarma, tazarru,
- 2- Mürşide, bir uluya baş kesmek,
- 3- Bir yere giderken baş kesmek, eşiği öpmek,
- 4- Niyâz ederim sözüyle selâm yollamak
- 5- Verilen para, yâhut armağan."

olarak tarif eder.

Eski sözlüklerde tazarrunun karşılığı; bir şeye gizlice yaklaşmak ile kendi kusurlarını bilip kibirden vaz geçip tevâzuyla yalvarmak olarak geçmekte. Yalvarmak anlamındaki Niyâz'ın hangi halet-i ruhiyede ve nasıl yapılması gerektiğini, tazarru kelimesi pek güzel bir

şekilde tanımlıyor. Niyâz kelimesine Mesnev-i Şerif'in muhtelif yerlerinde rastlıyoruz.

Denizin suyu hep ferman altındadır; ya Rabbi su da senindir; ates de!

Sen istersen ateş, lâtif su olur; dilemezsen su bile ateş kesilir.

Bizim su niyazımızı a yine sen ilham etmekte sin.
Zulümden kurtulmamız, senin ihsanıdır.

(Mesnevî 1/1335)

Niyâz'ın ilk anlamı beyitlerde de görüldüğü gibi Allah (c.c.) yalvarmaktır. **Mesnev-i Şerif**'de niyâzın tarif edildiği, nasıl yapılması gerektiğini anlatan bölümlere rastlıyoruz.

"Naz için gül gibi bir yüz gerek. Öyle bir yüzün yoksa kötü huyun etrafında dönüp dolasma, nazlanma!

Çirkin ve sarı bir yüzün nazı da çirkindir. Gözün hem kör, hem de hastalıklı olusu müsküldür.

Niyaz hâli, hem karşındakine hürmeti, hem de tevâzuu ifâde eder. Mevlevîler birbirlerini, hatta yabancıları bile böyle sağ el göğüs üzerinde, baş keserek selâmlarlar.

Yusuf'a karsı nazlanma, güzellik iddia etme! Yakub'casına niyaz etmek ve ah eylemekten baska bir sey yapma!
Dudunun ölümünün mânası niyazdı. Sen de niyaz ve yoksullukta kendini ölü yap!
(Mesnevî 1/1906)

Sultan Veled efendimiz **Maarif**'lerinde "Züht, riyazet, namaz, niyaz, hac, zekât, talep, bir şey ekmektir. Çünkü: "Dünya ahretin tarlasıdır" (55. fasıl) hadisinde niyâz; dünya tarlasında ahiret için yapılacaklar arasında sayıldığını hatırlatır. Gene 43 fasılda "Bir kimse çıkıp da: "Bu sıfatla muttasıl olmak ve bu hale gelmek için ne yapmalıyım?" dese, ona Şu cevabı veririm: "Onun yolu, lâzım gelen eshabın etrafında dolaşmaktır ki o da sıdk, niyaz, kulluk, yahut huşu, hudu ve huzurdur. Kulluk, sıtkı ve niyazı artırarak bunları birbirlerinden çoğaltmış olur. Eğer sen talip isen, bu her ikisini hasıl etmeğe çalış ömrünü bu iki şey için harca! Bu iki şeyle meşgul olmak, sıdk ile yokluğa doğru gitmektir Varlığı eritmektir. Bu hal son haddine vâsıl olduğu zaman akılsızlık hâsıl olur. O halde senin yoklukta ve bensizlikte yolun açılır ve o sırrı mahremi olursun. Havuzun etrafında dolaşır, sonunda havuza düşersin." Niyâzın talip için önemini tekrar ederek, açıklarlar.

Bir çok yerde kullanılan niyâz kelimesi selamlaşmada "aşk u niyâz" terimi ile de karşımıza çıkmakta.

Birisine selâm yollanırken yâhut mektupta selâm yazılırken, "Aşk u niyâz ederiz" denir. Hâl-hatır sorulunca da, "Nasılsınız?" diyene, "Aşk u niyâz ederiz" diye mukabele edilir. Diğer tasavvuf yollarında da vardır; fakat Mevlevîlerde olduğu kadar umumî değildir. Şunu da hatırlatalım ki bir Mevlevî, söz arasında "ederim, yaparım, gelirim, gelmem" gibi birinci şahıs kullanamaz; çünkü bu, bir benlik ifadesidir. Bunun yerine "ederiz, yaparız, geliriz, gelemeyiz gibi cemi' sığası kullanılır.

Mevlevîlerde niyaz hâli, yüksek seviyede bir hürmet alâmeti anlamını taşır. Niyaz vaziyeti, sağ kol, sol kol üstünde olmak kaydı ile her iki kolu göğüs üzerinde çaprazlama birleştirerek, sağ ayağın başparmağının ucuyla sol ayağın başparmağına basılarak ve hafifçe eğilerek yapılan bir saygı duruşudur. Baş kesme de, niyaz hâline gelerek bel hafifçe bükülerek, baş öne eğilerek, sağ el, kalp üzerinde yapılan bir nevi "reverans" ve saygı durumudur.

Niyaz hâli, hem karşındakine hürmeti, hem de tevâzuu ifâde eder. Mevlevîler birbirlerini, hatta yabancıları bile böyle sağ el göğüs üzerinde, baş keserek selâmlarlar.

Hz. Muhammed (s.a.v.) hediyeleşmeyi tavsiye etmiş, hediyeleşmenin, gönülleri birbirine ısındırıp yaklaştıracaklarını ifâde buyurmuşlardır. Huneyn Vak'ası'nda, vâdîde yayılan ve Ebû Süfyân'ın "Ne güzel develer!" diyerek beğendiğini izhar ettiği 100 kadar iyi cins deveyi, gönlünü İslam'a ısındırmak için, Peygamber Efendimiz, "Senin olsun" deyip Ebû Süfyân'a hediye edivermişti.

Mevlevîlerde hediyeye "nezr" veya "niyâz" denir. Nezr, adak demektir. Mevlevîlikte adanan şeye, verilen armağana "nezr" denilir. Mevlevîler, birbirlerine hediye verirken genellikle verdikleri hediye "nezr-i Mevlânâ" (Mevlânâ'nın hediyesi) diyerek takdîm ederler; Mevlânâ'nın hediyesi de rededilmeyip alınır. Niyâza "berk-i sebz" (yeşil yaprak) derlerdi.

Tekke ziyaretine giden kudreti yoksa bir yeşil yaprak götürmeli demek isterlerdi.

Veled Çelebi İzbudak - Mesnevi-i Şerif - Semazen.net
Abdûlbaki Gölpınarlı - Mevlevî Âdâb ve Erkânı
Hüseyin Top - Mevlevî usûl ve âdâbı - İstanbul 2007 sh.157,155
<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=tazarru&t=@>

بشوین فی چون شکایت میکند از جسد اینها حکایت میکند
 گزینستان امرا بریدند از خشمم مردمان ایستاده
 بنده غلام شد و شود از حق تا کجایم مسیح و در اشتیاق
 هر کسی که داد از اصل خویش باز بود و ز کجاست وصل خویش
 من بر معصیتی ناسمدم بخت به جانم خوش و غم شد
 هر کسی که نظر نمودند باری از دهن من بخت اسپه دارم
 سر من از دهن من دور نیست یک چشم کوش را آن تو نیست
 تن جان جانان من مستور نیست یک کس را دیده جان من نیست
 پشت این یکتای نیست با هر کس این آتش را نیست با
 آتش عشقت کاند فی شاه به شش عشقت کاند فی شاه
 فی رحمت هر که از بار سجده برده ایست برده ای ماهریه
 بجز فی رحمت و تراقی کردیم به فی امپاد مشتاقی کردیم
 فی رحمت را بر پهن میکند قصه های عشق به من میکند
 مردم بر چشمت ازین تو نیست مرزبان مشتری هر کوش نیست
 و چشم را از صفا بکاوت در صفا اسوار اعراسه
 روزگار رفت که باک نیست تو جان ای نگار چون تو باک نیست
 هر که مرا ناسی آتش بر سر شد هر که فی اوز نیست و ازین بر شد
 در نیاید حال نیست مسیح غلام پس من کو تا بداید السلام





Tâhirü'l-Mevlevî'den Mesnevî Derstleri

*Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Bâ kerîman kârhâ düşvâr nîst.*

BİR PADİŞAHIN BİR CÂRİYEYE (kadın hizmetçi) ÂŞIK OLUP ONU SATIN ALMASI VE CÂRİYENİN (kadın hizmetçi) HASTALANMASI, PÂDİŞAHIN DA ONU TEDÂVİ ETTİRMEK İÇİN TEDBİRDE BULUNMASI HİKÂYESİ.

36

«Ey dostlar; şu hikâyeyi dinleyin ki hakîkatde bizim hâlimizin aynıdır.»

37

«Bundan evvel bir pâdişâh vardı ki hem dünyâ mülkü, hem din mülkü onundu.»

38

«Tesâdüfen pâdişâh bir gün avlanmak için maiyetiyle (Yüksek rütbeli bir kimsenin emri altında bulunun he'yet) ata bindi.»

39

«Pâdişâh, yolda bir câriye gördü ve canı o câriyenin kulu, kölesi oldu.»

40

«Can kuşu, beden kafesinde çırpınca mal verdi ve o câriyeyi satın aldı.»

41

«Câriyeyi aldı ve ondan saâdet duydu. Fakat kazâra câriye hastalandı.»

42

«Birinin merkebi vardı, palanı (eğer,semer) yokdu. Palanı buldu; lâkin merkebi kurt paraladı.»**

43

«Diğerinin kâsesi vardı, su bulamıyordu. Suyu bulunca da kâse kırıldı.»

Palan bulunca merkebini kurt paralıyan, su bulunca kâsesi kırılan kimseler gibi, pâdişâh da câriyeyi aldı ammâ hastalanması dolayısıyla zevki sürekli olmadı.

44

«Pâdişâh; sağdan soldan, yânî her taraftan hekim topladı. Onlar: ikimizin hâyatı da sizin elinizde ve hazâkatinize (meharet) bağlıdır dedi.»

Ve ilâve etti:

45

«Benim canımın tedâvisi kolaydır –yânî, o , iyileşirse ben de iyi olacağım.– Çünkü rûhumun rûhu odur. Ben; derdliyim, hastayım, dermânım da odur.»

46

«Her kim rûhumu —yâhud Mercan ismindeki câriyemi— tedâvi ve iyi edecek olursa, inci ve mercan hazînemi alıb götürecektir.»

47

«Hekimlerin hepsi dediler ki: hastayı tedâvi için canla, başla çalışalım. Anlayışımızı bir yere toplayalım, yâni konsültasyon edelim, sonra müşterek bir tedâvîye başlayalım.»

48

«Bizim her birimiz, hasta tedâvisinde âlemin Îsâ'sı gibiyiz. Elimizde her derdin merhemi ve devâsı vardır.»

49

«Hekimler, kibr ve azametlerinden, Allah istese —yânî inşaallah— demediler. Cenâb-ı Hak da onlara insanlığın âciz olduğunu gösterdi.»





Câriyenin hastalanması üzerine pâdişâh, her taraftan hekim getirtmiş, onlara nakid ve mücevher vâdinde bulunmuş; onlar da san'atlarına güvenmişler, her derdin devâsı bizim elimizdedir demişler. Allah muvaffak ederse demiye lüzûm görmemişler.

Hazret-i Mevlânâ her işin Allâh'ın irâdesiyle husûle geleceğini bilerek dâimâ (inşâallah), yânî Allah isterse demenin lâzım olduğunu beyân için diyor ki:

50

«İstisnâ (kaide dışı bırakmak, müstesna kılmak) , yânî inşâallah demeyi terketmekden murâdım kalbe âriz olan kasvet ve gafletdir. Yoksa kalben gaflet hâlinde, lisânen inşâallah demekden ibâret olan hâlet-i ârizayı kasdetmiyorum.»

51

«İstisnâyı (inşâallahı) lisânen söylemiyen niceleri de vardır ki, onların canı, istinânın rûhu —yânî, hakîkatıyla— müttehidir. (birleşmiş)»

Hazret-i Mevlânâ bu beyit ile Risâletpenâh Efendimiz'e ve O'nun vâris-i kâmilî bulunan ehlullah hazarâtına işaret etmiştir.

Yahûdilerin öğretmesi üzerine Kureyş müşrikleri Aleyhissalât Efendimiz'e rûhun hakîkatini, bir de Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarını sormuşlardı.

Rasûlullah Hazretleri: yarın gelin de haber vereyim dedi, lisânen inşâallah demedi.

Hazret-i Peygamberin inşâallah demeksizin yarın gelin de haber vereyim buyurması, şübhe yok ki ilâhî irâdeden gaflet, yâhud Allâh'a karşı nefesine, kudret isnadı değildi. Belki buna dâir vahy-i Rabbânînin geleceğine itmi'nân-ı kalb neticesi idî. Hazret-i Mevlânâ'nın tâbîri veçhile onun canı, istinânın rûhiyle çift ve müttehid idi. Fakat (Tevhîd-i ef'âl) mertebesine varmamış olan bir kısım ümmetin ilâhî irâdeden gâfil olmamaları, teşebbüslerinde hatırlamaları için inşâallah demeleri lüzûmunu fi'len bildirmek, Allâh'ın irâdesi olmayınca hiç bir şeyin yapılamayacağını göstermek üzere vahiy birkaç gün gecikdi. Rasûl-i Ekrem Efendimiz sıkıldı. Sonra verilecek cevab, vahyen bildirildiği gibi sâhib-i şerîate ve dolayısıyla efrâd-ı ümmete hitâben.

Yânî: «Hiç bir şey hakkında: Ben bunu herhalde yarın yapıcıyım, deme. Meğer ki (sözünü) Allah'ın dilemesi (ne bağlamış olası50.)» (Sûre-i Kehf:23-24) tâlîm-i Rabbânisi vârid oldu.

Va'di ve teahhüdü hâvî sözlerde inşâallah demenin lâzım olduğu bildirildikten sonra, hikâyenin nakline dönülüb deniliyor ki:

52

«Hekimler, ilâçdan ve tedâvîden ne verdilerse ve ne yaptılarsa hastalık arttı, matlûb (istenilen) olan şifâ hâsıl (meydana çıkma) olmadı.»

53

«O câriye hastalıktan kıl gibi zayıfladı. Pâdişâhın gözleri de ağlamakdan ırmak hâlini aldı.»

54

«Sirkegebîn şurubu, kazây-ı ilâhî ile safrayı artırdı. Bâdemyağı da kabız verdi.»

Halbuki bunlardan birincisi safrayı, ikinci de kabız tedâvi için kullanılırdı. Sirkengebin: Sirke ile bal ve çörek otundan ibâret bir şurub imiş.**

55

«Kara halile' den sürgün kesildi, kabız hâsıl (meydana çıkma) oldu. Su bile harâreti kesecek yerde, neft yağı gibi ateşi artırdı.»

Hikayenin buraya kadar olan kısmında birkaç şahsiyet peydâ (mevcud) oldu ki, biri pâdişâh, diğeri câriye, öbürleri de iddialı hekimlerdi.

Pâdişâh ve câriyeden maksadın: rûh ve nefis olduğu söylenilmişti.

Hekimlerden murad da: tabîb-i mânevi olmaları olmaları lâzım gelen şeyhlerin, mukallidi (taklid) olanlardır.

Ehlinin (dost,usta) mâlûmudur ki insan denilen mahlûk; rûh ile nefisden mürekkebirdir. (terkib) Rûhun yükselmesi için nefsin temizlenmesi şarttır. Hikâyemizde rûhu temsîl eyliyen pâdişâh, nefsi temsîl eyliyen câriyenin hasta bulunduğunu görünce hekimlere, yânî tabîb-i ahlâkî olacak şeyhlere mürâcaat ediyor. Mürâcaat etdikleri; şeyh değil, şeyh mukallidi (taklid) olduklarından kendilerinde hekimlik nâmına nabızgırlıktan (her mizac ve tabiata göre davranıp muamele etmesini bilen) başka bir şey yok. Öyle iken insâf gösterib de ehline mürâcaatı tavsiye etmiyorlar. Şöyle yaparız, böyle ederiz diye atıp tutuyorlar.

Dünyâda en büyük musibet, câhilin ilim dâvasında bulunması, o dâvanın da câhillerce doğru zannolanmasıdır. İnsan bilmediğini açıkça îtirâf edecek olursa, hem vebâl altına girmekten kurtulur, hem de hulûs-u (her hayırlı iş ve ameli Allah rızasını niyet ederek yapmak) niyeti dolayısıyla Allâh'ın ilhâm ve tâlîmine (öğretmek) mazhar olur.





«Kendilerine eşyâ ilimleri sorulan meleklerin, bilmiyoruz dedikleri gibi, sen de bilmediğini itirâf et ki (Vemâ allemtenâ) destgîrin (arkadaşın) olsun. Allah; o isimleri Âdem aleyhisselâm vâsıtasıyla meleklerle talîm eylediği gibi, sana da bilmediklerini öğretsin.»

Tâbî'inden ve ulemâdan (Şa'bî) ye bir mes'ele sormuşlar. «Bilmiyorum.» demiş. «Sen ulemâdan iken bilmiyorum demeye utanmıyor musun?» demişler. «Melekler, Allâh'ın yakîni (kesin bilen) iken (lâ ilme lenâ) demeye utandılar mı?» demiş.

Kezâ İmâm-ı Ebû Yûsûf'e -ki Hârûn Reşîd'in baş kadısı, bizim tâbîrimizce şeyh-ül-islâmı idi- Halîfe, bir şey sormuş. O da: «Bilmiyorum» cevâbını vermiş. Başmâbeynci lâkırdıya karışmış: «Emîr-ül-mü'minîn, sana bu kadar para verdiği halde suâlne bilmiyorum cevâbını veriyorsun. Bu, yakışır mı?» deyince, Ebû Yûsûf: «Emîr'ül-mü'minîn bana verdiği para, bildiklerime göredir. Bilmediklerime göre verecek olsa hazînesi kâfî gelmez» demiş.

Bizim en büyük kusûrumuz (bilmiyorum) demek fedâkârlığını göstermeyişimizdir. Bunu yapacak kadar insâfımız, yâhud yeni tâbîr ile cesâret-i medeniyyemiz bulunsaydı, memleketi şimdikinden pek başka bir halde görürdük. Çünkü en ehemmiyetsizlerinden en mühimlerine varıncıya kadar bütün vazifeler, bilmiyorum diyeceklere değil; biliyorum diyenlere ve hakîkaten bilenlere, sözünün eri ve işinin ehli olanlara verildi

Evet; hikâyemizdeki hekimler de câriyenin hastalığını teşhîs edemedik, tedâvisinden âciz kaldık, başka ve hâzık birini bulun, diyecek kadar hakşinaslık gösterebilselerdi, hem hasta fazla zahmet çekmez, hem de beklenen afiyetin vürûdu (geliş) gecikmezdi.

CÂRİYENİN TEDÂVİSİNDE HEKİMLERİN ÂCİZ KALDIKLARININ PÂDİŞÂHA ZÂHİR (aşıkâr olan) OLMASI, DERGÂH-I İLÂHÎYE TEVECCÜH (Bir şeye doğru yönelme, hoşlanma) EDEREK RÜ'YÂSINDAN GAYBE MENSÛB BİR MÜJDECİ GÖRMESİ VE TABÎB-İ İLÂHÎYİ BULUB MURÂDININ HUSÛLE (meydana gelme) GELMESİ.

56

«Pâdişâh, hekimlerin o aczini görünce, yalınayak mescide koşdu.»**

Evet; Pâdişâh, câriyenin tedâvisinden hekimlerin âciz kaldıklarını görünce, nefsin tasfiyesi (temizleme, saflaştırma) için mürâcaat eylediği mukallid (taklid) şeyhlerin terbiye-i nefse ehliyyetleri olmadığını görünce, onlardan ümîdini kesiyor; doğrudan doğruya, dergâh-ı ilâhîye teveccüh (Bir şeye doğru yönelme, hoşlanma) ediyor,

sebeb-i şifâî, müsebbib-ül- (sebeb, vesile) esbâb (sebebler) olan Kaadir-i Mutlak'dan istiyor.

Yânî: «Kullarım (Habîbim) (sevgili) sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. (kesin bilen) Bana düâ edince ben o düâ edenin da'vetine icâbet ederim. O halde onlar da benim da'vetime (itaatle) icâbet ve bana îman (da devam) etsinler. Tâ ki (o sayede) doğru yola ulaşmış olalar,» (Sûre-i Bekara: 186.)

Âyet-i Kerîmesi mûcibince, Cenâb-ı Hak; dilekleri duyan ve istekleri yerine getirendir. Dergâh-ı Ulûhiyyetine arzolunan düâları reddetmez, kula hayırlı olacak sûretde kabûl eyler.. Fakat icâbet ve kabulün bâzı şartları vardır. Ezcümle (mesala, bunun gibi) insan, herkesden ve her şeyden ümîdini kesmeli, maksadının husulünü ancak Vâhid-i Mutlak'ın lutfundan beklemelidir. Nitekim, âyet-i kerîmede:

Yânî: «O, (insanlar) ümidlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekde, rahmetini yaymakda olandır. O, hakıyki yâr, her hamde (şükür) sezâvârdır.» (uygun) buyuruluyor. (Sûre-i Şûra: 28)

İşte Hazret-i Mevlânâ da düânın bu büyük şartını imâ eylemiş olmak için, hekimlerin aczini gören pâdişâhın mescide doğru yalınayak koştuğunu hikâye ediyor.

Pâdişâhın yalınayak gitmesi, yine düâ şartlarından bulunan yalvarışı izhâr (gösterme) içindir.

Mâlûmdur ki bir adamın düâ etmesi, az çok birşey istemesi demektir. İsteyen kimsenin, verecek zâte karşı, derecesine göre yalvarıp yakarması tabîî bir hâldir. Bir maksadın husûlû (meydana gelme) için bir mahlûkun karşısında yalvarmak icâb edince, matlabin (istenen) da, matlûbun (istenilen) da, tâlibin de Hâlık ve Râzıkı bulunan Zât-i Ecell ü Âlânın huzurunda, o isteğin daha da samîmî olması gerekir. Zâten ibâdât dediğimiz hareketler ve onların efdali (daha üstün) dediğimiz namaz nedir?: Mahlûkun, Hâlıkı karşısında eğilmesi, eşref-i azâsı bulunan yüzünü yere sürmesi, Allâh'ın huzurunda yalvarıp yakarması değil midir?

Hazret-i Mûsâ aleyhisselâma vukû bulan tecellîde: «Fahlâ' nâ'leyk» yâni: «Pabuçlarını çıkar» buyurulmuş, kelîm-u-llah Hazretleri, makaamın gerektirdiği edebe dâvet olunmuşdu.

Urafây-ı (irfan) söfiyye; (Fahlâ' nâ'leyk) , den maksad: «Dünyâ ve âhiretin kalbden çıkarılmasıdır.» demişler.





57

«Pâdişâh mescide gidip mihrabda secdeye kapandı. Secde yeri, göz yaşlarından sırsıklam oldu.»

Zamanların ve mekânların mübârek olanları vardır. Meselâ cum'a geceleri, seher vakitleri, Ramazan ve bayramlar, cum'a günü'nün icâbet saati mübârek zamanlar cümlesindendir. Mekke, Medine, Kudüs harem-i şerîfleri, enbiyâ ve evliyâ türbeleri, câmi'ler, mescidler de mübârek mekânlardandır. Hikâyemizdeki pâdişâh, bunları bildiği cihetle düâ için yalınayak mescide koşmuş, mihrabda secdeye kapanmış, gözyaşlarıyla secdegâhı ıslatmıştı.

58

«İstiğrak (ilâhi aşka dalıp çöşme) ve fenâ (yokluk) hâinden -yânî, kendini kaybetme durumundan- şuur âlemine gelince, güzel bir ifâde ile Allâh'ı medh u senâyâ (övme) başladı.»

Hayırlı işlerin hepsinde olduğu gibi düâ ederken de besmele, hamdele, salvele ile başlamak, yine salât ve hamd ile bitirmek, arada Cenâb-ı Hakkın medh u senâsına dâir dili döndüğü kadar söz söylemek lâzımdır. Allah bunları kabûl eder. Onlar arasında edilen duâyâ da icâbet buyurur. Çünkü kulunun isteklerinden bir kısmını kabûl eylediği hâlde, diğer kısmını reddetmeye, kerem-i ilâhi müsâid değildir.

«Allah kendisine hamdedilmesini sever.» Hadîs-i Şerîfi mûcibince, insanların Rasûl-i Ekreme hamd ü senâ etmeleri lâzımdır. Fakat şu kulluk vazifesinin eksik olarak ifası, Şeyh Sadî'nin dediği gibi: «Kimin elinden ve dilinden gelebilir?»

Hazret-i Sâdî, (Gülistan) kitâbının mukaddimesinde der ki: «İnsanın nefes alması, hayâtının uzaması; nefes vermesi de zâtının ferahlanması gibi nîmetleri ihtivâ eder. Demek ki bir nefes alıp vermekde iki nîmet vardır. Her nîmete ise bir şükür vâcibdir.»

Bu netîceye göre insan, hayâtını bir kerre nefes alıp vermesinin şükürüne hasredek olrsa, yine minnetdarlık vazîfesini îfâ edememiş olur. Nefes almanın sonunda edilecek bir şükür de bir kulluk vazîfesinin îfâsı olduğu için, bir nîmetdir. O nîmetin şükürü de vâcibdir; nîmete şükredebilmenin şükürü de lâzımdır. O hâlde Allâh'a karşı nîmetlerinin şüküründen, hamdinden âciz kaldığını îtiraf eylemek, «yâ Rabbî verdiğin nîmetlerin şüküründen âcizim» demek îcâb eder.

Hadîs-i Şerîfde: «Yâ Rabbî; ben sana karşı hamd ü senâyı sayıp dökemem!.. Sen, Zât-i ecell ü â'lâna senâ ettiğin gibisin.» buyurulmuş, Allâh'ın senâsını saymak husûsunda lisân-ı belîğ-i Muhammedî'nin âcîz kaldığı beyân olunmuştur.

59

«Pâdişah diyor ki: Ey en az ihsânı Dünyâ hükümdarlığı olan Vehhâb-ı kerîm, ben ne söyleyim ? Sen bütün kalblerde gizli olanı bilirsin.»

60

«Lâkin sen sırlarını bildiğin insana: gerçi sırrını bilirim ; lâkin sen de o sırrı çabucak izhâr (gösterme) eyle, demişsindir.»

61

«Ey dâimâ hâcetlerimize melce (sığınak) olan Allah; biz, tekrar yolumuzu şaşırdık.»

Pâdişah; düâsına medh u senâ ile başladıktan, makaam-ı senâda Cenâb-ı Hakkın kayıtsız, şartsız vehhâb olduğunu, en büyük birşey zannedilen dünyâ hükümdarlığının, atây-ı îlâhîye nisbetle nâçiz ve değersiz birşey bulunduğunu söylüyor.

Yânî: «Sen sesini yükseltsen (de, yükseltmesen de birdir.) Çünkü O gizliyi de, gizlinin daha gizlisini de bilir.» (Sûre-i Tâhâ: 7) Nazm-ı Celîli muktezâsınca Zât-ı Akdes-i Kibriyânın en gizli sırları dahî bilici olduğunu îtiraf ediyor. Sonra O'na münâcât etmenin yine îlâhî bir emre:

Yânî: «Bana düâ ediniz, icâbet edeyim.» (Sûre-i Mü'mîn: 60) fermânına ittibâ eylemekden ileri geldiğini ifâde ediyor. Cenâb-ı Hakkın, sırların bilicisi olduğunu bilenler, o kerîm-i alîme alenen arz-ı hâcâta lüzûm görmezler.

Yânî: «Hâlimi bilişin, benim isteyişimden ziyâde bana kâfidir', derler:

*Söylemem derdimi hemderdim olan âha bile
Belki ol sînedeki nâle-i cangâha bile!..
Kendi bî şübhe bilir, râz-ı derûnu yoksa;
Ehl-i dil söyleyemez derdini âgâha bile!..*

Fakat daha kâmil olanlar: «Üd' ûnî...» emr'i celîline ittibâ etmiş olmak için o Kerîm-i lâyezâlâ düâ edib dileklerini arz etmekden geri kalmazlar.

İşte pâdişâh da, o emre itâat ve erbâb-ı kemâlin edebine riâyet etmiş olmak emeliyle Hudây-ı müteâlâ düâ ediyor, O zât-i ecell ü akdesin, mahlukların ihtiyâcı için dâimî bir melce olduğunu, kendisinin bir takım şarlatan hekimlere, yâhud mürâyî ve mukallid şeyhlere kapılmak sûretiyle yolunu şaşırmış bulunduğunu söylüyor.





62

«Pâdişâhın samîmî rûhundan cûş (coşma) u hurûş (bağırma) peydâ olunca, Allâh'ın lûtf u atâ (lutûf) deryâsı da çoşdu.»

*Gazabî sâkin olur Rahmân'ın,
Müznibin nâle-i cângâh ıile..*

*Kulzüm-î merhamet û mağfireti,
Cûş eder bir kulunun âhı ile!*

63

«Pâdişâh ağlayıp dururken kendisini uyku istîlâ etdi. Rûyâsında bir pîrin zuhûr (ortaya çıkma) eylediğini gördü.»

64**

«O pîr diyordu ki: ey şâh; sana müjde. Hâcetlerin revâ (uygun,layık) görüldü – yâni, murâdın olacaktır. – Yarın nezdine (yan) bir garîb gelirse bilesin ki o, bizdendir, bizim tarafımızdan gönderilmiştir.»

65

«Gelince onu bil ki hâzık (işini iyi bilen,uzman) bir hekim ve sâdık bir emîndir – yâni öbür şarlatan doktorlar gibi yalancı doktor ve hiylekâr değildir. –Hakîkî bir tabîbde bulunması lâzımgelen hazâkat, (ustalık) emânet ve sadâkat sıfatlarını hâizdir.»

66

«Onun vereceği ilaçda sihr-i mutlak tesîrini, mizâcında ise Hakkın; kudretini müşâhede eyle.»

Malûmdur ki rûyâ, herkese vaki olur. Vukûu umûmî olmakla beraber, hükmü muhtelif, âdeta husûsîdir. Rüyaların bâzıları mânâsız şeylerdir. (İmâm-ı Buhârî) rahimehullah (Ebû Saîd-ül Hudrî) radiyallâhü anhden, şu Hadis-i şerifi tahrîc eylemiştir: “Biriniz, hoşuna giden bir rüya görürse, o; Allah'tandır. Ondan dolayı Allah'a hamdeylesin ve rûyâsını söylesin. Hoşuna gitmiyen bir şey görürse o, şeytandandır. Şeytan ile şerrinden Allah'a sığınsın; yâni: «Eûz'ü billahi mineşşeytânirracîm...» desin. Gördüğünden de bir kimseye bahsetmesin. Onun kendisine zararı olmaz.” meâlinedir.

Rüyanın bir kısmı da hayâller ve ihtiyaçlar neticesidir. Züğürt bir adamın hazineler görmesi, tuzlu yemekler yemiş bir kimsenin rüyasında su başlarında bulunması gibi.

(Rü'yây-ı sâliha) denilen bir kısmı da vardır ki Hazret-i Peygamber, bunlar için (Mübeşşirat) yâni; «Müjdeciler» tâbir etmiş ve; mübeşşirat nedir? suâline: "Salih bir adamın gördüğü, rüyalardır" cevâbını vermiştir.

Seyyid Şerîf-i Cürcânî «Ta'rîfât»ında ve (Nebi) lâfzının izahında "Nebi, kendisine melek vâsıtasıyla vahy gönderilen, yâhud kalbine ilham vaki olan, yâhud rü'yây-ı sâliha ile tenbîh edilen zâtdır." diyor.

Evet. Enbiyây-ı izâm, aleyhim-üs-selâmdan bâzılarının vahy telâkkisi rûyâ vâsıtasıyla olurdu. Efdal-ül-enbiyâ Efendimizin nübüvveti de rü'yây-ı sahîha ile başlamış ve uykudaki ilhamları altı ay sürmüştü. Bundan dolayı "Rü'yây-ı sahîha, nübüvvetin 46 cüz'ünden bir cüz'üdür." buyurulmuş; bu Hadîs-i Şerif, "23 senelik nübüvvet müddeti içinde sâdık rüyalarla geçen altı ay, o müddetin 46 cüz'ünden biridir." diye muhaddisler tarafından îzâh olunmuştur,

Hazret-i Âişe (radiyallâhü anhâ) dan mervî olan ve "Rasûl-i Ekrem sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimize vahyin başlangıcı, rü'yây-ı sâliha ile olmuştu. Nebiyy-i âzamın gördüğü her rûyâ, sabah aydınlığı gibi parlak bir sûretde zuhur ederdi." mealinde bulunan Hadîs, Sahîh-i Buhârî'de mezkûrdur. Cibrîlin nüzulünden sonra Rasûlüllâhın rüyaları ya aynen, yâhud tevîlen zuhura gelir ya çarçabuk vuku bulur, yâhud bir müddet gecikirdi. Nitekim Uhud muharebesine giderken, üstüne zırh giydiğini, kılıcında gedik husule, geldiğini, bir takım sığırların kesildiğini görmüş; zırhı Medine ile, gediği ehl-i beytinden birinin şehâdetiyle, kesim hâdisesini de ashabından bâzılarının şehid olmasıyla tabir ve te'vil buyurmuşlardı ki, ertesi gün amcası Hazret-i Hamza ile ashâbdan 69 zât şehîd düşmüş; İslâm mücâhidleri, zırh mesabesinde olan Medine'ye dönmüşlerdi.

Hudeybiye musâlehasından evvel de rüyasında ashâb ile Mekke'ye gidildiğini, orada kiminin başını tıraş ettirdiğini, kiminin saclarını kestirdiğini görmüş; bu rüyanın hükmü de aynen, fakat bir sene sonra vukua gelmişti.

Hazret-i Peygamber sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, kendi gördüğü rüyaları haber verdiği gibi, ashâbın rüyalarını da dinler ve onları da tâbîr ve hüsnü te'vîl buyururdu. Sahabeden çoğu, husûsiyle Siddik-i Ekber, ilm-i ta'bîre âşînâ idi. Bir defa Hazret-i Âişe, üç dâne (Ay) in hücresine gurûb etdiğini, rüyasında görüb babasına





söylemiş; o vakit bir şey söylemiyen Hazret-i Ebûbekir, Peygamberimizin mukaddes cesedinin hücre-i Âişe'ye defninden sonra kızına: işte o, gördüğün (Ay) lardan biri demişti. Sonra oraya kendisi ve Hazret-i Ömer'de defnedildiği cihetle Hazret-i Sıddık'ın ta'biri doğru çıkmıştı.

Gelelim sihre: Malûm ya sihir; nüfûs ve eşya üzerinde tasarruf suretiyle hârik-ulâde bâzı hâller göstermekdir. İbni Haldun'a göre: rabt-ı kalb ve sarf-ı himmetle yapılır. Sihrin vukuu Kur'an'la sabit olduğu gibi, tevâtüren de malûmdur. Hind'deki mecûsî fakirlerinin gösterdikleri garibeler, işitilib duruyor.

Sihrin kerâmetden farkı: sahibinin müslüman olub olmaması, bir de sihrin mucize ve keramet karşısında bozulmasıdır. Nitekim Fir'avn'ın topladığı sihirbazların gösterdikleri ipten ve deynekden yılanları, Hazret-i Musa'nın asây-ı mucizesi yutmuş, mahvetmişti.

Mucize ile kerametın farkı ise: birinin nebiden, birinin veliden zuhur etmesidir.

Bâzan fevk-al-âde müessir söze de sihir tâbir olunur.

«İnne minelbeyâni lesihran»

Hadis-i Şerifinde olduğu gibi ki: "Sihir kadar te'sîr yapan ifâdeler vardır" demektir. Yine de tesir itibariyle edebiyatda (Sihri helâl) unvanı verilmiş bir san'at-ı bedîa vardır ki, söz arasında hem önceki kelimenin sonu, hem sonraki kelimenin başlangıcı bir kelime, yâhud bir cümle îrâd etmektir. Muallim Naci merhumun:

*Gördüm olmuş pür kevâkib âsmân,
Hâlık-ı ecrâmî tebcil eyledim.*

*Doldu gönlüm nûr ile bîhtiyâr,
Sûre-i (Vennecmi) i tertîl eyledim!..*

kıt'asının üçüncü misra'ındaki (Bîhtiyâr) lâfzı gibi.

Geleceği, pâdişâhın rüyasında haber verilen (Hekîm-i gaybî) nin ilacındaki şifâ verici te'sir de fevkalâde olduğu için sihre benzetilmiş; hem bir çok külfetlerle mukayyed ve haram bulunan sihre değil, her türlü kayyiddan âzâde ve mutlak olan bir sihr-i helâle teşbih edilmiştir.

Mesnevî'den hikâyeler

Kör; Sağır; Çıplak

Saba şehri pek büyük bir şehirdi, öylesine büyüktü ki büyüklüğü bir tepsi kadar.

Saba şehri aynı zamanda çok ulu, çok kocaman, çok geniş, çok uzun ve çok azametli bir şehirdi, öylesine kocamandı ki tıpkı bir soğan kadar.

Bu tuhaf şehirde üç tuhaf insan yaşıyordu. Biri kör, biri sağır diğeri de çıplaktı. Kör olan uzakları görür, sağır olan çok iyi işitirdi

Bir gün üçü bir aradayken kör: "Bakın uzaklardan atlılar geliyor, onların hangi kabîleye mensup bulunduklarını ve kaç kişi olduklarını tek tek görüyorum." dedi.

Sağır: "Evet evet ben de seslerini duydum ve ne dediklerini çok açık anlıyorum" dedi.

Çıplak."Eğer buraya gelirlirse bizi

soyarlar diye korkuyorum" dedi.

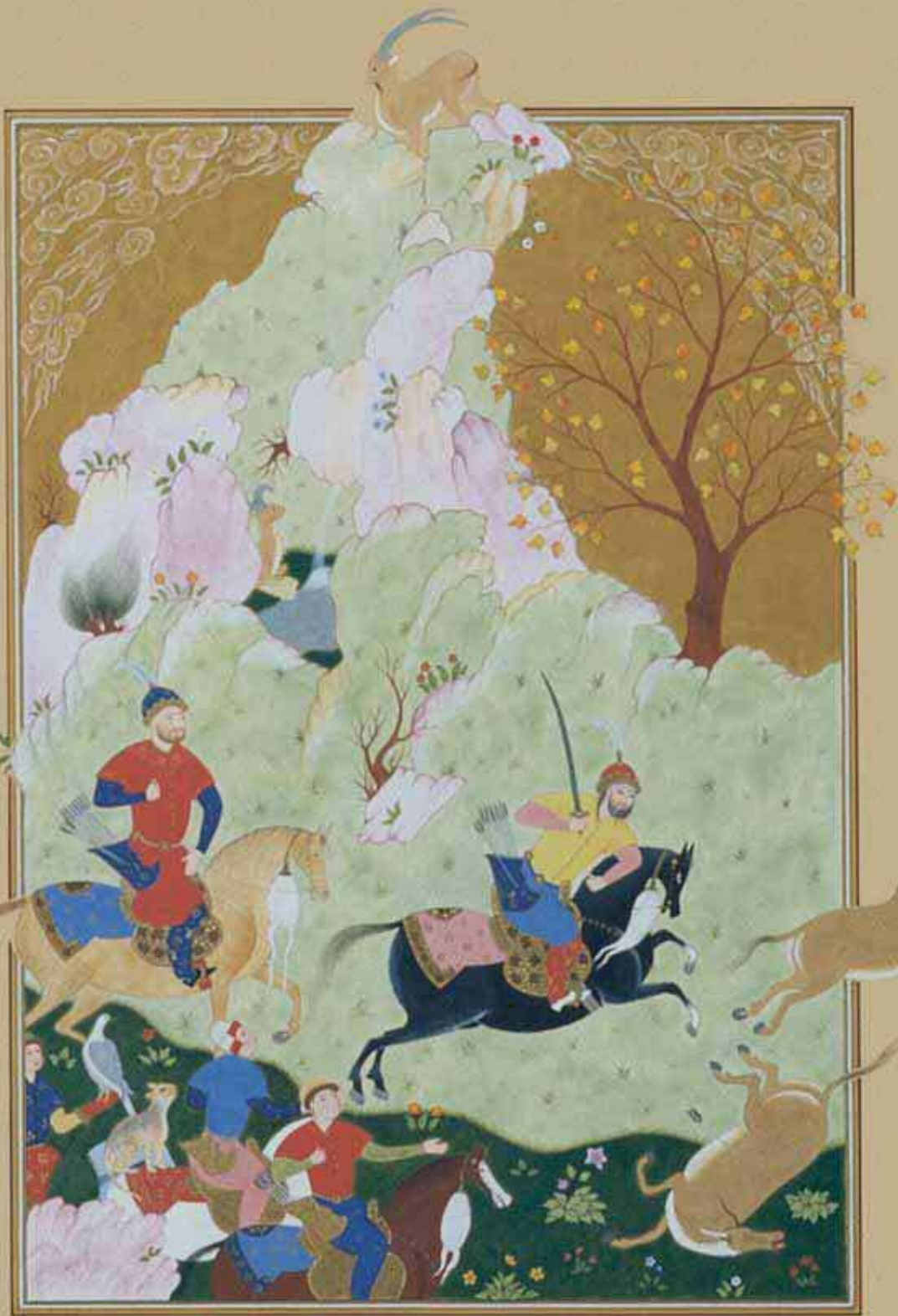
Kör: "Bakın yaklaşıyorlar, haydi onlar gelmeden, bizi yakalayıp bir zarar vermeden kaçalım" dedi.

Sağır: "Davranın dostlar, gürültü gittikçe yaklaşıyor, onlar gelmeden kaçalım" dedi.

Böylece şehri bırakıp kaçtılar, koşa koşa bir köye vardılar. O köyde çok semiz bir kuş buldular. Kuş o kadar besiliydi ki, vücudunda zerre kadar et yoktu. Kemikleri bile incelmış ipliğe dönmüştü.

Üç arkadaş o kuşu yediler, karnı doymuş filler gibi şiştiler. O kadar doyup şiştiler ki, âdetâ âleme sığmaz oldular. Böylesine şişmiş olmalarına rağmen bir kapının çatlağından geçerek bir evden içeri girdiler.

(Mesnevî, C. III, beyit: 2600 vd)



Açıklama

» Prof. Dr. Mehmet Demirci

Bu hikâyeye bir mizah örneği, sembolik anlatım veya “şathiye” tarzı ifâde nazarıyla bakılabilir.

Mesnevî şâirlerine göre buradaki Sebe (Saba) şehri, insan bedeninin sembolüdür. Şehir ahâlisinden maksat, insandaki rûhânî ve cismânî kuvvetlerdir. İnsanı şehre benzetmek bizim kültürümüzde yaygın bir metaforudur. Hacı Bayram’ın meşhur şiiri “Çalabım bir şâr yaratmış iki cihan arasında” diye başlar. Buradaki “şâr” yâni şehirle kasdedilen insan gönlüdür. Gönlü de insanı remzeder.

Muhyiddin İbn Arabî’nin Tedbîrât-ı İlâhiyye adlı eserinin ismi de bu manâyı çağırıştır. Kitabın tam adının Türkçesi şöyledir: “İnsan memleketinin islahı hakkında ilâhî tedbirler.” Burada insanın manevî eğitimiyle ülke yönetimi arasında bir paralellik kurulur. (Bk. İbn-i Arabî- Ahmet Avni Konuk, **Tedbîrât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi**, hazırlayan: Mustafa Tahralı, İz yayıncılık, İstanbul, 2001)

Komik bir şekilde anlatılan üç kişinin neleri temsil ettiğini Hz. Mevlânâ olayın devâmında bizzat kendisi şöyle açıklamaktadır: Sağır istektir, dilektir. Hayattan çok şeyler uman, çok şeyler isteyen, bir türlü gözü doymayan insan tipini göstermektedir. O başkalarının ölümünü duyar da, kendi öleceğini hiç aklına getirmez. Uzağı gören kör de hırs duygusunu temsil etmektedir. O halkın ayıbını kıldan kıla görür, hattâ mahalle mahalle dolaşır, onları söyler.

Çıplak, eteğini kesecekler diye korkar durur. Çıplağın eteği olur mu, olmaz. Çıplakla kasdedilen, dünyâya tapan müflistir. Soyulacağını düşünerek korkular içinde yaşar. Halbuki o dünyâya çıplak geldi, çıplak gidecektir. Öyle iken hırsız korkusu ile yüreği kan ağlar.

Hırs, açgözlülük, tamahkârlık, bitmez tükenmez arzu ve istekler, dünya ve makam sevgisi, insan için ayak bağıdır; onun mânevî gelişmesini engeller. Aşırı dünya ve madde ilgisi bütün ilahî dinlerde yerilmiştir. Kalbini bunlara bağlayan kişi, mânevî değerleri, Allah’ı, âhireti, öleceğini unuttur. Böyle davranmaya yol açan sebeplerden biri de cehaletti, bilgisizlikti.

Peygamberimizin ümmetinin hırs ve uzun emele dalmasından ve nefislerinin hevâsına uymalarından korktuğu rivâyet olunmaktadır. Uzun emel âhireti unutturur, nefsin isteklerine uymak ise kişiyi doğru yoldan saptırır. Dünya sevgisini gönülden çıkarıp atmak cidden zordur. Bu zorluğu başarmak âhiret gününe inanmakla ve ölümü düşünmekle mümkündür.

Hadiste mal ve şöret hırsının kişiye verdiği zararın, bir koyun sürüsünün içine giren iki aç kurdun verdiği zarardan daha fazla olacağı belirtilir. Aşırı hırs ve tamahkârlık duygusu herkesin yaradılışında vardır. Yine Peygamberimiz buyurur: “İnsanoğluna bir vâdi dolusu altın verilse ikincisini iste, ikincisi verilse üçüncüsünü ister; onun gözünü ancak toprak doyurur” (Buhari, rikak, 10)

Hırsın vereceği zararlardan Mevlânâ ve benzerlerinin tavsiye ettiği eğitim yoluyla kurtulmak mümkündür. Bu eğitimce amaç hırsın, arzu ve isteklerin tamamen yok edilmesi değil, onların kontrol altına alınması ve iyi yönde kullanılmasıdır. Bir çok defa belirttiğimiz gibi “ölmeden evvel ölmek” veya nefsin öldürülmesinden maksat, fiziki ve maddi ölüm değildir. Burada kasdedilen nefsin aşırı isteklerinin kontrol altına alınmasıdır.

Sağnak yağmurlardan veya ilk baharda karların erimesinden sonra başı boş akıp giden coşkun sular, taşkınlar veya sel baskınlarına sebep olur. Ama o sular bir baraj arkasında biriktirilirse, lâzım olan yerde ölçülü bir biçimde kullanılınca ne kadar faydalı olur.

Tasavvuf eğitiminde insanın doğuştan getirdiği yetenekleri ve potansiyeli yok etmek amaçlanmaz. Asıl maksat onların islahıdır ve iyi yönde kullanılmasını sağlamaktır.

Hz. Ömer Müslüman olmadan önce çok celâlli ve sert mizaçlı biriydi. O kadar ki Hz. Peygamber’i öldürmeyi bile göze almıştı. Müslüman olunca bu özellikleri yok olmadı, ama iyiye yöneldi, faydalı işlerde kullanılır oldu. Ve sonunda Ömer, adaletin, şefkat ve merhametin timsali haline geldi.





Ankaravî Dede'den hadislerle
Tasavvuf ve Mevlevî erkânı

Mesnevî dilî
Farscanın dinî
mesruiyeti

Tercüme: "Arapça'yı ilk olarak daha on yaşında iken Hz. İsmail (a.s.) kullanmaya başladı."

Şerh: Hadisin anlamı: "Arapça'yı ilk olarak on yaşındayken, İsmail Peygamber hazretleri (a.s.) başlattı. Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri İsmail'e (a.s.) ilham edip; ilk olarak bu Arapça'yı o konuştu." Ayrıca Efendimiz (a.s.): [Bu Arap lisanı İsmail'e (a.s.) ilhâm olundu]¹ buyurmuştur. Ancak İsmail'in (a.s.) konuştuğu dil günlerin geçmesiyle ortadan kalktı. Daha sonra Peygamber Hazretleri zuhur edince Cebrail Hazretleri gelip, o dili ona ezberletti. Bir başka rivayette ise Efendimiz, [İsmail'in kullandığı dil ortadan kalkmıştı. Daha sonra Cebrail bana bu dili getirdi ve onu bana ezberlettii]² buyurmuştur.

Arapça, ilk olarak yukarıda zikrettiğimiz, ikinci olarak da Hazret-i Kur'an'ın bu dilde indirilmiş olması hasebiyle, diğer dillerden daha üstün kılındı. Bunun yanı sıra Farsça da üstün bir dil oldu ve Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) şüpheli de olsa, bazı zamanlarda Farsça konuşmasından dolayı şeref kazandı. Ve bu iki dil yani Arapça ve Farsça cennet ehlinin dili oldu. Ve Farsça'nın cennet ehlinin dili olduğuna dair bir çok delilden birisi Farsça ile namaz kılmanın bizim İmamımıza göre caiz olmasıdır.

Bu konuda Muhîtu'l-burhânî adlı eser şu bilgilere yer vermektedir: Bir kimse namazda Farsça kıraat ederse, ister Arapça'yı güzel kullansın, ister kullanmasın Farsça kıraati caizdir. Ancak o kimse Arapça'yı güzel bir şekilde telaffuz ediyorsa, namazında Farsça kıraat etmesi mekruhtur. Bu, Ebû Hanife' nin görüşüdür. Ebû Yusuf ve Muhammed' e göre ise, şayet o kimse Arapça'yı güzel telaffuz ediyorsa, namazda Farsça kıraat ermesi caiz değil, güzel telaffuz edemiyorsa caizdir. Ebû Hanife'ye göre kıraatta dikkate alınan anlam, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise, şayet kişinin gücünün yetmesi kaydıyla hem lafız hem anlamdır.

Şeyhülislâm Kitabu's-salatın şerhinde ve Şemsüleimme Serahsî Cevâzü's-salât bölümlerinde belirtirler ki, Şafî bu hususa [Biz onu Arapça bir Kur'an kıldık."³ ayetini delil getirerek, Allah Teâlâ Kur'an'ın Arapça olduğunu haber verdiğini belirtmiştir. Ebû Yusuf ve Muhammed derler ki, Kur'an mu'cizin ismidir, icaz ise lafız ve anlamdadır. Şayet bir kimse namazda hem lafız hem de mana açısından kıraata güç yetiyorsa, namaz farzını ancak bu ikisini yerine getirerek eda eder. Ancak telaffuzda güçlük çekiyorsa rüku ve secdede, güçlük çekmesinden ötürü ima ile namaz kılmanın durumunda olduğu gibi, kıraatinde gücünün yettiği ile yetinebilir. Ebû Hanife ise şu rivâyeti delil olarak serdedir:

Farslılar, Selmân-ı Farisi'den Fatiha suresini farsça olarak kendilerine yazmasına dair bir mektup gönderdiler. Selman-ı Farisi yazıp gönderdi. Böylece Farslılar namazlarında Arapça'yı telaffuz etmeye dilleri dönünceye değin Farsça olarak Fatiha suresini okudular. Ebû Hanife'nin görüşünün ayetten delili ise, "O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır." Şüphesiz öncekilerin kitaplarında olan lafız değil anlam açısındanadır.

Büyük imam Şemsüleimme Hulvânî der ki: Ebû Hanife'nin Kur'anın Farsça okunmasını caiz görmesi, kısa kısa bir ayetin tercümesinin okunması halinde söz konusudur, zira Ebû Hanife'ye göre namaz en kısa ayetlerin okunmasıyla da caiz olur. Sonra Ebû Said el-Berda'i belirtti ki, Ebû Hanife başka lisanlarla yapılan kıraati değil sadece Farsça kıraati, Farsça'nın Arapça'ya yakın bir dil olması hasebiyle caiz görmüştür, Nitekim bu hususta da "Arapça ve Farsça cennet lisanıdır" şeklinde bir hadis vardır.

Bu hususta bir itiraz olarak Şiratül-islam müellifinin, diller içinde en seçkinlik kazananı cennet ehlinin kelâmı olması sebebiyle Arapça'dır. Bundan ötürü diğer anlaşılma yabancı dillerden ve Farsça'dan kaçınmalıdır. Zira Farsça Cehennem ehlinin lisanıdır,



şeklindeki itirazı sorulursa şu cevabı veririz: Buradaki sakındırmadan kasıt, Farsça'nın öğrenimini ve öğretimini, zorunlu ve hikmete binaen olmaksızın, sırf zariflik olsun diye talep etmektir. Öyleyse Farsça öğreniminden maksat şudur: Bir kimse ana dili Farsça olmak üzere doğsa ve ona alışkın olsa veya bir hikmet ve maslahat gereği öğrense, asla günahkâr olmaz ve şeriat açısından da o kimsenin kötülenmesi gerekmez: Nitekim Ebû'l-Leys Bostan adlı eserinde şu değerlendirmede bulunur:

Şayet bir kimse Arapça'nın dışında bîr dil konuşursa, bu câizdir ve o kimse bu dili konuşmakla günah işlememiştir. Şayet Farsça konuşmak kötü bir şey olsaydı, Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) konuşmazdı. Rasûl Hazretlerinin Farsça konuşmaları sahih hadisler ile sabit olmuştur. Nitekim Câbir b. Abdullah hazretleri Hendek savaşı sırasında Allah Rasûlüne bir yiyecek hazırlamıştım, gidip kendisine bunu söyleyince ashâbına şöyle buyurdu:

[Cabir'in evine gidiniz. Sizin için hurma yiyeceği hazırlamış] buyurdu.

Sadaka hurmasını Peygamberimizin önüne getirdikleri sırada İmam Hasan ve İmam Hüseyin onun yanında idiler. Onlardan biri hurmalardan birini alıp, ağzına koydu. Bunun üzerine



Mesnevî'nin Farsça lisanı üzere yazılması, bu lisana bir başka şeref verdiği gibi, şiirin rütbesini en yüksek mertebeye erdirmiştir.

Rasûl-i Ekrem Hazretleri (s.a.v.) mübarek parmaklarını torununun ağzına sokup, [torunlarına hitaben "kîh kîh" dedi. Çünkü sadaka insanların kiridir. Muhammed'e ve onun akrabalarına helal değildir].⁵ Hadisin Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri Ebû Hüreyre rivayetinde ise ifade şu şekildedir; "Kîh kîh, at onu ağzından. Sadaka yiyemeyeceğinin farkında değil misin?"⁶ Sonra hurmayı onun ağzından dışarı çıkardı. lafzı Arapça kâf harfinin kesreli, noktalı ha harfinin de sükûn hareketiyle okunmasıyla söylenen bir sestir ki, bu ses ile küçük çocukları korkuturlar. Bu lafız "bu şey kötü ve çirkindir" anlamını ifade etmek üzere kullanılır. Araplar ona "fâzû" derler. Bir başka rivayete göre karın ağrılarından mustarip olduğunu söyleyince Allah Rasûlü Ebû Hüreyre'ye şöyle hitap etmişti: [Karın ağrından mı şikayet ediyorsun] Bir başka rivayette ise, hastalık açısından ötürü karnın mı ağrıdı," Ben de ona: evet, dedim⁷ şeklinde geçmektedir.

Şir'atü'l-İslâm müellifinin [Farsça cehennem halkının lisanıdır] sözü delilsiz bir iddiadır. Nitekim Hidâye adlı eserin şerhi Nihâye'nin Vitir bahsinde bir mesele münasebetiyle Şir'a müellifi eleştirilmiş ve şöyle denilmiştir "Şir'a kitabı fıkıh kitabı değildir. Eğer onun sözü, zâhirî açıdan yorumlanırsa Arapça'dan başka her bir lisanın reddedilmesi gerekir. Halbuki bu görüşü hiç kimse savunmamıştır."

Arap olmayanlara Arapça öğrenmek nasıl gerekirse, Arap olanlara da Arapça'nın dışındaki dillerden birini öğrenmesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s.), [Ben kırmızı ırka da siyah ırka da peygamber olarak gönderildim]⁸ buyurmuşlardır. Bununla ilgili olarak en-Nihâye'de, "yani, Arap ve Arap olmayana. Çünkü Arap olmayanların derilerinde baskın renk kırmızı ve beyazdır. Arapların deri rengi ise esmerdir, böyle belirtilmiştir"⁹ denilmektedir.

Bahru'l-buhûr Tefsîru'l-mestûr' da [Ben Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim]¹⁰ âyetinin tefsîrinde bu hadis-i

şerife yer verilmiş ve denilmiştir ki: Bu ayet ve hadisin içeriğinden anlaşılan şudur, Hz. Peygamber Araplara gönderildi, Acemler'de olan irade dizginini ve iktidar mülkiyetini Araplara geri verdi. Farsça, Türkçe, Hintçe, Kiptîce, Bulgarca vs. gibi Acem dilleri pek çoktur. Şeriat ehlinin amel kaynağı olan Kur'an'ın mucize oluşu, onun Arapça olarak nazil olmasıdır. Hz. Peygamber kendi zamanında bulunanlara, bulunmayanlara Kur'an'ı ulaştırmaları konusunda emir vermiştir. Nitekim şöyle buyurur "Ben size bir söz aktardığımda burada bulunanlar bulunmayanlara bunu bildirsın," Hadisi Ubâde b. Sâmî rivâyet etmiştir. Öyleyse Arap olmayana Arapça'yı bilmek zorunlu olduğu gibi Arab'ın da hadisi ulaştırmak hatta Kur'an'ı, tebliğ etmek maksadıyla tercüme etmesi için bir Acem dilini bilmesi gerekir. Dolayısıyla Kur'an nurlarının ışığı olan Şeriatın müjdeleri, ufukları aydınlatılsın; Arap ve Acem kendi halleri ölçüsünde okumanın lütfûndan kendilerine düşen nasibi alabilsinler. Mesnevî'nin de Farsça lisanı üzere yazılması, bu lisana bir başka şeref verdiği gibi, şiirin rütbesini en yüksek mertebeye erdirmiştir.

--Hadisi, Şirazî el-Elkâb'da Ali (r.a.)'dan rivâyet eder. Hadis hakkında geniş açıklama için bkz. Münâvî, Feyzü'l-kadîr, II, 161, III, 92; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, VI, 403.

1 Hâkim, el-Müstedrek, II, 374 (İbrahim şeklinde); Beyhakî, Şu'abü'l-imân, II, 233; Meselenin ayrıntılı açıklamaları için bkz. Münâvî, Feyzü'l-kadîr, II, 161.

2 Süyûtî, Câmi'u's-sağîr, I, 45; Münâvî, Feyzü'l-kadîr, II, 506; V, 81.

3 ez-Zuhur 43/3

4 eş-Şu'arâ 26/196.

5 Mâlik, el-Muvatta', II, 1001.

6 Ahmed II, 409; İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, II, 428. VII. 324; Münâvî, Feyzü'l-kadîr, II, 161; İbn Hacer, Fethu'l-bârî, III, 355.

7 İbnü'l-Cevzî, el-'İlelû-mütenâhiye, I, 176, 177.

8 Ahmed, V, 147; Azîmâbâdî, Avnü'l-ma'bûd, VI, 339.

9 İbnü'l-Esîr, en-Nihâye, I, 32; İbnü'l-Cevzî, Garîbü'l-hadîs, I, 241.

10 el-A'râf 7/158.



Bizim konular

» Maarif Erdem

Yaşadığımız coğrafyanın kültürel icâbıdır; üzerimize oluk oluk akan feyizli dualar, yol gösteren ilimler, gözümüzün gönlümüzün aydınlığı resimler, minyatürler, hatlar, şiirler, ruhlara aş olan enfes besteler. Bin yıldır yaşadığımız bu toprakların bereketine bereket katan düşünürler, sanatçılar adeta buğday misali topraktan fışkırırcasına can vermişler Anadolu'ya. Gökten rahmet yağar gibi bardaktan

boşalırcasına akan Alperenler, Muhakkikler, Yakînler, Veliler ve niceleri. Allah'ımıza ne kadar şükretsek yaşadığımız devir ve topraklar için, inanın az mukabilinden olur. Karşılayamayacağını bile bile, hamd olsun Rabbimize.

'Sanatın Konusu' çerçevesini Mevlevilik ışığında değerlendirmeye gayret edeceğiz. Zira yaşadığımız toprakların bereketi ile yetişen yeni

Meşk bizim sanatımızın icrası, devamı, olgunlaşması ve keyfiyeti için olmazsa olmaz bir öğretim sistemidir. Meşk alışarak öğrenme, el alıştırması manasına gelir.

nesil sanatçılarımıza kendi kültürümüzün güzelliklerinden haberdar etmek lüzumlu bir hale gelmiştir. Popüler kültürün etkisinde yozlaşmaya başlayan aziz kültürümüz bir avuç ahdine vefa gösteren sanatkârın usta ellerindedir. Onların çabaları olmasaydı belkide bir zamanlar atalarımızın yaptıkları bu gün bize masal gibi gelecekti. Hâlbuki günümüz de yaşayan sanatçılarımız, ustalarımız buna müsaade etmemektedirler. Niyazi Sayın, Necdet Yaşar gibi abide şahsiyetler musikimizin derinlerindeki eşsiz güzellikleri günümüz sanatkârlarına ne de güzel aktarmışlardır. Bu zevatin gayret ve himmetleri ile günümüzde çok büyük ustalar yaşamaktadır. Bizim sanatımızın inkişafı hoca öğrenci münasebetinin, saygı ve sevgisinin neticesidir.

Dünya sanat tarihine de böylesi bir eğitim sistemi görülmemektedir. Meşk bizim sanatımızın icrası, devamı, olgunlaşması ve keyfiyeti için olmazsa olmaz bir öğretim sistemidir. Meşk alışarak öğrenme, el alıştırması manasına gelir. Belki de Meşk'in en doğru anlatımı; büyük bir aşk ile sanatına bağlanan talebe, hocasından akan bilgi ve feyizdir.

Meşkin neticesinde hocası ile aynileşen talebe artık kendi düzenini kuracak ve hocasından aldığı feyzin bereketi ile bir feyiz ve bilgi kaynağı olmaya doğru gidecektir. Mürit mürşidine nasıl bir samimiyetle bağlanırsa, talebe de hocasına öyle bağlanacaktır. Ancak böyle bir bağlılıkla kişinin hayreti artar. Hayret etmeyen kişi sanatkâr sayılmaz. Eline, ağzına söz geçirebilir. Yetenekli bir icracı yahut ressam olabilir. Ancak sanatkâr olabilmesi için hayretinin artması lazımdır. Zira insandaki tefekkürü tetikleyen ana unsur hayrettir. Tefekkür(düşünme) ise sanatın temel yapılarındandır. Duygusuz, düşüncesiz, estetiksiz sanat olmaz. Bu olgulardan mahrum kişiler taklit erbabı olmuşlardır. Taklitten öteye geçememişlerdir. Hâlbuki meşkte bir halleşme söz konusudur. Hayretin

artması gayreti doğurur. Doğan gayret el melekesinin gelişmesi değildir asla. Hocanın maneviyatından tesirlenen gönlün melekelerine hâkim olmasıdır. Bizim sanatımızda duygudan öte bir de hâl vardır. Hâl giyip soyunma ise sanattaki mahirlik nispetince olur. Mahir olan sanatkâr ise anlayan anlamayan, avam, havas herkesi sanatının tesirinde bırakır. Bu muhtevadan bihaber sanata talim edenler sanatkâr sayılmazlar. Haberdar olmamaları onları zanaatkâr yapar, icracı yapar ama asla sanatçı yapmaz. Umulur ki bu hâlleşme sisteminin önemi daha çok kavranır.

Her kültür kendinde olmayana derin bir merak duymaktadır. Bunun sebebi insandaki yeniye olan meyildir. Günümüz sanatçılarının büyük bir kısmının batı sanatına meyil etmelerinin sebebi de bu merak olsa gerek. Batı sanatında mutlak suretle zirveleri ve mükemmeliyetleri mevcuttur. Ancak karıncaya az bir su birikintisi umman görünür. Hal bu ki batı kültüründe yetişen bir sanatçı için batıcı çalışmalar yapmak cidden meşakkat isteyen bir durum değildir. Zira kendi kültürünün insanı olan kişi rahatlıkla kültüründen beslenebilir. Sanatçının yetişmesi doğumu ile başlar. Çünkü icra edeceği sanat ne olursa olsun yetiştiği çevreden ve görgüden beslenecektir. Bu da ilk anne ve babadan aldığı terbiye ile başlayacaktır. Bir aile düşünün ki Hitler'i yetiştiriyor kitlelerin katline sebebiyet veriyor. Bir aile düşünün Muhammed Celaledin gibi bir hoşgörü eri yetiştiriyor kitlelere hayat veriyor, can veriyor. Doğumdan itibaren sanatçının yaşadığı tüm olaylar ve çevre onun sanatına illa ki etki ediyor. Söz gelimi meyhanecinin oğlu ise içki mezesi hazırlayarak yetişiyor, imamın oğlu ise namaz kıldırarak yetişiyor.

Her sanatçı yaşadıklarının tesiri ile sanatını icra ediyor. Doğru minyatürlerine baktığımızda cenk, aşk ve kahramanlık hikâyelerini çokça konu edindiğini görmekteyiz. Demek ki sadece sanatçının değil



toplumunda tesirlendiği bir takım hadiseler mevcut. Bu kimi zaman bir göç hikâyesi olur, kimi zamanda Leylasını ararken Mevlasını bulan bir Mecnunun hikâyesi oluverir. Kültüre hâkim olan akımlar popülerdir. Popüler kültür ise kimi zaman güzeldir kimi zamansa yozlaştırma aracıdır. Sanat insanları uyuşturmak için de kullanılabilir agâh etmek içinde. Bilinçli bir sanatçı ille ki halka bir şeyler verirken onların kalplerini ve fikirlerini uyandırmak için çaba sarf ederler. Günümüzde sanatkârların en çok şikâyetçi olduğu konu iyi dinleyici ve iyi izleyici olmamasıdır. Küresel kültürün baskısı altında günümüz insanlarına duygusal yozlaşmadan başka ne verildi. Bunun mümessili toplum mu yoksa toplumu kültürüne sevk etmesi gereken sanatkârlar mı tartışılır. Lütfen eleştirelimi mazur görünüz. Hâlbuki doğu ciddi bir kültürdür ve birçok sanatçının da dikkatinden kaçmamıştır. Hatların, minyatürlerin dışında Türk İslam kültüründe çok önemli takipçileri batıda mevcuttur.

Dünya sanat tarihine baktığımızda kesif bir doğu esintisi özellikle son 16. yüzyıldan bu yana görülmektedir. Rembrandt, Fousto Zonarro, Levni, Gerome, Preziosi gibi isimler ise Türk İslam Kültürünü sanatlarında konu edinen ünlü resim üstatlarından bazılarıdır. İsmi geçen ressamların bir diğer ortak noktaları sema, mutrip, somat, derviş gibi özellikle Mevleviliğin günlük yaşantıları konu edinmeleridir. Resimle haşneşir olanlar bu isimlerin sanat tarihinde ne denli önemli olduklarını iyi bilirler. Her biri birer ekol olan bu insanlarda bizim konulara değinmişlerdir. Ne kadar muhteşem bir durum ki yabancılar gözünde kültürümüz nasılda önemsenmiş ve nasılda sanat eserleri haline gelmiştir.

Mum dibine ışık vermez sözünü hatırladım bir an. Ancak şunu da söylemek gerekir durum henüz o kadar vahim değil. Osman Hamdi, İbrahim Çallı, Muammer Saguner, Maide Aral, Aliye Berger gibi yakın tarihimizin

ressamları da bizim konularımıza değinen başlıca sanatkârlarımızdandır.

Konya’da yaşayan ressam ve heykeltıraşlar da bizim konulara günümüzde sahip çıkan sanatçılarımızdan bazılarıdır. Bu türden sanatkârlarımızın Konya’da olmaları da ayrıca bir bahtiyarlık ve övünçtür.

Önemine değinmeye gayret ettiğimiz, temsilcileri ve ayakta tutmaya gayret edenlerini saydığımız ‘Bizim Konular’ nedir?

Bizim Konular söylendiğinde gayet basit, araştırıldığında ise son derece girift, köklü ve derin geçmişi olan bizim kültürümüzdür. Bizi yetiştiren, besleyen, olgunlaştıran düşüncelerimizdir. Kanatlandırıp uçuran, haddimizi bildirip susturan maneviyatımızdır. Bizi biz yapan mükemmel kültürümüzdür. Gelenekli sanatlarımızdır, mimari sanatlarımızdır, resimlerimiz ve heykellerimizdir yani bize dair her şeydir.

Orta Asya Türk kavimlerinin sanatkâr oldukları malumdur. Halı motifleri, silah ve zırh işlemleri, çadır bezemeleri, minyatürler, kabartmalar, türbeler, tekkeler, hanlar, saraylar, kıyafetler kısacası geçmişten günümüze ne var ise büyük bir zarafet ile süslenmiştir. Bu süslemelerde tabiatı ile insan yaşamındaki önemli anları, toplumsal hadiseleri, dini hikâyeleri anlatır kimi zaman. Bir bakarsınız Sahib Ata camiinde kırılarak restore edilen bir çinidir. Bir bakarsınız Karatay Medresesinde kimsenin dikkatini çekmeyen bir taşıyıcı unsurdur. Bir silahta kabzadır, bir miğferde ayet. Bazen bir tekkede bir hat levhası olarak rastlarsınız Bizim Konulara ‘Hoş Gör Yâ Hû’ der ve uyarır bizleri. Naif laleler olur ebruda. Gönle sükûnet verir bir şiirde, bir musikide. Sadece bize değil ötekilere de bizi hatırlatan her şeydir “Bizim Konular”.

Bütün bu anlatılanlardan bizim çıkardığımız netice Bizim



Hattat Ali Toy'un
Divanî hattı ile
"Ya olduğun
gibi görün,
ya görüldüğün
gibi ol!"

Konuların İnsan olduğudur. Her şey insan içinse sanatta insan için olmalıdır. İnsana gaye kazandırmalı, hâl katmalı, değilse sanatın kime faydası olabilir. Söz gelimi bir köpek ne kadar musikiden zevk alabilir. Ben hiçbir sergide ressam ne anlatmış diye tartışan bir eşek görmedim. O halde sanatın muhatabı ve yorumcusu insandır. Kimi hat sever, kimi ilahi, illaki sanattan keyif alınır. Kültürümüzü kavrayabilmek çok ehemmiyetli bir konudur. Bizim kültürümüzün temelini ahlâk, hoşgörü gibi insani vasıflar oluşturmuştur. Velhasılı kültürümüz insan üzerine kurulu bir binadan ibarettir. Sanatımızda insana hitap etmesi kuşkusuz bunun içindir. O halde Bizim Konuların ana başlığı insan olmalıdır. Muhtevası da insana dair her şeydir.

Şeyh Galip Dedemizin buyurdıkları gibi

"Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen "

İnsan her şeyin en güzeline layık olandır. Hiçbir şeyin izzeti insanın şerefinden ve haysiyetinden daha önemli değildir. Daha önceki yazılarımızda sanatın gerçek manada insan olabilme için önemli bir vasıta olduğuna değinmiştik. İnsanın kibarı (manevi derece sahibi) latif olanıdır. Zarif olanıdır. Yüzyıllarca Mevlevi müesseselerinde sanatın talimi ile manevi eğitim alan nice nice insanlar yetişmiştir.

Belkide bu yüzden sair tariklerde 'Tarik-i Nazenin' (İnce, nazlı, zayıf, lâtiflerin yolu) isimlendirilmiştir. İnsana hizmet Hakk'a hizmettir. İnsan olma yolunda harcanan tüm emekler mukaddestir. Bizim Konuların başı insan, ortası Kâmil insan sonu ise Seyrullah'tır. Maddi manevi değerlerimizle biz biz olabiliriz. Gerçek şu ki biz acizler sanatın değil gerçek sanatkâr olan Allah'ın hayranlarıyız.

Araştırmamızı yine Şeyh Galip Dedemizin Hüsn ü Aşk'ından birkaç beyitle sonlandırmak her halde konumuzu toparlayacak ve anlatılmak istenen asıl şeyin ne olduğunu açıkça ortaya koyacaktır. Biraz eleştirdiğimiz ama çok sevdiğimiz sanatımıza sahip çıkan sanatkârların çoğalması ümidi ile...

Birlikte bu kıyl ü kâl yokdur
Ol farzda hîç muhâl yokdur

Var imdi gör ol melek-likâyı
Seyreyleki Hüsn-i bî-behâyı

Tâ cümle nihan iyân ola hep
Evvelki iyan nihân ola hep

Hem-râhların bu râha erdi
Aşk ancak o pâdişâha erdi

Munlâ-yı Cünûn u Gayret İsmet
Hem kaldı girü Benî-Mahabbet

Hem üns-i Suhan nihâyetindir
Bundan ilerisi Hayret'indir

Fi'l vâkı'alıp o şahı Hayret
Açıldı sürâdikât-ı vuslat

Buldu bu mahalde kissa pââyân
Bundan ötesi değil nümâyan

Sad şükr ola hayy-i lâ-yemûta
Kim erdi söz âlem-i sükûta

Eskişehir Mevlevîhânesi

» Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Yrd. Doç. Dr.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

*Semahanenin
alemindeki
Mevlevî sikkesi.*

Eskişehir’de Mevlevîliğin başlangıç tarihi 16. yüzyılda Osmanlılar dönemine rastgelmektedir. Eskişehir Mevlevîhânesi’nin faaliyette bulunduğu mekan, Osmanlı Devleti vezirlerinden Çoban Mustafa Paşa tarafından tesis edilmiştir.

Eskişehir ve civarı 12. yüzyılın ikinci yarısında, yani II. Kılıç Arslan (1155-1192)’ın saltanatı döneminde, Anadolu Selçuklu Devleti’nin sınırları içine alındı. 1176 yılındaki Myriokephalon savaşından sonra Bizans’la yapılan anlaşma ile Eskişehir bölgesindeki Bizans’a ait istihkamlar yıkıldı ve Bizans’ın bölgedeki üstünlüğü tedricen Türkmenlerin eline geçti.¹

I. Kılıç Arslan, 1186 yılında ülkeyi oğulları arasında paylaştırdığında Ankara merkez olmak üzere Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir (Sultaönü) bölgesini oğlu Muhiddin Mesud’un idaresine verdi.² Bu dönemden itibaren Eskişehir bir uç kenti olarak iskan edilmeye başlandı.

13. yüzyılda Anadolu’da yaşanan Babaî isyanı (1240) çok önemli sosyal ve siyasi olayların yaşanmasına neden oldu. İsyanının bastırılmasından sonra Türkmenler, takibe uğradıkları için, şeyh ve dervişlerin öncülüğünde küçük göçebe gruplar halinde Batı Anadolu yönünde uç bölgelere dağıldılar. Bu dervişlerin çoğu, değişik tasavvufî akımlara bağlı idiler. Uçlardaki boş köylere veya gözden uzak dağlık bölgelere yerleşip yeni gelecek göçmenler için zaviyeler kurdular.³ Babaî isyanının hemen akabinde, Anadolu’yu etkisi altına alan Moğol istilası da Türkmen kitlelerinin yoğun biçimde Anadolu’ya göçlerine neden oldu. Moğolların önünden kaçan göçebe halk ile Anadolu’nun yerli halkı arasında çıkan bir takım siyasi, sosyal ve ekonomik çatışmalar nedeniyle, Selçuklu devlet adamları, bu göçebeleri batı uç bölgelerde iskan

ettiler.⁴ Örneğin, Denizli yöresine iki yüz bin hane göçebe halk yerleşirken, Eskişehir-Kütahya arasındaki dağlık bölgeye üç yüz bin çadırlık göçebe Türkmen halkını yerleştiği bilinmektedir.⁵ Böylece uç bölgelerde nüfus yoğunluğu artmaya başladı. Eskişehir (Sultanönü), baba ve dervişlerin kendilerine bağlı Türkmenlerle beraber yerleşmek için tercih ettiği coğrafi bölgelerin başında geliyordu.

13. yüzyılda genellikle Kalenderî, Vefaî, Yesevî tarikatlarına bağlı şeyhler, şehir ve kasabalarda zaviyeler kurdular. Babaî isyanından sonra orta Anadolu ve uç bölgelerinde, yol kavşaklarında, dağ yamaçlarında ve köylerin dışında isyandan kurtulan Babaî şeyhleri tekke ve zâviyeler kurmaya başladılar. Bu arada Konya, Kayseri, Tokat, Sivas ve Eskişehir gibi orta Anadolu kentlerinde Kübreviyye ve Sühreverdiyye tarikatlarına bağlı şeyhlerin zaviyeleri de bulunuyordu.⁶ Eskişehir (Sultanönü)’de de Selçuklular döneminden günümüze cami, zaviye, imaret ve türbe gibi dini yapıların binaları ya da vakıf kayıtları gelmiştir. Özellikle 1261-1271 yılları arasında valilik yapmış Caca oğlu Nureddin Beyi’nin vakıflarla desteklediği Alaeddin Camii, Şehabeddîn Ebu Hafs es-Sühreverdî’ye ait bir makam zaviyesi, 1261’den önce kurulmuş Seyyid Abdullah zaviyesi, Ak Doğan zaviyesi, Devlethan zaviyesi ve Ahi Ömer zaviyesi gibi bazı dini ve sosyal yapıların Selçuklular döneminde kurulduğu vakıf kayıtlarından anlaşıyor.⁷

14. yüzyıldan itibaren Anadolu’da ve Osmanlı Devleti’nin hakim olduğu diğer yerlerde bir çok Mevlevî zaviyesi

¹ Yusuf Oğuzoğlu-Feridun Emecen, “Eskişehir” mad., *DİA*, İstanbul 1995, c.11, s. 399.

² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyâsi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071-1328)*, 6. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 209-214-217; Yusuf Oğuzoğlu-Feridun Emecen, “Eskişehir” mad., *DİA*, İstanbul 1995, c.11, s. 399. (398-402)

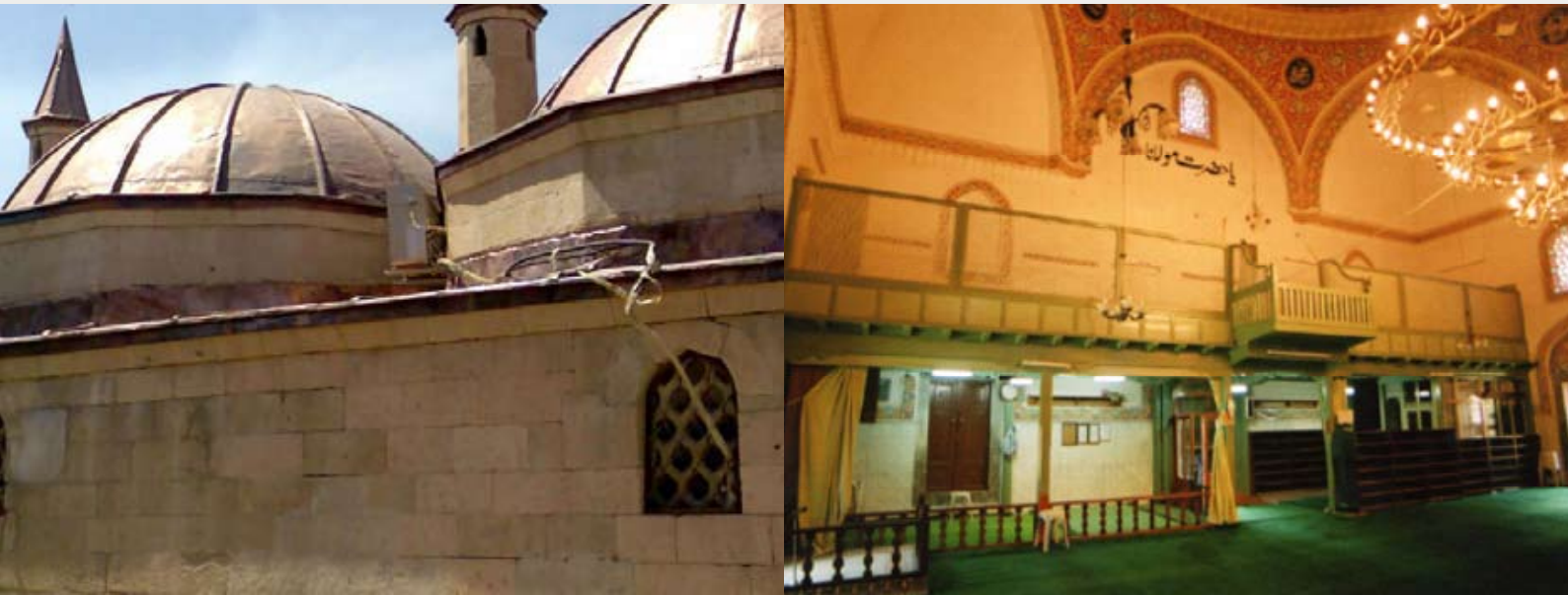
³ Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları-5, Eskişehir 2005, s. 39.

⁴ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Uçları”, *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Sota ve Yeni Türkiye Yayınları, s. 822.

⁵ O. Turan, *age*, s. 507.

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Zâviyeler: Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, sayı. XII, Ankara 1978, s. 258.

⁷ H. Doğru, *age*, s. 120-4.



açıldı. 16. yüzyıla gelindiğinde, Ulu Arif Çelebi (öl. 1319)'nin yolunu takip eden Dîvâne Mehmed Çelebi Mevlevîliğ'in yayılmasında önemli katkı sağlamış ve onun çabalarıyla Osmanlı Devleti'nin batısında Cezayir, Lazkiye, Kahire, Sakız, Midilli; Anadolu'da Eğridir, Sandıklı, Muğla, Burdur ve İstanbul'daki (Galata) Mevlevîhâneler; doğuda Halep Mevlevîhânesi ve Fars ülkesindeki Mevlevîhâne gibi bir çok Mevlevîhâne açılmıştır.⁸

Eskişehir'de Mevlevîliğ'in, kurumsal olarak başlangıç tarihi 16. yüzyılda Osmanlılar dönemine rastgelmektedir. İlk dönemlerde köylere kadar bir çok yerleşim yerinde kurulan Mevlevîhâneler, 16. yüzyılın başlarından itibaren, Mevlevîliğ'in köyden kasabaya, kasabadan şehirlere çekilmeye başlamasıyla, daha çok beyler, paşalar ve vezirler tarafından tesis edilmişlerdir. Eskişehir Mevlevîhânesi'nin faaliyette bulunduğu mekan da,

Osmanlı Devleti vezirlerinden Çoban Mustafa Paşa tarafından tesis edilmiştir.

Mevlevîhâne

Eskişehir Mevlevîhânesi, Eskişehir Odunpazarı semti, Paşa Mahallesi'nde bulunan Kurşunlu Külliyesi içinde yer almaktadır. Kurşunlu Külliyesi, cami, şadırvan, zâviye (medrese), talimhane, harem, imâret, Mevlevî şeyhlerine ait türbe ve iki kervansaraydan oluşmaktadır. Külliye'nin merkezinde cami, doğusunda talimhane veya mektep denilen bina, batısında imâret, kuzeybatısında büyük kervansaray, güneybatısında küçük kervansaray ile tekke şeyhinin ailesinin barındığı harem, güneydoğusunda âsitâne (Mevlevî tekkesi, zâviye) ve Mevlevî meşâyihine ait türbe (hâmuşân); kuzeyinde şadırvan yer almaktadır.

Eskişehir Mevlevîhânesi ile ilgili elimizde şimdilik, 19. yüzyıla ait Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki

⁸ S. Küçük, age, s. 32.

Bu dergahta her kim şeyh olursa, mutasarrıf olup her yatsı namazından sonra Mülk suresini tilavet etmesi; sevabını Resûl ü Ekrem (sav)’in ruhuna hediye etmesi; vakıfnâmede geçen değirmen ve mezralardan elde edilen gelirden fakirlere tasadduk edilmesi; yirmi akçe sipahiye ve elli akçe dergah şeyhine verilmesi, şartı koşulmuştur.

otuz üç adet mektup, telgraf, vakıf sureti, berat ve fermanndan oluşan belge ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulduğumuz belgeler mevcuttur. Bu belgeler, daha ziyade Mevlevîhânenin idaresindeki kusurları, postnişinlerin görevlendirilmeleri ile ilgili şikayet ve istekleri; ayrıca Mevlevîhâneye ait vakıfların tasarrufu ile ilgili yazışmaları ihtiva etmektedir.

Eskişehir Mevlevîhânesi’nin kuruluş tarihi ile ilgili en eski kayıtlar, Mevlânâ Müzesi Arşivinde bulunan ve 10 Ramazan 1293/28 Eylül 1876 tarihinde düzenlenen bir vakfiye suretine göre 10 Zilkade 979/25 Mart 1572 yılına kadar; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine⁹ göre ise, 956/1549-1550 yılına kadar uzanmaktadır. 1876 yılında düzenlenen vakfiye suretinde Mevlevîhâne’nin içinde bulunduğu dergahın bu tarihten önce Gazi Melek Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Dergah için Liva Sultanönü, Karacaşehir, Emir Köy, Çağış Viranı ve Çemşîdî Çayırı adlı mahallerde bulunan Yedi Taşlı tabir olunan bir değirmen ve Dokuz İpek tabir olunan mezralar vakfedilmiş ve mütevellî olarak da dergah şeyhi Şeyh Mustafa oğlu Şeyh Halil Efendi tayin edilmiştir. Ayrıca, bu dergahta her kim şeyh olursa, mutasarrıf olup her yatsı namazından sonra Mülk suresini tilavet etmesi, sevabını Resûl ü Ekrem (sav)’in ruhuna hediye etmesi; vakıfnâmede geçen değirmen ve mezralardan elde edilen gelirden fakirlere tasadduk edilmesi; yirmi akçe sipahiye ve elli akçe dergah şeyhine verilmesi, şartı koşulmuştur.¹⁰

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerinde ise; 956/1549-1550 yılından itibaren mevcut kayıtlarda Çoban Mustafa

Paşa’nın Eskişehir’de yaptırdığı imaretin vazifelilerinin adları ve aldıkları maaşlar belirtilmektedir. Bu görevliler arasında şeyh-i hângâh, yani tekke şeyhi olarak görev yapan Müderris Muhammed (956/1549-1550’den önce), Şeyh-i hangâh Mevlânâ Şeyh Reşidüddin (959/ 1552-1553), Şeyh-i hangâh Mevlânâ Muhyiddin (974/1566-1567) gibi tekke şeyhlerinden bahsedilmektedir. Dolayısı ile burada bir hangâh (tekke, dergah) varsa bu Mevlevî tekkesi olması gerekir.¹¹

Halen Kurşunlu Külliyesi’ni oluşturan mevcut yapılarıdaki Mevlevîliğe ait sembollerden, bu mekânın kurulduğu zamandan itibaren veya biraz sonrasında, Mevlevîhâne olarak kullanıldığı anlaşıyor. Külliye’nin bânisi Mevlânâ (Melek, Gazi, Çoban) Mustafa Paşa da, kendi dönemindeki tasavvufî akımlara ilgi ve yakınlık gösteren biridir. Çünkü o, daha önce Gebze’de yaptırdığı tekkeye şeyh olarak Muhyiddin Karamânî’nin (öl. 1550) gönderilmesini, yine bir tarikat şeyhi olan Şeyh-i Gülşenî’den rica etmiştir. Bu olay, Mustafa Paşa’nın tasavvufa meyilli olduğu kanaatimizi destekliyor.¹² Bundan dolayı onun, Eskişehir’de yaptırdığı menzilhânenin bir bölümünü Mevlevî tarikatı mensuplarına tahsis etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bu yüzyılda Mevlevîlik Osmanlı hakimiyetinde olan Anadolu ve tüm İslam coğrafyasında yaygın ve örgütlü bir hale gelmiş ve padişahlar tarafından himaye edilmeye başlanmıştı.¹³

Bugün bu kanaatimizi destekleyen bazı semboller, külliye ait binalarda hala mevcut olup açıkça görülebilmektedir. Öncelikle, Külliye içinde yer alan

⁹ BOA., MAD, 24, s. 161-168.

¹⁰ Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, Dosya No. 88/30; Vakıflar Genel Müdürlüğü, Arşiv ve Yayın Dairesi Başkanlığı, 747 nolu Defter, 459. sayfaya ait 3 Aralık 1982 tarihli kayıt örneği, s. 1-2; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003, s. 219.

¹¹ BOA:MAD., 24, 167-168.

¹² Reşat Öngören, *Osmanlıda Tasavvuf*, İz Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 2003, s. 301-322-323.

¹³ Bkz. Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003, s. 32-34.

Kurşunlu Camii
Mihrab nişinin dış
üst köşelerinde
mukarnasların
başladığı noktada
bulunan Mevlvî
sikkeleri ve detayı
gör÷lmektedir.



caminin giriş kapısının üst kısmındaki Kadınlar mahfilinin arka duvarında, dikkatli bakıldığında binanın yapıldığı sırada oraya yerleştirilmiş olduğu anlaşılan, dikdörtgen şeklinde bir taş çerçeve içine hatt-ı tâlik ile yazılmış “Ya Hazreti Mevlânâ” yazısı, caminin kuruluşundan itibaren veya biraz sonrasında Mevlvîliğe tahsis edildiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Yine, camiinin mihrabında, mihrab nişinin dış üst köşelerinde mukarnasların başladığı noktada bulunan Mevlvî başlıkları, caminin ve külliye'nin Mevlvîliğe tahsis edildiği kanaatını güçlendiriyor.¹⁴

Kurşunlu Camii Mihrab nişinin dış üst köşelerinde mukarnasların başladığı noktada bulunan Mevlvî sikkeleri ve detayı gör÷lmektedir.

Önceki paragrafta tespit ettiklerimize ilave olarak, Mevlvîhâne'nin ortasında bulunan semâhanenin kubbesi üzerindeki alemin uç kısmındaki Mevlvî sikkesi¹⁵ ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 747 nolu

19. yüzyılda veya daha sonra tamir gördüğü bazı sanat tarihçileri tarafından ifade edilmekte ise de, orijinali de böyle olmalı.

¹⁵ Bektaşilik, Kalenderilik ve Mevlvîlik başta olmak üzere bir kısım tarikatlar, kendi felsefi telâkkilerini, meydana getirdikleri eserlere aynen yansıtmışlardır. Bu tarikatlar serpuşlarından, sancak âlemlerine varınca kadar birçok eşyayı, kendi semâbollerine haline dönüştürmüşlerdir.

¹⁴ Her ne kadar cami mihrabının orijinal hali olmadığı, muhtemelen

Mevlevîhâneler, dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mimârî özellikler taşıyan dergâhlardır. Bir Mevlevî âsitânesi genellikle geniş bir bahçe içerisinde bulunur ve semâhâne, türbe, çilehane, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak, kiler ve meşkhânededen oluşur.

defterin 459. sayfasında bulunan 10 Zilkade 979/1572 tarihli Melek Mustafa Paşa Vakfîyesinde zâviye¹⁶ olarak belirtilmiş olması¹⁷ ve bu vakfiye içerisinde yer alan şeyh efendiye ayrılan 50 akçelik ücret, Hüdavendigâr Salnamesi'ndeki "Melek Gazi Mustafa Paşa merhumun Kurşunlu Camii şerifi ve yanındaki "Mevlevî dergâhı" bilgisi,¹⁸ son yıllara ait bir kaynakta II.Abdülhamid'in burasını Mevlevîhâne'ye bağışladığına dair bilgi; ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde kayıtlı m.1838 tarihli bir fermana göre, burada öteden beri bir Mevlevî dergâhının varlığının bilinmesi,¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Dahiliye, 979/ 77294 No'lu Dosya'da, Mâbeyn-i Hümâyûn Katipliği tarafından 16 Şubat 1886 tarihinde yazılan bir tezkerede, Gazi Mustafa Paşa tarafından Eskişehir'deki Dergaha vakfedilen değirmen ve müzâriinin, dergah postnişini Hüseyin Hüsnî Efendi'nin talebi üzerine Hazîne-i Celîle-i Mâlîye'den alınıp tekrar Mevlevî dergahına iade edilmesine ilişkin bilgi,²⁰ külliye de bir semâhane ve her iki tarafında derviş hücrelerinin bulunması ve Mevlevîhâne'nin arkasındaki Mevlevîlere ait mezarlar(hâmuşân)'ın varlığı, buranın kuruluşundan veya az sonrasında itibaren önemli bir Mevlevî tekkesi olduğunu göstermektedir.

Mevlevîhâneler, dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mimârî özellikler taşıyan dergahlardır. Bir Mevlevî

âsitânesi genellikle geniş bir bahçe içerisinde bulunur ve semâhâne, türbe, çilehane, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak, kiler ve meşkhânededen oluşur. Dergahın en önemli birimlerinden olan semâhâneler genellikle kare planlı olup, kible yönünde mihrabı, âyin sahasını sınırlayan ve aynı zamanda üst galeriyi taşıyan sütunları olan, üstleri bazen kubbe bazen de düz tavanla örtülü mekânlardır. Eskişehir Mevlevîhânesi, Kurşunlu külliyesi içerisinde, caminin güney-doğusunda L biçiminde yer almaktadır. Mevlevîhânenin, ortada tek kubbeli bir semâhânesi ve her iki tarafında derviş hücreleri (yirmi adet) vardır. Hücrelerden altı tanesi semâhânenin sol tarafında, diğerleri L şeklinde sağ tarafında yer almaktadır. Hücreler arka duvarlarındaki küçük bir pencereyle aydınlatılmıştır. İçlerinde, bacaları kesme taşla yapılmış birer ocak ve dolap nişi bulunmaktadır.²¹

Eskişehir Külliyesi ve Mevlevîhânesinin basit planı: 1) Cami, 2) Talimhane, 3) Şadırvan, 4) Büyük Kervansaray, 5) İmaret, 6) Küçük Kervansaray, 7) Düşkünler Evi /Harem Dairesi, 8) Semahane, 9/10) Derviş hücreleri.

Kaynaklarda hangi Mevlevî tekkelerinin âsitâne, hangilerinin zâviye olduğu konusunda tam bir mutabakat bulunmamaktadır. Eskişehir Mevlevîhânesi bazı araştırmalarda zâviye olarak belirtilmesine rağmen, Konya Salnâmesi'nde (1312/1896) âsitâne olarak gösterilmiştir.²² Âsitâne-i Aliyye denilen Konya'daki Mevlâna Dergâhından başka bu özel anlamda âsitâne olan Mevlevîhânelerin içerisinde Eskişehir Mevlevîhâne'si de yer almaktadır.²³

Nusret Çam, Fıkıh-ı Meselelerin ve Mezheplerin Türk Cami Mimârîsinde Tesiri, *Vakıflar Dergisi*, XXI. Ankara 1990, s. 375-76.

¹⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 747 nolu defterin 459. sahifesinde bulunan 10 Zilkade 979 tarihli Melek Mustafa Paşa vakfîyesinden çıkarılan fıkra örneği.

¹⁷ Fakat vakıf kayıtlarına medrese olarak geçmiştir. Bkz. Eskişehir Vakıflar İl Müdürlüğü'nce hazırlanan külliye tanıtım çalışması. Katalog No: A, b1

¹⁸ *Hüdavendigâr Salnamesi*, Vilayet Matbaası. Bursa 1324, s.414

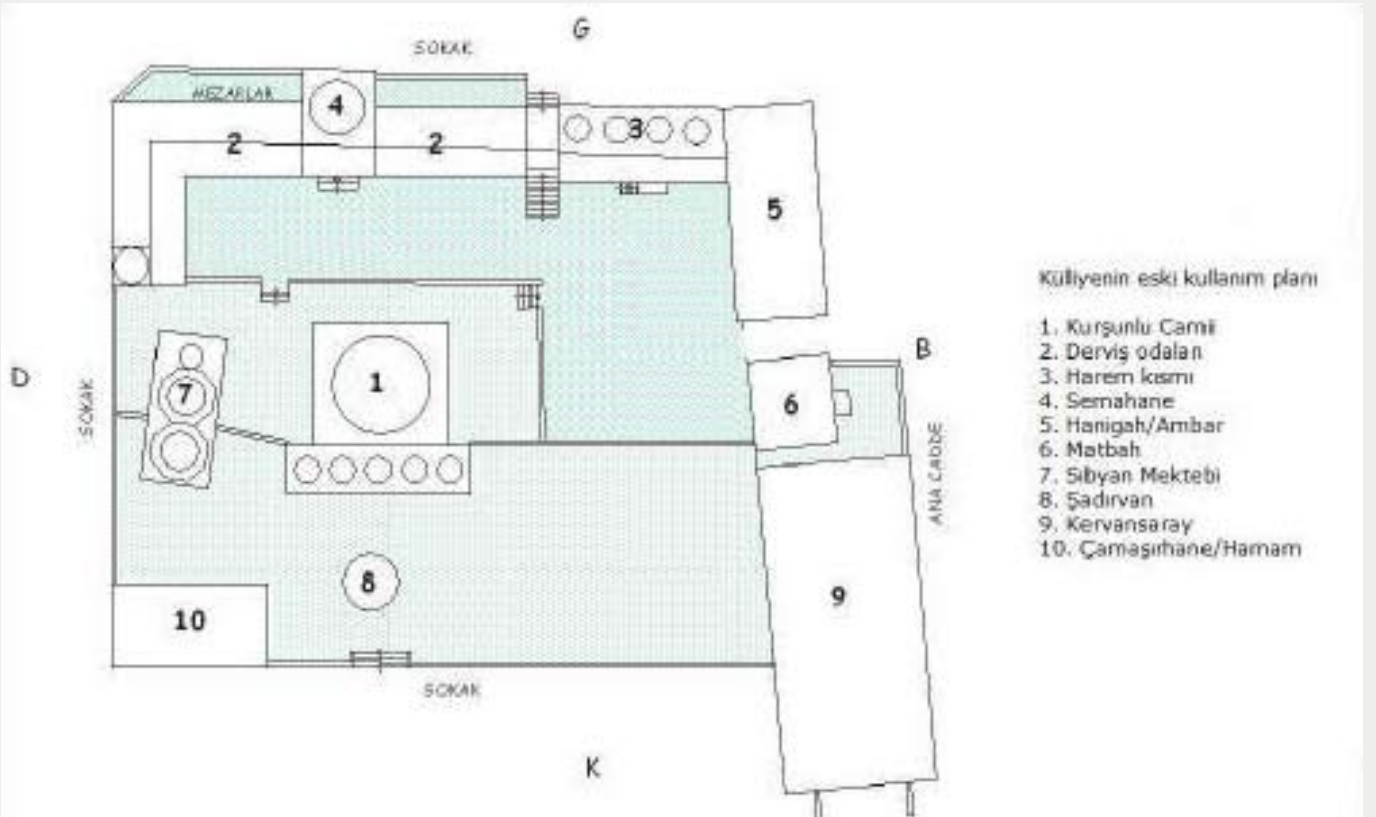
¹⁹ Avni Güngörür-Kemalettin Conker, *Eskişehir Kılavuzu*, Anıl Matbaası 1952, s. 63.

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade-i Dahiliye, Dosya No: 979 / 77294.

²¹ "Eskişehir Kurşunlu Camii", *VakıflarGenel Müdürlüğü, Katalog A*, b 1.

²² S. Küçük a.g.e. s.38 dipnot 2.

²³ Feridun Nafiz Uzluk, "Mevlevî Hilâfetnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, sayı IX s.384 (384-412); S. Küçük a.g.e. s.39; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, OSAV Yayınları, İstanbul 2001, s.252.



Mevlevîhâne'nin Postnişinleri

Eskişehir Mevlâhânesi'nde 1552 yılı öncesinden başlayıp 1925 yılına kadar postnişin olarak görev yapan şeyhlerin isimleri aşağıda gösterilmektedir. 16. yüzyıl sonundan 19. yüzyıl başlarına kadar olan dönemdeki tekke şeyhlerinin isimlerine ulaşamadık. Yalnızca, 19. Yüzyılın ortalarından (1865) itibaren post-nişin olan dergah şeyhlerinin hayatları hakkında sınırlı bilgilere sahibiz. Biz burada, daha ziyade Hasan Hüsnî Dede Efendi ve ondan sonra gelenler hakkında Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve diğer bazı yazılı kaynaklarla, Hasan Hüsnî Dede'nin çocukları ve

torunlarının hatıralarına yani şifahi bilgilerine dayanarak bilgiler vereceğiz.

Eskişehir Mevlâhânesi'nde Görev Yapan Mevlvî Şeyhleri:

Şeyh-i hangâh Müderris Muhammed (1552'den önce)²⁴
 Mevlânâ Şeyh Reşidüddin (19 Rebiülevvel 959/ 1552)
 15 Akçe Aylıkla²⁵
 Şeyh-i hangâh Mevlânâ Muhyiddin (974/1566) 15 Akçe

²⁴ BOA, MAD, 24, s. 163.

²⁵ BOA, MAD, 24, s. 163.

Eskişehir Mevlevîhânesi Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunun yayımlandığı 1925 yılına kadar Kurşunlu Küliyesi dahilinde faaliyetlerini sürdürmüş ve o yıldan itibaren Mevlevîhâne lağvedilmiş, şeyhler kendi özel arazilerine çekilmiş ve dervişler dağılmıştır.

Aylıkla²⁶

Şeyh Mustafa (979/1572'den önce)

Şeyh Halil Efendi (979/1572-?)²⁷

.....

.....

Şeyh Muhammed oğlu Mustafa (19. yüzyıl başları)²⁸

Şeyh Süleyman (?-?)

Şeyh Muhammed Kasım (?-?)²⁹

Şeyh Hacı Hafız Hüseyin Hüsni Dede (?- 1865)³⁰

Şeyh Hasan Hüsni Dede (1865-1907-8)

Şeyh Muhammed Ali Şemseddin Dede (1908-1913)

Şeyh Bahâeddin Dede (1913-1925)

Eskişehir Mevlevîhânesi'nin kurulduğu 16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına kadar geçen dönemle ilgili; Başbakanlık Osmanlı Arşivi MAD, 24, s. 161-168'de Mustafa Paşa'nın Eskişehir'de inşa ettirdiği imarette görev yapan vazifelilerin görevleri, isimleri ve aldıkları ücretlerin yazıldığı tahrir defterinde Şeyh-i hangâh Müderris Muhammed (1552'den önce) ve Mevlânâ Şeyh Reşidüddin'in (19 Rebiülevvel 959/ 1552) 15 akçe aylıkla görev yaptığını, yine Şeyh-i hangâh Mevlânâ Muhyiddin'in (974/1566) 15 akçe aylıkla görev yaptıklarını biliyoruz. Daha sonra, Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi 88/30'daki vakıf suretinde ise, Şeyh Halil Efendi adında birinin 1572 yılında "dergah şeyhi" olarak vazife yaptığını ve eldeki vakıf suretinin onun huzurunda yazıldığını anlıyoruz.³¹

Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki belgelerden anlaşıldığına göre, 19. yüz yılın başlarında Eskişehir Mevlevîhânesi'nde

postnişin olarak on beş akçe aylık ile Muhammed b. Mustafa adında bir tekke şeyhi vardı. Onun dergahı idaresi ve ehliyeti konusunda pek fazla şey bilmiyoruz. Ancak bir süre sonra vefatıyla, dergah yönetiminin, oğulları Süleyman ve Muhammed Kasım'a müştereken tevcih edildiğini biliyoruz. Bu şahısların ehliyetsiz ve yetersizliği nedeniyle biraz sonra idare başkalarının eline geçmiş, dervişler dağılmış ve dergah kapanmıştır.³² Daha sonra Hasan Hüsni Dede hükumete baş vurarak, Gazi Mustafa Paşa'nın Eskişehir Paşa Mahallesinde bina ettirdiği cami avlusunda bulunan binanın ve tekke odalarının Mevlevîliğe ait olduğunu ve şeyhliğinin de babasından kendisine intikal ettiğini söylemiş, yapılan tetkiklerde ve Konya Mevlânâ Dergah'ında bulunan yaşlı Mevlevî dervişlerinin de şehadetleriyle 2 Recep 1282/ 21 Kasım 1865 yılında düzenlenen bir beratla dergah Hasan Hüsni Dede'ye tevcih edilmiştir.³³

Eskişehir Mevlevîhânesi Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunun yayımlandığı 1925 yılına kadar Kurşunlu Küliyesi dahilinde faaliyetlerini sürdürmüş ve o yıldan itibaren Mevlevîhâne lağvedilmiş, şeyhler kendi özel arazilerine çekilmiş ve dervişler dağılmıştır.

Eskişehir Mevlevîhânesi kurulduğu 16. yüzyıldan itibaren şehrimizin kültürel ve dinî hayatında önemli tesirleri olmuştur. Mevlevîhâne'nin kültürel tesirlerine ve burada oluşan geleneklere yer darlığı nedeniyle değinemedik. Gelecek zaman içinde bu konuda da kısa bir makale yazmak ümidiyle.

²⁶ BOA, MAD, 24, s. 167.

²⁷ Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/30.

²⁸ Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/29.

²⁹ Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/29.

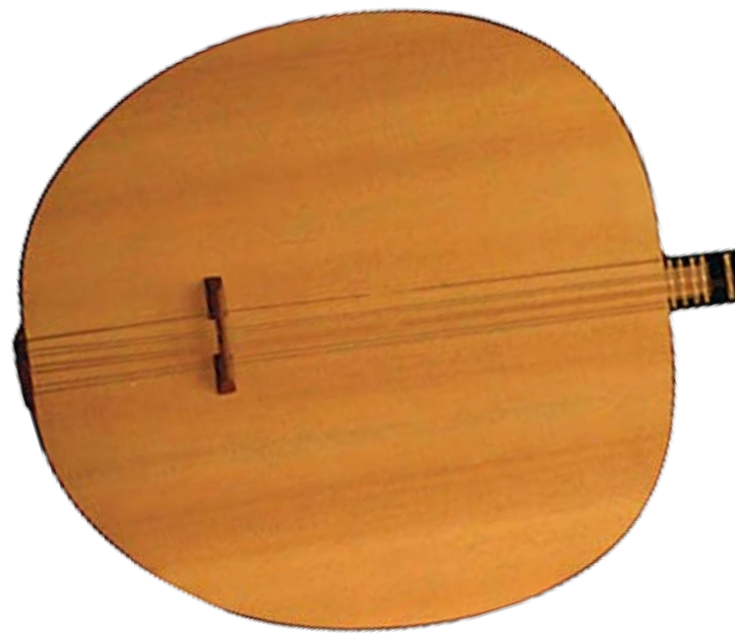
³⁰ Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/29.

³¹ Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/30.

³² Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/29.

³³ Konya Mevlânâ Müzesi, Dosya No. 88/29.

Tanbur



Herşeyden önce sazın adı bazı sözlüklerin yazdığı gibi Tambur değildir; ağzımızdan böyle çıksa bile, aslı Sümerce 'Pantur'dan bozulma 'Tunbur' olduğu için, N ile yazılma zarureti vardır. Esasen bu zarafette bir sazın -yeğeni Ud için de söz konusu olduğu gibi- Türklerin elinden çıkmış olması tabiidir, zira Türkler dışında hiçbir müzik kültüründe böyle bir saz yoktur. İleride konu edeceğimiz Ud gibi özbeöz Türk Kopuz ailesinin mensubu olan Tanbur; 30-35 cm çapında bir kürenin ortaya yakın kısmından kesilip küçük tarafı alınmış izlenimini veren bir kalıp üzerine dilimlerle işlenen (kuyruk denen dip tarafında bazen hafifçe sivrileşen) tekne'si; bu tekneye dip takozu ile bağlanan 100-110 cm uzunluğunda D kesitli ince bir sapı (4-4.5 cm) ve tekne üzerine desteksiz olarak kapatılan 2.5-3 mm kalınlığında kapak'ı (göğsü); sapının uç kısmında üçü önden, dördü üstten saplanan, beşi çelik, ikisi pirinç (sarı) 7 telinin bağlandığı burgu'ları ve telleri taşıyan, kapağın dip kısmına yakın, gürgen veya kızıl ağacından trapezoid kesitli köprü şeklinde seyyar eşik'i olan bir sazdır. Teknesi -ud gibi- ceviz, maun, pelesenk, kelebek, vengi, magase gibi ağaçlardan, 3-4 mm kalınlık ve 4-5 cm eninde (uçlara doğru sivrice) kesilip ısıtılıp ısıyla yuvarlatılarak, sade veya filetolu şekilde ütü ve tutkalla çevrilmek suretiyle yapılır. Göğsü ise -yine ud gibi- elyafı sık ve çok düzgün, budaksız akçamdan, boyuna simetrik iki parçalı olarak yapılır (klasik tanburun ortada deliği yoktur); altında destek veya direği olmadığı için de tellerin basıncıyla eşik bölgesinde çukurlaşır. Teknesi son derece hafif olan tanburun ağırlığı sapının uzun ve dolu olmasıyla dengelenir.

Sapı üzerinde Türk musikisinin gerektirdiği aralık düzenine göre bir oktavda 36 olmak üzere iki oktav genişliğinde katgut perde bağları vardır. Bir ucu tekne arkasındaki küçük çivilere bağlanan teller, saptan burgulara bir küçük kemik eşik üzerine basarak ulaşır. Melodi bu tellerin saniyede 220 titreşimdeki alt çiftinde çalınır,

titreşimi artıran üst teller de gerektiğinde kullanılır. Tekne gomalakla cilalanır, sap ve burgular genellikle siyaha boyanır; göğüs üzerine cila sürülmez. Tanbur sağ omuz ve sağ diz arasına sıkıştırılıp, göğsü yere dik, sapı yere mümkün mertebe paralel tutularak, kaplumbağa kabuğundan (bu yüzden bağa denen) 2-2.5 mm x 5-6 mm x 10-15 cm ölçüsünde, uçları asimetrik V tarzında kesilmiş ve uç yanakları 45 derece pahlanıp parlatılmış bir mızrapla çalınır.

Zerafeti ölçüsünde hırçın bir saz olan tanburun önce uzun tellerini tam olarak kaynaştırmak (yani mükemmel bir akort yapmak), sonra da akordu aynı temizlikte korumak problemidir (bu yüzden seyahatlerde basıncı kaldırmak için ağaç eşiği yatırmak, yani telleri boşaltmak, çalarken de arada bir akord yapmak gerekir). Tanburda çeşitli akortlar kullanılabilmektedir. Özellikle icra edilecek makama hatta esere göre akort değiştirilebilir.

Tanbur, sapı oldukça uzun bir sazdır (ortalama 73-84 cm). Tüm icra bu sap üzerinde en altta bulunan telde, yani yegâh telinde yapılır. Bu, tek tel üzerinde yapılan icrada, telin mızrab yardımıyla titreştirilmesinden, tamamen kapalı olan (tarihte istisna olarak ortası delik tanburlar da vardır) teknesinin içindeki hava da rezonansa girer ve tannaniyet diye tabir edilen inilti sağlanmış olur. Tanbur'ler icra sırasında sapı hafifçe yukarı-aşağı sallamakta ve bu sayede titreşimi arttırarak farklı duygular ifade edebilmektedirler.

Tanburdaki perde sayısı sabit değildir. Luthier'lerin (enstrüman yapımcıları) sabit bir perde şablonları bulunsa da, bu şablonlar icra sırasında, tanbur'ler için yeterli olmamaktadır. Bu nedenle, tanbur'ler kendileri, gerekli gördükleri yerlere perde bağlamakta veya bağlatmaktadırlar. Elimizde perde sayısına ilişkin değişik bilgiler bulunmaktadır. Bunlar, 48 perdeliden, 80 perdeliye kadar değişiklik göstermektedir. Ancak pratikte her



tanburda 52-58 adet perde bulunmaktadır. Bu sayıyı bazı icrâcılar kendi icrâ ve tavırları gereğince arttırıp eksiltmektedirler.

İşte sadece hırçın değil, bela derecesinde güç olan sazımız, Büyük Osman Bey, Şeyh Abdülhalim Ef. İzak, Oskiyam ve Ali Efendi gibi ilk büyük isimlerden sonra, eldeki ses belgelerine göre tarihte ilk defa Tanburi Cemil Bey (1871-1916) ve iki öğrencisi (Kadı Fuad Efendi ile Refik Fersan) tarafından yenilebilmiştir. Nevrastenik bünyesiyle hırçın ve melankolik karakterinin de tesiriyle tanburu şaha kaldırmış olan Cemil Bey'den sonra ikinci büyük ekol, saza 'nazlı nazlı şarkı söyletmeyi' başarmış olan İzzettin Ökte üslubudur. Üçüncü sırada bu ikisinin

karışımı olan (halkımızın daha çok yaylı tanburuyla tanıdığı) Ercümen Batanay gelir. Ferid Sıdal da İ. Ökte üslubunun temsilcisidir. Son devrin en önemli tanbur sanatçısı Üstad Necdet Yaşar'dır.

Her ney üfleyene nezaketen neyzen denmesi gibi, tanbur çalan ve çalmaya çalışanlara da tanburî denir. Esasen fevkalade nazik ve hassas olan tanbur Türk musikisini tek başına temsil etmeye en fazla kabiliyetli solo sazımızdır.

Kaynaklar:

Cinuçen Tanrıkorur Aksiyon Dergisinde yayımlanan yazıları.
Rauf Yekta Bey Türk Musikisi Pan Yayıncılık 1985
Özata Ayan, Araştırma ve Ders Notları



Medeniyetimizin bayraktarı olarak Tanbur

» Kağan Ulaş



Klâsik Musikîmizin üslûp, tavır ve ifade olarak tüm özelliklerini bünyesinde toplayan, müziğimizin en nâdîde sazı, Klâsik Musikîmizin tek perdeli enstrümanı olmasından dolayı, “Ses sistemimizin” günümüze aktarımında ve tatbîinde başrolü oynamış, adeta şaşmaz bir ses tablosu olarak günümüze ulaşmıştır.

Tanbur kelimesinin etimolojisi üzerinde birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar içerisinde en kabul göreni İngiliz Francis W. Galpin’in ileri sürdüğü tezdır. Galpin; Tanbur’u Sümerlere kadar götürür. Tanbur kelimesinin Sümerce “ Pantur” kelimesinden türediğini iddia eder.

Kültür alışverişinin kaçınılmaz olduğu, kültürel anlamda dünyanın en zengin toprakları olan coğrafyamızda, enstrümanların ve müziklerin etnik kimliklerinin ortaya bir iddia olarak koyulması, zannımca bazı duygularımızın, aklımızı yanlış yönlendirmesiyle ortaya çıkmaktadır ve gereksiz boş çabalardır. Köklerinin oluşumu daha eskilere dayansa da Klâsik Musikîmiz Osmanlı İmparatorluğu devrinde tam anlamıyla neşet etmiş ve inkişâfını yaşamıştır. İmparatorlukların tek bir milletten değil de çeşitli milletlerden meydana geldiğini, moda tâbir ile “Ötekilerin” hep birlikte barış içerisinde yaşadıkları bir medeniyet havuzu oluşturduklarını düşünürsek, Tanbur ve Klâsik Musikîmizi milletlerüstü bir kültür olarak tanımlamamız yanlış olmayacaktır. Bu saz Hafız Post’ların, Angeli’lerin, Romen Prens Kantemir’lerin, Haham Moşe’lerin, Şeyh Celâleddin Dede’lerin, Selim-i Sâlis’lerin, İshâk’ların, Oskiyam’lerin, Osman Bey’lerin, Emin Ağa’ların, Artin’lerin, Numan Ağa’ların, Ali Efendi’lerin,

Cemil’lerin, Fersan’ların, Kadı Fuat’ların, Mes’ud’ların, Ökte’lerin, Batanay’ların, Yaşar’ların kucaklarından geçerek bizim âğûşumuza ulaşmıştır. Büyük bir medeniyetin bayraktârlığını yapmaktadır Tanbur.

Sazların, müzik icrâ tavırlarını kökten etkilediklerini, hatta belirlediklerini söylemek mümkündür. Bölgesel özellikler taşıyan Halk Müziğimizde, yörede hâkim olan saz, o yörenin genel icrâ tarzını direkt olarak etkiler. Teke yöresinin icrâ tekniğinde, sipsi sazının tavrı özelliklerini, Rumeli bölgesindeki yöresel icrâ tekniğinde, zurna sazının tavrı özelliklerini duyarız. Hâkim sazlar yörenin icrâ tavrının oluşmasında etkindir. Tanbur’da Klasik Musikîmizin icrâ şeklinin, üslûb ve tavrının oluşmasında etken sazdır. Bu enstrüman icrâsında da böyledir, ses icrâsında da böyledir.

Klâsik Musikîmizin genel tavrı “mızrab” tavrıdır. Tarihsel perspektiften baktığımızda tek mızraplı saz Tanbur’dur. Ud ve Kanun ancak 19. yy sonlarına doğru hâkimiyetlerini arttırmışlardır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli etkenlerden dolayı, çok yaylı icrâlar ağırlık kazanmaya, moda olmaya başlamışlardır. Genel tavrı mızrab (Tanbur) tavrı olan Klasik Musikîmizin bu türlü icrâsı, asıl olması gereken tavrı yerle bir etmiştir. Şekillenen yeni tavra uygun eserlerde verildikçe bambaşka bir ifade tarzı ortaya çıkmıştır. Durum hâlihazırda budur. Bu musikî Tanbur’dan uzaklaştıkça, kendi özbenliğinden ve asil ifâde tarzından kopmuştur.

Tanbur, “ten-tenen” diye inlemeye başlayınca ten (beden) zindanında mahbus olan gönül elsiz ve ayaksız zincirini koparmaya koyulur. Çünkü, tanburun nağmelerinin mehtabında, gizlenmiş birinin sesi ona: “ey yolunu şaşırmış yaralı gönül, gel” diye seslenir. (Rubailer 56)

İstimdâd-ı ez-Hazret-i Mevlânâ

Mahzun dilim şâd et yâ Hazret-i Mevlânâ
Virâneym âbâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Dönmez felek ahd itmis ehl-i dile mihnetden
Al âhımızı dâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Gam leşkeri itmekde ârâm-ı dili gâret
Kurtar meded âzâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Ömrüm güzer itmekde hep râh-ı mecâzîde
Bir başka yol îcâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Besdir bu hevâ gayrı te'sîr-i mahabbetle
Dil mülkini ber-bâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Aşk-ı ezeli yek-ser cân u teni mahv itsin
Ol mertebe müzdâ et yâ Hazret-i Mevlânâ

Erbâb-ı dilin germ ü serdine ola vâkîf
Gönlüm gama mu'tâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Çün-nây tolup sînem esrâr-ı ilâhiyle
Kârım heme feryâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Küh-sâr-ı tecellîde vecd ile kemâlâtım
Resk-âver-i Ferhâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Ahvâli perîşândır dünyâda vü 'ukbâda
Allâh için imdâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Cem' eyleyicek ferdâ bi'l-cümle fakîrânın
Ben bî-kesi de yâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Ümîd budur ancak son demde Şeref-zâra
Allâh adın evrâd et yâ Hazret-i Mevlânâ

Şeref Hanım, Şeref Hanım Dîvânı, s. 113, 5. Kasîde

SE..... VE LİM HAZ... RE Tİ
İ DE LİM DER GE Hİ
BÂ DE İ AŞ KI VE

NEV LÂ NA YI.....
MON LA YI PE NAH
RİN CE SÂ KI

SÜ RE LİM DEV LE Tİ
ÇA LA LİM NA YÜ KU
Ü NU TUB BİL ME YE

MEV LÂ NA YI
DÜ MÜ HER GAH
LİM A. RA KI

A LÂ LİM HİM..... ME Tİ
Dİ YE LİM ZEV KI LE
DER GE Hİ Pİ RE GE

MEV LÂ NA YI.....
AL LAH AL LAH
LÜP EY BÂ KI

MEV LÂ NA YI.....
AL LAH AL LAH
LÜP EY BÂ KI

1.
Sevelim Hazreti Mevlânayı
Sürelim devleti Mevlânayı

Alalım himmeti Mevlânayı
Sürelim devleti Mevlânayı.

2.
İdelim dergeh-i monlayı peneh
Çalalım nayü kudümü hergâh

Diyelim zevkile Allah Allah
Sürelim devleti Mevlânayı.

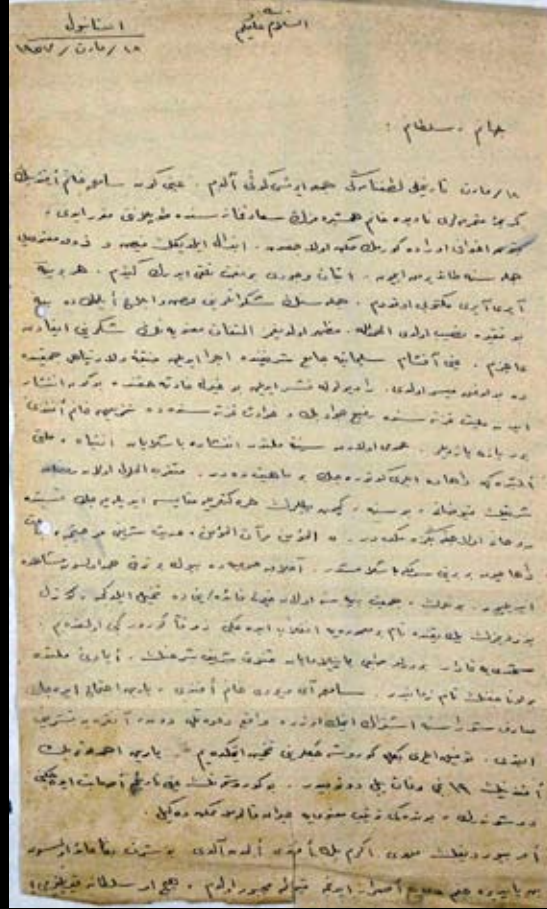
3.
Bâde-i aşkı verince sâkî
Unutup bilmeyelim âfâkî

Dergeh-i Pire gelip ey Bâkî
Sürelim devleti Mevlânayı.

Mevlevî Mektupları - II

18 Mart 1957 Tarihli Mektup

» Ali Işık



a:

Bismihî
Esselamü Aleyküm

İstanbul
18/ Mart / 1957

Canım, Sultanım;

12/ Mart tarihli lütufnamenî cumartesi günü aldım. Aynı gün Samiha Hanımefendi'nin kerime-i muhtemeleri Nadide Hanım hemşiremizin saadethanesinde toplantı mukadder idi; bütün ihvanı orada görmek mümkün olacağından, ıbzal eylediğin feyz ile zevk-i maneviyî cümlesine tattırmak için ispat-ı vücudu bir nimet telakki ederek gittim. Her birine ayrı ayrı mektubu okudum. Cümlesinin şükranlarını arz ve ıblağ eylemek de yine bu fakire nasip oldu elhamdülillah. Mazhar olduğumuz iltifat-ı manevîyenin şükrünü ifadan acizim. Aynı aksam Süleymaniye Cami-i şerifinde icra eyleyen menkıbe-i veladet-penahi cemiyetinde de bulunmak müyesser oldu. Radyolarda neşredilen bu hayırlı hadise hakkında bugün intisar eden Milliyet gazetesinde Refii Cevat Bey ve Havadis gazetesinde de Nezihe Hanımefendi birer yazı yazdılar. Umumi olarak sine-i milletten intişara başlayan intibah, milleti elbette" ki daha da ileri götürecek bir mahiyettedir. Mütakarribülhulûl olan ramazan-ı şerifin füyuzatı, bu sene geçmiş yılların hareketleriyle mukayese edilemeyecek nispette ruhani olacağına benzemektedir. "  "5" hadisi şerifi mucibince, (cem?)aat⁶ daha çok birbirini sevmeye başlamıştır. Ahlak-i umumiyyede büyük bir terakki hamdolsun müşahede ediliyor. Bunların cemiyet bünyesine olan hayırlı faydalarını da tahayyül eyledikçe, güzel yurdumuzun pek yakında tam bir mamureye inkılâp edeceğini zevken görür gibi olmaktayım.

Şimdiye kadar bir türlü tabî yapılamayan Mesnevî-i şerif şerhinin, eyadî-i millette bulunacağını tam zamanıdır. Samiha Ayverdi Hanımefendi, yarın içtima edecek maarif şurasına iştirak etmek üzere vaki davetle dün Ankara'ya teşrif etti. Tevfik İleri Bey'le görüşeceklerini tahmin etmekteyim. Yarın Ahmet Avni Beyefendi'nin 19. vefat yıldönümüdür. Bu görüşmenin aynı tarihe isabet edeceğini düşünerek, bundaki tertib-i maneviye hayran kalmamak mümkün değil.

Emir buyurduğunuz mührü Ekrem Beyefendi elimden aldı bu şeref bana ait olsun, ben yaptıracağım diye ısrar edince kabule mecbur oldum. Hiç o sultan kırılır mı?

b:

فرموده ار خود بنیر و کوره نیاید باینده اعجاز بدیده کجایند نافذ حقیم . لیکن
اکرم حق بیست اقامت به مژده ادم . بایام ایش حضور شاهانه جناب پیر و نورسود
نصیب اولاد خود انشاالله
رفیع جواد نکست منیر لری قائم امانی در صلبه شریفه اجنه زیارت اید ملک . محمد دود
آمنه یزیت قوتلارده اولدوقی قوتلده آله ایچره یلی یولتیر . بون یو شایله
یوکره کوننده ریزور منقل آلهایا به ساسه ایچله یلی بر ماکله نل ورمودنده
دشکورد آلیق بالذات کسیریه کیره هیکر . نه یایام بر خیدک خدمت اولدوق مستق
ایچره
منیم زواری نزهتیم در فارم
بیرلر به سلفاقت بند سی و خدمتیم اولدنه نه یولک به سعادت . بوسعدینه
یشی ملکله یزلیده . حصه یایم ایملکله سلک الله سدر ایش اولدونه و جناب
پیر امانتیز دستگیر اولدونه . حضور سعادتیر و ارمود یوز سوردو کلام
بر مقدر زلیق و حقیر خلقیه ده . حصه ایله آدام اولسی ایچره دعائیه اولدک
آیه
سورکلی کوندم جاده قردو شمر سلوم اقدار اولدنه اولدنه تویم . جمعیته ایشده
نه کی بر تویم حیثی خیرک خیرک بکلیوز . بد سینه است الله ییغلا آیه شریفی
اولدونه نینده . منقل احتیاله تقی اولدونه ادم آله اولد برلستوب . اطرافلیق
استاره الله داهامنظم بر ترتیب حاضرلار . کوریه هر یلک برلستوب .
بر اولدک سینه نظر داهای اولدونه ایچره . ککله آله ندم العاد سینه اولدونه
حقیر . دکیلی
سیدله یایام ا بر سزلت حقیر نا صلی کوریه ییچیکر . الله کیمیه بریز
باقیشیمیه ده برله مبارک خدمتیه ییچیکر اولدونه نصیب اولدونه .
منیم دود امانتیزک حاله یایم ایچره یوز سوردو مبارک اولدونه . آیا قوتلده
نیم . اکرم طبع . مژده . سامیه . نزهتیه . صوفی . فاعله . عزیزی احمد حمدی بدی
و رعیتیه . باهر . سلیمان . صوفی . احمد بیار . نازیم علوی . دنیای فکر و
دیکر توبه اقداریم شکر نیاز ایدرک اکثر کورده کورلر .
حصیه مقیمه ملکله . بیه یایم حقیر ییچیکر سینه شرفاقدور مبارک اولدونه و
یا نامتیزکله تویم . راسته هریم حیرت سلوم . ککله و ککله جناب حقیق و ککله و ککله
ارکام خطام
العمر

Gazetelerde okuduğumuza göre nisan bidayetinden itibaren benzin tahdidatı kalkacakmış. Keyfiyeti Ekrem Hakkı Beyefendi'ye müjdeledim. Bayram ertesi Huzur-ı şahane-i Cenab-ı Pir'e yüz sürmek nasip olacak inşaallah. Refii Cevat Bey'in refikaları hanımefendi ramazan-ı şerif içinde ziyaret edecek. Mehmet Dede Efendi'mizin kullanmakta oldukları kulak aleti için pil bulmuşlar. Bunu posta ile bugün gönderiyorlar fakat Almanya'ya sipariş edilen yeni bir makinenin vürudunda da mezkûr âleti bizzat kendileri getirecekler. Ne yapalım bu hayırlı hizmet onların kısmeti imiş.  ⁸ buyuran bir Sultan'ın bendesi ve hizmetkârı olmak ne büyük bir saadet. Bu saadetten, kıymetli kaleminle bizleri de hisse-yâb eylemektesin Allah senden razı olsun ve Cenab-ı Pir Efendi'miz dest-girîn olsun. Huzur-ı saadetlerine varıp yüz sürdükte bu fakir, zeliil, hakir Halil'i de arz eyle adam olması için dualarına ithal eyle. Sevgili Önder'im can kardeşim selam ve ihtiramlar ile ellerinden öperim. Cemiyet isinden ne gibi bir netice çıktı hayırlı haberler bekliyoruz. Bu sene inşaallah Penggâh Ayin-i serifini okumak niyetindeyiz. Fakat ihtifalden hiç olmazsa üç ay evvel birleşip, etrafıca istişare ile daha muntazam bir tertip hazırlarız. Gerçi her yılın merasimi, bir evvelki seneye nazaran daha iyi olmakta ise de, gönül en fevkaladesini arzulamakta haklıdır değil mi? Söyle bakalım; biz sizlerin hakkınızı nasıl ödeyebileceğiz. Allah hepimizi birbirimize başışlasın da böyle mübarek hizmetlerde yıllar yılı bulunmak nasip eylesin. Muhterem Dede Efendi'mizin hâk-i pa-yi âlîlerine yüz sürerek mübarek ellerinden ayaklarından öperim. Ekrem Bey, Azize, Samiha, Nezihe, Sofi Hanımlar, Eczacı Ahmet Hamdi Bey ve refikası, Bahir, Selman, Rüsuhi, Ahmet Bican, Neyzen Ulvi ve Niyazi Beyler ve diğer bütün ihvan ask ü niyaz ederek ellerinizden öperler. Sıra fakire geldikte: Ben ne yapacağımı bilemeyerek seni kucaklar mübarek ellerinden ve yanaklarından öperim. Raşit'e de çok çok selamlar. Hep birlikte Cenab-ı Hakk'ın birliğine emanet olalım sultanım.

el-Fakir
imza (Halil Can)

⁵ Türkçesi: Mü'min, mü'minin aynasıdır. ⁶ Zimba deliğinden dolayı kelime okunamamıştır. ⁷ Mektupta "Ankara'ya".

⁸ Türkçesi: Her an meşguliyettiyim; bos değilim.

Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi

İsmâil Ankaravî (ö. 1041/1631)'nin **Târikatnâme** diye de adlandırılan Minhâcü'l-Fukarâ isimli eseri Mevlevîliğin esaslarını içeren önemli bir eserdir ve yıllarca Mevlevîhânelerde okutulmuştur. **Minhâcü'l-Fukarâ**, Mevlevîliğin esaslarını teorik olarak açıklayan bir eserdir. Nisâbü'l-Mevlevî ise aynı konuları tamamı Mesnevî'den alınan beyitlerle kısa olarak açıklayan Farsça bir eserdir. Bu bakımdan bu eser bir bakıma, tasavvufî konulara göre bir Mesnevî seçkisidir. XVI. yüzyılın en önemli Mevlevî alimlerinden Galata Mevlevîhânesi şeyhi ve Mesnevî şarihi İsmail Ankaravî'nin bu eserini son devir Mevlevîlerinin önde gelen isimlerinden Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951), sâde bir üslûpla ve faydalı açıklamalarla tercüme etmiştir. Ömrünün sonlarında yaptığı bu tercümenin kaynaklarda adı geçmektedir.

Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Yakup Şafak ve Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kunt tarafından Nisâbü'l-Mevlevî tercümesi'nin iki adet müellif hattıyla yazılmış nüshaları bulunup ve bu nüshalar esas alınarak bazı katkılarla günümüz harflerine çevrilmiştir. Konya Tekin Kitapevi Yayınları tarafından Mevlevîlik Kültür Serisi:1 olarak 2005'te yayımlanan eser, yayıma hazırlayanların önsözünden ve İsmâil Ankaravî'nin hayatı, eserleri ve Nisâbü'l-Mevlevî ve tercümesinin konu edinildiği bir girişten sonra, mütercimnin takdimi ve müellifin önsözüyle başlamakta ve üç kısımdan meydana gelmektedir.

Birinci kısmı, "tarîkat âdâbına dair" olup, on bâb ve bir fasıldan oluşmaktadır. Bu fasılda "semâ esnasında hırka atma" konusu anlatılmaktadır. İkinci kısım, "şerîat âdâbına dâir" olup, İslam'ın beş şartı ve diğer bazı dini konular anlatılmakta ve on bâbdan meydana gelmektedir. Üçüncü kısım, "mârifet ve hakikat âdâbına dâir" olup, her biri kendi içerisinde on dereceye ayrılmış on bâbı içermektedir.

Bu üçüncü kısmın birinci babında; yakaza, tevbe, bükâ ve tazarrû, inâbet, muhâsebe, tefekkür, zikir, i'tisam, firar ve humûl gibi "sülûkün ibtidasında olan dereceler", ikinci babında; halvet, uzlet, riyazet, hüzn, havf, recâ, hudû', zühd, takvâ ve vera' gibi "seyr ü sülûkün kapıları menzilesindeki dereceler", üçüncü babında; tebettül, ibadet, hürriyet, murâkebe, hürmet ve ta'zim, ihlas, istikâmet, tevekkül, kanaat ve teslim gibi "ehl-i sülûkun muâmelât dereceleri", dördüncü babında; hulk, tevâzû, îsâr, fütüvvet, sıdk, hayâ, şükür, sabır, rızâ ve inbisat gibi "ahlâk-ı hasene dereceleri", beşinci babında; kasd, azm, mürid, murad, ebed, yakîn, üns, tasavvuf, fakr ve gınâ gibi "sülûkün usûlû menzilesinde bulunan dereceler", altıncı babında; ihsan, ilim, hikmet, basîret, firâset, ilham, ma'rîfet-i havâtır, hazm himmet ve kurb gibi "sülûk vadilerinin konakları menzilesindeki dereceler", yedinci babında; hal ve makam arasındaki fark, muhabbet, aşk, şevk, zevk, ataş, heybet, hayret, kalak ve gayret gibi "ahvâl ve makâmâtadaki dereceler", sekizinci babında; evliyâullah, sır ve ehl-i sır, garib, istiğrak, mahv, vakit, safâ, sürûr, telvin ve temkin gibi "velâyet makamında olan dereceler, dokuzuncu babında; mükâşefe, müşâhede, tecellî, hayat, kabz, bast, sekr, sahv, fasıl ve vasil gibi "hakikat mertebesindeki dereceler" ve onuncu babında; mârifet, fenâ, bekâ, tahkîk, telbis, vücûd, tecrid, cem' ve tevhid gibi "sülûkün sonundaki dereceler" yer almaktadır.

Nisâbü'l-mevlevî müellifi Ankaravî, yukarıda adı geçen her bölüm veya alt bölümün başında o konuyla ilgili kısa açıklamalarda bulunmuştur. Eserde bu kısımların tercümeleri, mütercimnin izahlarından ayırt edilmesi için italik olarak gösterilmiştir. Bunlarla ilgili bazı örnekler vermemiz uygun olacaktır. Örneğin tarîkat âdâbına dair ve on babdan meydana gelen birinci kısmın birinci babı, Mevlevî tarikatının mahiyetinin beyanı hakkında olup, açıklaması şöyledir: "Mevlevîlik, sûfiyye meşâhiyinin tarîkidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde, "Mâ

XVI. yüzyılın en önemli Mevlevî âlimlerinden Galata Mevlevîhânesi şeyhi ve **Mesnevî** şarihi İsmail Ankaravî'nin **Nisâbü'l-Mevlevî** adlı eseri, **Mesnevî**'den alınan beyitlere kısa açıklamalar getiren Farsça bir eserdir. Bir bakıma, tasavvufî konulara göre bir **Mesnevî** seçkisidir.

sûfiyân-i râhîm, mâ table hâr-i şâhîm (=Biz vahdet yolunun sûfîleriyiz. Biz şâh-ı hakîkatin tablahârı yani mütena'imleriyiz)" buyurmuştur ki Mevlevî fukarâsı bu manayı iş'âr için gece gündüz sofrâ başında teberrûken bu beyti okurlar. Mesnevîdeki Rûmîler ve Çînîler hikayesinde de Mevlânâ-yı Rûmî sûfîlerinin Rûmîlerden olduğuna latif bir işaret vardır".

"Bu gürûh halen muhtelif nev'ilere ve mütenevvi" kısımlara ayrılmıştır. Onlardan bazıları kâmil ve mükemmil, sûfî ve sâfîdir; bazıları mutasavvifedir; bazıları âbidler ve zâhidlerdir. Bunlardan her birinin hak ve bâtil olmak üzere iki türlü müteşebbihi, yani mukallidi vardır" (s. 7).

İkinci örnek, ikinci faslın beşinci babındaki zekat beyanında olup, şöyledir:

"Zekât mâlî bir ibadettir ki mü'mini evsâf-ı rezîleden tathîr ve tezkiye eder. Onun vücûbu ve şartları fıkıh kitaplarında yazılıdır. Burada ondan bahse hacet yoktur. Muhakkiklere göre her şeyin zekâtı, o şeye münasip, mütecânîs şeylerdendir. Meselâ rütbe ve mansıbın zekâtı, tevazu ve ihsandır. Çoluk çocuğun zekâtı, öksüzleri gözetmek, onları sevip okşamaktır. Sâir şeyleri de bunlara kıyas et" (s. 89).

Üçüncü bir örnek de, her biri on dereceye ayrılmış on babdan oluşan üçün kısmın "ahlâk-ı hasene dereceleri"ni bildiren dördüncü babının ikinci derecesinde Tevâzû şöyle açıklanmıştır:

"Tevâzû nefsi, Hakk'a karşı ubûdiyet, halka karşı insaf makamında bulundurmaktır. Hakk'a karşı nefsi ubûdiyet makamında bulundurmak, Allah'ın emirlerine ve nehiyelerine inkiyad ile hâsıl olur. Halka karşı nefsi insaf makamında bulundurmak da ya onlardan hak sözü kabul etmek, yahut haklarına riâyet göstermek veyahut



onlar yanında tekebbür ve taazzumu terk etmekle husûle gelir. Halktan hakkı kabul etmek ise onlarla muhâvere ve mübâhese ederken hak ve hakikat karşı tarafta görülünce mükâbereye kalkışmamak ve teslim gösterip hakkı itiraf eylemektir" (s.174).

Eserdeki konuların açıklanmasında örnek olarak gösterilen Mesnevî'den alınan beyitler, eserin sonunda "Mesnevî Beyit İndeksi" başlığı altında Renold A. Nicholson'un The Mathnawi of Jalaluddin Rumi, I-VIII, London, 1925-2940, İsmail Ankaravî'nin Mecmûatü'l-letâif ve Matmûratü'l-maârif, İstanbul, 1289 ve Mehmed Tâhir Olgun'un Şerh-i Mesnevî, I-XIV, İstanbul, 1963 (XV-XVIII. ciltler Şefik Can tarafından ikmal edilmiştir.) isimli eserleriyle karşılaştırmalı olarak cilt, sayfa ve beyit numaralarına göre indeks yapılmıştır.

Eserin sonunda özel isimleri içeren bir karma indeks'ten sonra Nisâbü'l-mevlevî Tercümesi'nin yazma nüshalarından dört sayfa örnek de mevcuttur.

Eser, bilhassa Mevlevîliğin dayandığı fikri temeller ve kavramlar açısından önemlidir. Ayrıca Mevlevîlikle ilgili bilginin değerlendirilip yayılmasını sağlamak ve kültürel zenginliğimizi yaşatmak amacıyla yayın kervanına katılan bu eserin, ülkemizde gittikçe artan Mevlânâ ve Mevlevîlik konusundaki çalışmalara yardımcı olacağı ve katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Bu kitabın temin adresi Tekin Kitapevi, Devle Mh. Şerafeddin Cd. No:26 A-B, Konya; Tel: 0.332.350 30 17 & 351 25 08'dir.

Kritik Eden: Ali Temizel



2 Mart 1927 Konya Mevlâna Âsitânesi, İcra Vekilleri Heyeti'nin 2 Eylül 1341 /1922 tarihli kararıyla, diğer tekke, dergah ve zaviyeler gibi seddedilmiştir. Aradan fazla zaman geçmeden, Mevlâna Âsitânesi'nin "Âsâr-ı Atika Müzesi" haline getirilmesi uygun görülmüştür. Gerekli düzenlemelerden sonra Âsitâne, bu tarihte "müze" olarak merasimle ziyarete açılmıştır.

6 Mart 1952 Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Şeyhi , asıl adı Ebu Bekir Raşid olan Kara Hafızzâde ,Hacı Raşid Dede olarak bilinen, nâm-ı diğer Hatip Hoca Hakk'a yürümüştür.

10 Mart 1864 (1 Şevval 1280) Perşembe günü Eyüp Hatuniye dergâhında Mesnevi dersleri veren aynı zamanda Nakşi şeyhi de olan Mesnevîhan Hoca Hüsameddin Efendi Hakk'a yürümüştür. Kabri, Eyüp Ahmet Dede mescidinin minaresi dibinde ve dökme demir şebeke büyük bir açık türbe içindedir.

10 Mart 1315/1900 Mevlevî muhibbi Hattat, Hakkâk ve nakkaş Mahbûb Efendi Hakk'a yürümüştür. Şems-i Tebrîzi Hazretlerinin Türbesinin haziresinde medfundur.

14 Mart 1883 Neyzen Emin Dede İstanbul'da Tophane'de Defterdar Yokuşu'nda Türkgücü Sokağı'nda 48 numaralı evde bu cihan'a teşrif ettiler.

14 Mart 1887 (18 Cemâziye'l-âhir 1304) Yenikapı Mevlevîhanesi'nin 18. postnişi Mesnevîhan Şeyh Osman Selahaddin Dede Hakk'a yürümüştür. Yenikapı Mevlevîhanesi haziresine defnedilmiştir.

14 Mart 1951 Bahariye Mevlevîhânesi Şeyhi (Karahisar Çelebilerinden) Ahmet Çelebi Hakk'a yürüdü.

17 Mart 1293 (7 Rebîulâhir 692) Salı Hazret-i Mevlâna evlâdı ana tarafından kardeşi Muhammed Şâh oğlu Emir Şemseddin Yahyâ Hakk'a yürüdü.

17 Mart 1923 (27 Receb 1341) Abdülkâdir Belhî Hazretleri Hakk'a yürümüştür. Kabri Eyüp Nişancası'nda dergâhın haziresindedir.

19 Mart 1938 Mutasavvıf, Mesnevîhan, şair, bestekâr Ahmet Avnî Konuk Hakk'a yürümüştür. Merkez Efendi mezarlığında medfundur.

20 Mart 1817 (2 Cemâziye'l-evvel 1232) Perşembe. Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhlerinden Hattat Eş-Şeyh Yûsuf Zühdi Dede Efendi ibn-i şeyh Ahmed Dede Hakk'a yürümüştür.

22 Mart 1993 Yazar, mütefekkir. Mevlevî muhibbi Sâmiha Ayverdi hanımefendi Hakk'a yürümüştür. Kabri, İstanbul Zeytinburnu'ndaki Merkez Efendi Camii'nin bahçesindedir.

24 Mart 1902 Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Abdülbâkî Dede'nin büyük oğulları Neyzen Gavsî Baykara Efendi İstanbul'da bu cihan'a teşrif ettiler.

25 Mart 1821 (20 Cemâziye'l-evvel 1236) Pazar günü saat beşte Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Abdülbâkî Nâsır Dede Hakk'a yürümüştür. Dergâh hâziresinde ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin yanında medfundur.

27 Mart 1871 Müzikbilimci, bestekâr, neyzen ve yazar Râuf Yektâ Bey veladetleri

30 Mart 1968 Konya Mevlâna Dergâhında, 1920 yılında Çelebilik makamında da bulunmuş olan Halep Mevlevîhanesi şeyhi Âmil Çelebi'nin oğlu Hulki Âmil Keymen Hakk'a yürüdü.

Mart 1830 Yenikapı Mevlevîhanesi'nin 16. postnişini Receb Hüsnî Dede 1245 Ramazan'ının son günlerinde Hakk'a yürümüştür.

Mevlevîlikle ilgili Sorular

Âsitâne'yi ve Mevlevîhâneleri ziyaret etme âdâbı nasıldır?

Muhterem Abdülbâkî Gölpinarlı Dedemiz "Mevlâna'dan sonra Mevlevîlik" adlı eserlerinde, Mevlevî muhiblerinin ve bendelerinin uymaları gereken âdâbı şu şekilde işaret buyurmuşlardır: "Dergâha yaya gitmek icab eder. Öyle bir feyiz kaynağına, öyle bir mânâ yurduna, arabayla gitmek, edebe aykırıdır. Oraya başı ayak yaparak, sular gibi yerlere yüzler sürerek, elsiz ayaksız gitmek gerek. Fakat epeyce de uzak diyorsunuz değil mi? Kolayı var. Herşey zamanla değişiyor. Biz de bir vasıtaya binerek gideriz, fakat mutlaka dergâh kapısına varmadan inmek, ve biraz yürüyüp içeriye yürüyerek girmek lâzım. Böylece hem yorulmayız, hem de edeb yerine gelir. İşte dergâh. Semâ-hâne kubbesine bakın, üstünde destarlı bir Mevlevî sikkesi. Artık inelim. Kapıdan niyâzla girilir. Sağ ayağımızın baş parmağını sol ayağımızın baş parmağı üstüne koyun, yâni sağ ayağınızda iskarpinin ucunu sol ayağınızda iskarpinin ucuna hafifçe dokundurun, sağ elinizi, parmaklarınız açık olarak kalbinizin üstüne koyun, başınız fazlaca eğilmemek şartıyla belinizden itibaren vücudunuzu biraz öne eğin, tamam. İşte buna baş kesmek yahut niyâz denir. Şimdi önce sağ ayağınızı kapıdan içeriye atın. Bismillâhir-rahmânir-rahîm."

Günümüzde Mevlevî tekkeleri müze olarak ziyaretçilere açık olsa da, bu hânelerde Mevlevîyye'de hizmet görmüş velilerimizin ve büyüklerimizin kabirlerinin olduğu unutulmamalı, bu şahsiyetler huzurunda hürmet gösterip, mânen ve bedenlen o hâl üzere niyâzımızı arz etmemiz icab eder. Mevlevîyye'nin merkezi olarak kabul edilen Konya Asitâne'sindeki Huzur-u Pîr ziyaretinden evvel, Şems-i Tebrîzi Hazretlerinin makamını ziyaret etmekte Mevlevî âdâb ve erkanındandır.

